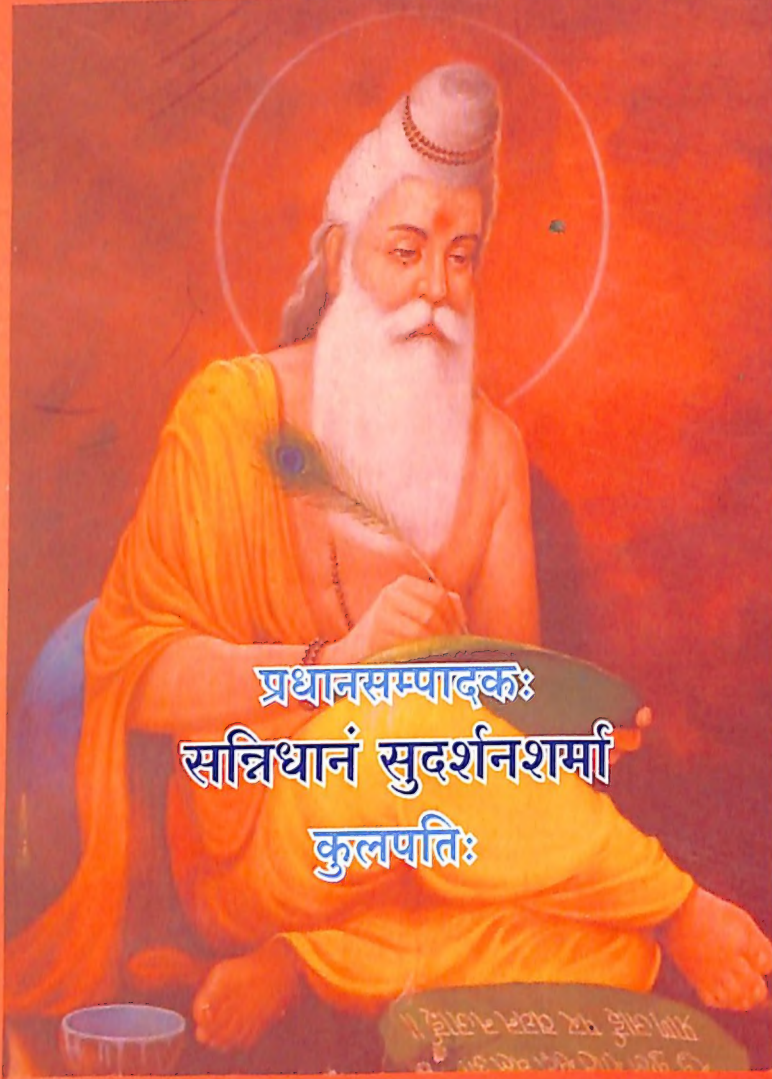

श्रीमल्लौगाक्षिमहर्षिसङ्गृहीता
वैदिकमन्त्रकल्पलता

श्रीवेङ्कटेश्वरवेदविश्वविद्यालयः

तिरुपतिः

२०१२

श्रीमल्लौगाक्षिमहर्षिसङ्गृहीता
वैदिकमन्त्रकल्पलता

प्रधानसम्पादकः
सन्निधानं सुदर्शनशर्मा
कुलपतिः

श्रीवेङ्कटेश्वरवेदविश्वविद्यालयः

तिरुपतिः
२०१२

Vaidikamantrakalpalatā
of
Laugākṣi Maharṣi

Chief Editor
Sannidhanam Sudarsana Sarma
Vice-Chancellor

Sri Venkateswara Vedic University
Tirupati
2012

Vaidikamantrakalpalatā of Laugākṣi Maharṣi

First Impression : 2012

Copies : 500

Price : ₹ 300 /-

© Sri Venkateswara Vedic University, Tirupati, A.P.

ISBN: 978-93-81887-02-8

Chief Editor :

Prof. Sannidhanam Sudarsana Sarma
Vice-Chancellor

Published by :

The Registrar
S.V.Vedic University

Produced by:

Research & Publication Wing
S.V.Vedic University
Tirupati - 517 502 (A.P.)

Printed at:

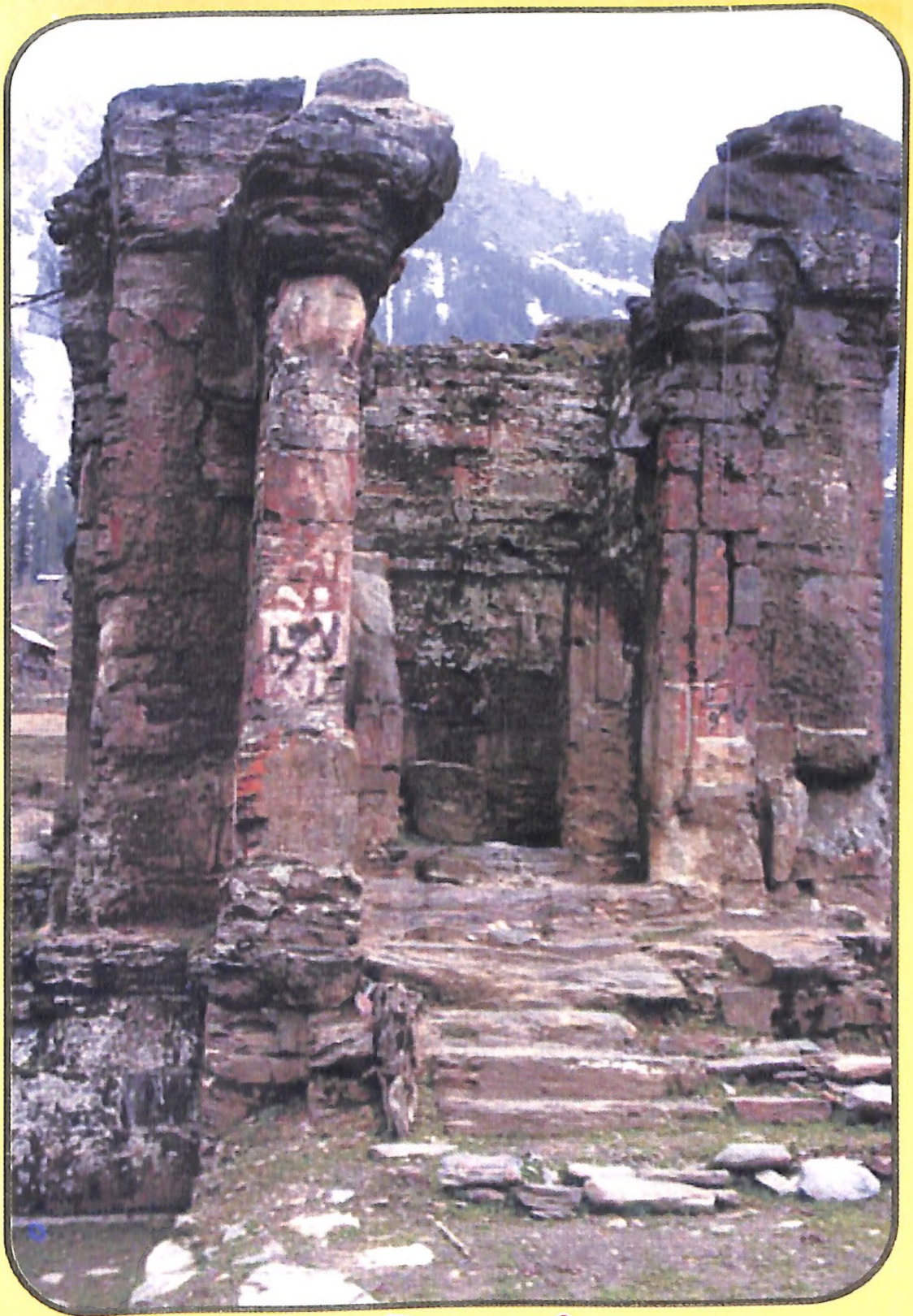
Students Offset, Tirupati

श्रीदेवीभूदेवीसमेतश्रीवेङ्कटेश्वरस्वामिनः

शारदामन्दिरम्, काश्मीरम्

वीणाधरदक्षिणामूर्तिः

शुभकरा नवग्रहाः

SRI VENKATESWARA VEDIC UNIVERSITY

(Sponsored by T.T.D. and Recognized by the U.G.C.)

S. Sudarsana Sarma
Vice- Chancellor

Alipiri - Chandragiri Bypass
TIRUPATI - 517502
Ph: 91-877-2222586
Fax: 91-877-2222587

I am immensely pleased to present *Vaidikamantrakalpalatā* yet another master piece from the holy land of Kashmir. The Vedic intelligentsia perhaps remembers that on 25.09.2011 Laugākṣi Gṛhyasūtra published by S.V.Vedic University, Tirupati was released by His Holiness Śrī Jayendra Saraswati Swāmiji, as a part of a Vedic ritual programme. Shri T.N. (Trilokinath) Ganjoo, Retd. Prof. of Kashmir University and expert in Śāradā Lipi, one of the few scholars of Kashmiri Culture and tradition, visited Jyeṣṭhamātā Mandir, Srinagar during the performance of Ṛgvedasamhitā Havan and Vedapārāyaṇa event in September last year conducted by the Pīṭham. He was very happy that Vedic chanting of Ṛk, Yajur and Sāma Vedas was being held in Srinagar in a traditional way after a gap of many years and lauded the efforts of the Pīṭham. He then presented a copy of *Vaidikamantrakalpalatā* called as *Kaśmīrikamantrakalpadruma* printed in 1835 shaka during the period of Maharaja Pratapa Singh, the then King of Jammu & Kashmir, the grand father of Dr. Karan Singh with a mention that it could be used in any way for the benefit of the community.

At the instance of His Holiness Śrī Śaṅkara Vijayendra Saraswati Swāmiji of Kañci Kāmakoti Pīṭham the printing of *Vaidikamantrakalpalatā* lata was taken up. His Holiness was kind enough to supply us the text of the

rare book first published from Kashmir. We almost brought out the same text assiduously avoiding printing mistakes. I like to state that the introduction of the previous edition, in Sanskrit was also reproduced as we got it. It is a pleasant co-incidence that this book too is going to be released by His Holiness Śrī Jayendra Saraswati Swāmiji in Srinagar. I believe that this book will be highly useful among the Vedic circles. While respectfully thanking His Holiness the Swamijees of Kañci Kāmakoti Pīṭham I hopefully look forward to get some more opportunities to bring out some more rare works originated from Kasmir.

Tirupati

11.04.2012

Sd/-

(Prof. S.S.Sharma)

Vice-Chancellor

॥ श्रीः ॥
॥ उपोद्घातः ॥

चातुर्वर्ण्यं त्रयो लोकाश्चत्वारश्चाश्रमाः पृथक् ।
भूतं भव्यं भविष्यच्च सर्वं वेदात्प्रसिद्ध्यति ।
बिभर्ति सर्वभूतानि वेदशास्त्रं सनातनम् ।
तस्मादेतत्परं मन्ये यज्जन्तोरस्य साधनम् ॥
अग्नौ प्रास्ताहुतिः सम्यगादित्यमुपतिष्ठते ।
आदित्याज्जायते वृष्टिर्वृष्टेरन्नं ततः प्रजाः ॥ इति मनूक्तेः ।
अन्नाद्भवन्ति भूतानि पर्जन्यादन्नसम्भवः ।
यज्ञाद्भवति पर्जन्यो यज्ञः कर्मसमुद्भवः ॥ .....

इति भगवद्वचनप्रामाण्याच्च वेदस्यैव सर्वजग..... त्वात्, तथा त्रयो धर्मस्कन्दा यज्ञोऽध्ययनं दानमिति छान्दोग्योक्तेर्यज्ञस्य स्वाध्यायस्य च सर्वविधधर्मबीजत्वप्रतिपादनात्सर्वथा वेदस्यैव सकलपुरुषार्थावाप्तिहेतुत्वं च सुस्पष्टतया संसूचितमित्यत्र नास्ति कस्यापि विप्रतिपत्तिः ।

तमिमं निखिलपुरुषार्थरत्नप्रदं निगमाम्बुधिं निर्मथ्य यज्ञकाण्डोपयोगिमन्त्रांस्तत्तन्मन्त्रार्थच्छन्दोदैवतविनियोगांश्चापरोक्षज्ञानेन करतलामलकवत्प्रत्यक्षीकृत्य परमकारुणिको लौगाक्षिमुनिः सकलधार्मिकगणोद्दिधीर्षया तत्तत्संहिता ब्राह्मणशाखादिग्रन्थेभ्यो नवनीतमिवोद्भूत्येमं कलशा...प्रभृति रक्षोघ्नमन्त्राहुत्यन्तं यज्ञकाण्डरूपं ऋक्समुदायं प्रायश्चित्तोपयोगिमन्त्रनिवहादि च सर्वं स्वगृह्योक्तपरिपाठ्या निबबन्ध ।

ततः काललीलयाऽस्मिन्देशे श्रुतिस्मृतिधर्मध्वंसियवनराज्यप्राबल्यात्प्रजाक्षोभाच्चैवंविधानि यज्ञकाण्डपुस्तकानि प्रायशो लुप्तप्रायाणि बभूवुः । यानि पुन-

रधुनावशिष्टानि तानि चासम्यक्पदच्छेदविन्यासात्प्रायशोऽशुद्धानि कुत्रचित्कुत्र-
चिद्भ्रष्टाक्षराणि च दरीदृश्यन्त इत्यतो विदुषां मनःक्लेशमेव जनयन्तीत्यत्र न
काप्यत्युक्तिः ।

व्यतीताब्दार्धशत्यामपि विद्वद्रत्नमण्डितायामपि कश्मीरभूमौ एवंविधानां
दुरवगाहानां कार्याणां बहुद्रव्यप्रयत्नसाध्यत्वादन्यस्मात्कस्माच्चिद्वैविधाद्धेतोः प्रजा-
भाग्यवैकल्येन न केनापि विद्वद्वरेणैतदुद्धारे प्रयत्नः श्रितः ।

अधुना निःसीमदयाभरितहृदयश्री १०८ मन्महाराजाधिराज-प्रतापसिंहप्रभूणा-
माज्ञामवाप्य तदीयं साहाय्यं .....

विषयसूची

	पृ.सं.
कूष्माण्डप्रारम्भः	1-13
कूष्माण्डमन्त्रसंहिता	04
कूष्माण्डब्राह्मणम्	12
कूष्माण्डफलम्	13
श्रीमहागायत्रीब्राह्मणम्	14-22
द्रष्टृब्राह्मणम्	18
सर्वदेवताब्राह्मणम्	20
आब्रह्मन्ब्राह्मणम्	21
स्वस्त्ययनम्	23-31
कलशस्थापनम्	32-35
रक्षोघ्नमन्त्राः	35-36
द्रव्यशोधनम्	37-38
कलशदेवस्थापनम्	39-56
नवग्रहसूक्तानि	57-97
वास्तोष्पतिसूक्तम्	98-99
राकादिदेवतासूक्तम्	100-102
क्षेत्रपालसूक्तम्	103-105
उपदेवसूक्तम्	105-106
सर्वदेवसूक्तम्	106-108
रात्रिसूक्तम्	108-109

षडृतुसूक्तम्	109-114
विष्णुपञ्चके पुरुषसूक्तम्	115-122
लक्ष्मीसूक्तम्	122-126
पुरुषसूक्त-लक्ष्मीसूक्तफलम्	126-129
रुद्रपञ्चके रुद्रमन्त्राः	130-143
चमकानुवाकाः	144-148
सौमारुद्रमन्त्राः	149-151
दीक्षाब्राह्मणम्	152-157
अस्य वामनाकं देवीसूक्तम्	158-163
देवीसूक्तम्	163-175

लौगाक्षिमुनिसङ्गृहीता वैदिकमन्त्रकल्पलता

॥ श्री गणेशाय नमः ॥

॥ अथ कूष्माण्डप्रारम्भः ॥

अथ कूष्माण्डैर्जुहुयाद्योऽपूत इव मन्येत यदर्वाचीनमेनो भूणहत्यायास्तस्मान्मुच्येयमिति अयोनौ वा रेतः सिक्त्वान्यत्र स्वप्रादरेपा वा पवित्रकामः पौर्णमास्यामावास्यां वा शुद्धपक्षस्य रोहिण्यां वा स्नातः शुचिः शुचिवासाः कृष्णाजिनवासा वा ब्रह्मचारिकल्पेन व्रतमुपैति संवत्सरं मासं द्वादशरात्रं षड्रात्रं त्रिरात्रं वा (न मांसमश्रीयात् । न स्त्रियमुपेयात् । नोपर्यासीत जुगुप्सेतानृतात्पयोभक्षः) इति प्रधानकल्पो यावकं वोपभुञ्जानः कृच्छ्रं द्वादशाहो भैक्ष्यं वा तद्विधेषु । पयो ब्राह्मणस्य व्रतम् । यवागूं राजन्यस्य । आमिक्षा वैश्यस्य । सौम्येऽप्यध्वर इत्येतत् व्रतं ब्रूयात् यदि मन्येतोपदस्यामीत्योदनं धानाः सक्तून् घृतमित्यनुव्रतयेत् पूर्वाह्णेऽग्निमुपसमाधाय चरुं श्रपयित्वा (यद्देवा देवहेळनं) (यददीव्यवृणमहं) आयुस्ते विश्वतो दधदित्येतैः सूक्तैः प्रत्यूचमाज्यं जुहुयात् (यद्देवा देवहेळनमिति) तिसृभिः (भद्रं कर्णेभिरिति) चतसृभिः (पुनन्तु मा पितरः) इति नवभिः (पुनर्मामैत्विन्द्रियमिति) तिसृभिः (रथे अक्षेष्वाति) चतसृभिः (हिरण्यवर्णा) इति तिसृभिः (अग्रये वायवे सूर्याय ब्रह्मणे प्रजापतये कूष्मर्षिभ्यः) इति व्रतहोमः (अग्रे त्वं पारयेति) स्विष्टकृतम् । वैश्वानर्येण सूक्तेन प्राङ्मुखः प्राञ्जलिरुपतिष्ठते जपेत्सूक्तानि पराञ्चि यानि वैश्वानर्यं चैवमोदनमासाद्याग्रयाधेये दशहोता दार्शपौर्णमासयोश्चतुर्होता चातुर्मास्येषु पञ्चहोता पशौ षड्वहोता सौम्ये सप्तहोतेति ह विज्ञायते कर्मादिष्वेतैर्जुहुयात् पूतो देवलोकान्समश्रुत इत्येतत् इत्येतत् ।

॥ अन्यञ्च ॥

अथ कूष्माण्डैर्जुहुयाद्योऽपूत इव मन्येत यथा वै भूणहैव सैष भवति योऽयोनौ
 रेतः सिञ्चति यदर्वाचीनमेनो भूणहत्यायास्तस्मान्मुच्येत इत्ययोनौ रेतस्सेकः स्वप्रादन्यत्र
 भूणहत्या ब्रह्महत्या यो वा पवित्रकामोऽमावस्यायां पौर्णमास्यां वा केशश्मश्रुलोमनखानि
 वापयित्वा शुद्धपक्षस्य रोहिण्यां वा स्नातः शुचिः शुक्लवासाः कृष्णाजिनवासा वा
 ब्रह्मचारिकल्पेन व्रतमुपैति । संवत्सरं मासं चतुर्विंशतिं द्वादश षट् तिस्रो वा रात्रीः (न
 मांसमश्रीयात्) (न स्त्रियमुपेयात्) नोपरि शयीत जुगुप्सेतानृतात्पयो व्रतयतीति
 प्रधानकल्पः । यावकमुपभुञ्जीत कृच्छ्रं द्वादशरात्रं वा चरेत् यवागूं राजन्यस्यामिक्षां
 वैश्यस्य सौम्येऽप्यध्वर इत्येतद्व्रतं ब्रूयात् यदि मन्येतोपदास्यामीति ओदनं धानाः
 सक्तून्धृतमित्यनुव्रतयेदात्मनोऽनुपदासायेति । ब्राह्मणं पाकयज्ञिकेन धर्मेणाग्रिमुप-
 समाधाय सम्परिस्तीर्य परिधानुप्रत्यग्रिमुखान्तं कृत्वा सावित्रीं पुरोवाक्यामनूच्य
 सावित्र्या पक्ताञ्जुहोति । (अथ कूष्माण्डैर्यद्देवा देवहेळनमिति) तिसृभिः (भद्रं
 कर्णेभिरिति) चतसृभिः (पुनन्तु मा पितर) इति नवभिः (पुनर्मामैत्विन्द्रियमिति)
 तिसृभिः (रथे अक्षेष्वाति) चतसृभिः (हिरण्यवर्णा) इति तिसृभिः प्रतिमन्त्रमाज्यस्य
 हुत्वा (अथ व्रतहोमान् जुहोति) (अग्नये वायवे सूर्याय ब्रह्मणे प्रजापतये कूष्मर्षिभ्य)
 इति व्रतहोमः । (अग्रे त्वं पारयेति) स्विष्टकृतं वैश्वानर्येण सूक्तेन प्राङ्मुखः
 प्राञ्जलिरुपतिष्ठते जपेत्सूक्तानि पराञ्चि यानि वैश्वानर्यं च एवमोदनमासाद्याग्र्याधेये
 दशहोता दर्शपूर्णमासयोश्चतुर्होता चातुर्मास्येषु पञ्चहोता पशुयज्ञे षड्होता सोमे
 सप्तहोतेति ह विज्ञायते । कर्मादिष्वेतैर्जुहुयात्पूतो देवलोकं समश्नुत इत्येतदित्येतत् ।

यद्देवा देवहेळनमित्येकविंशर्चस्य प्रथमानुवाकस्य ब्रह्मा स्वयम्भूर्ऋषिः
 लिङ्गोक्ता देवता आदित आरभ्य क्रमेण चतसृणामनुष्टुप् छन्दः । पञ्चमी त्रिष्टुप् ।
 षष्ठी षडवसाना अतिजगती । सप्तमी जगती । अष्टमी त्रिष्टुप् । नवमी षट्पदा जगती ।
 दशमी बृहती । ततो द्वे षट्पदे शक्यौ । त्रयोदशी त्रिष्टुप् । चतुर्दशी गायत्री । तत-
 स्तिस्रस्त्रिष्टुबस्तिस्त्रोऽनुष्टुभ एकविंशी त्रिष्टुप् । आज्यहोमे विनियोगः ॥ १ ॥

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥

यददीव्यमिति द्वितीयानुवाकस्य त्रयोदशर्चस्य ब्रह्मा स्वयम्भूर्ऋषिः लिङ्गोक्ता देवता आद्या प्रस्तारपङ्क्तिः । द्वितीयाद्याश्चतस्रस्त्रिष्टुबः । दशम्यनुष्टुप् । एकादशी चतुष्पदोष्णिक् । द्वादश्यनुष्टुप् । त्रयोदशी त्रिष्टुप् । आज्यहोमे विनियोगः ॥ २ ॥

॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥

आयुस्ते विश्वतो दधदिति तृतीयानुवाकस्य सप्तदशर्चस्य ब्रह्मा स्वयम्भूर्ऋषिः लिङ्गोक्ता देवता आद्याऽनुष्टुप् । द्वितीया तृतीया त्रिष्टुप् । ततस्तिस्त्रो गायत्र्यः । सप्तम्यष्टम्यौ त्रिष्टुभौ । ततः षडनुष्टुभः । पञ्चदशी ककुब्मती । षोडश्यनुष्टुप् । सप्तदशी पञ्चधा शक्यर्षिर्वा । आज्यहोमे विनियोगः ॥ ३ ॥

॥ इति तृतीयानुवाकार्षम् ॥

* * * * *

॥ अथ सूक्तार्षम् ॥

स्वयम्भुवो ब्रह्मा लिङ्गोक्ता देवताः समिदाधानं पाप्मापहं च यद्देवा देवहेळनमित्यष्टौ आद्याश्चतस्रोऽनुष्टुभः पञ्चम्यष्टम्यौ त्रिष्टुभौ षट्सप्तम्यौ जगत्यौ । यददीव्यमिति सप्तोनाष्टौ त्रिष्टुप् महान्त्या प्रस्तारपङ्क्तिः षष्ठी गायत्री दशम्यनुष्टुबुपान्त्या द्व्युष्णिक् । आयुस्ते विश्वतो दधदिति सप्तोनाद्या द्विषट्सप्तम्यस्त्रिष्टुप् तृतीयाद्यास्तिस्त्रो गायत्रं पञ्चाष्टम्याद्यानुष्टुप् शक्यन्तम् । सौत्रामण्या निचाकुणस्य । (यद्देवा देवहेळनमिति) तिसृभिरनुष्टुप् (भद्रं कर्णेभिरिति) चतसृभिः शशुशैशवयोः । आद्यान्त्ये त्रिष्टुप् द्वितीया विराट् तृतीया जगती । शेषः कोकिलस्य राजपुत्रस्य राज्येप्सोः । (पुनन्तु मा पितर) इति नवभिः । चतुर्थी चाद्या द्वेऽनुष्टुभौ । त्रिष्टुबन्त्या वैश्वदेवी । शेषं गायत्रम् । तृतीया पञ्चम्याद्याश्चतस्रो गायत्रम् । ब्रह्मणो यच्चानिरुक्तम् । (पुनर्मामैत्विन्द्रियमिति) तिसृभिरनुष्टुबष्टरूपा प्रस्तारपङ्क्तिः । अपां यो द्रवण इति चतस्रः प्रजापतेस्त्रिष्टुप् । (हिरण्यवर्णा इति) तिसृभिः कश्यपस्य त्रिष्टुप् । अगस्त्यस्य (अग्रे त्वं पारयेति) त्रयोदश स्वयम्भुवो लिङ्गोक्ताद्यास्तिस्त्रः षष्ठ्यादितिस्रस्त्रिष्टुबेकादशी चतुर्थ्यादिद्वावनुष्टुबन्वमी जगती पङ्क्तिर्द्वि शक्यन्तम् । वैश्वानरायेत्यनेन सूक्तेन । अस्य सूक्तस्य

द्वादशर्चस्य ब्रह्मा स्वयम्भूः ऋषिः वैश्वानराद्या लिङ्गोक्तदेवता आद्ये त्रिष्टुभौ ।
तृतीयाचतुर्थ्यावनुष्टुभौ । ततस्तिस्त्रिष्टुभः । अष्टमी पङ्क्तिः । ततो द्वे त्रिष्टुभौ ।
एकादशी च द्वादशी पञ्चदशी शक्यौ । उपस्थाने विनियोगः ॥

अथ वेदविद्भिः कूष्माण्डनिरुक्तिः कृता, सा यथा -

अदत्तानामुपादानं हिंसा चैवाविधानतः ।

परदारोपसेवा च त्रिविधं कायिकं स्मृतम् ॥ १ ॥

पारुष्यमनृतं चैव पैशुन्यं चैव सर्वशः ।

असम्बद्धप्रलापश्च वाचिकं स्याच्चतुर्विधम् ॥ २ ॥

परद्रव्येष्वभिध्यानं मनसाऽनिष्टचिन्तनम् ।

वितथाभिनिवेशश्च मानसं त्रिविधं स्मृतम् ॥ ३ ॥

एवं दशविधं पापं दशजन्मसमुद्भवम् ।

यत्पाठाच्च शमं याति तत्कूष्माण्डं विदुर्बुधाः ॥ ४ ॥

* * * * *

॥ अथ कूष्माण्डमन्त्रसंहिता ॥

अस्य श्रीकूष्माण्डमन्त्रपाठस्य, ब्रह्मा स्वयम्भूर्ऋषिः, गायत्रं छन्दः, कूष्माण्डो
देवता, समस्तरात्रिन्दिनकृतपापनिवारणार्थं कूष्माण्डमन्त्रपाठे विनियोगः ।

अथ ध्यानम्

कूष्मा नाम मुनीश्वरास्त्रिभुवनख्याताः सुरूपाः शुभा

अण्डानाममृतेश्वरा विचरतां मध्ये स्वहंसात्मकाः ।

तेऽपि यत्पठनात्परात्परतरां श्रेष्ठां गतिमास्थिताः

सोऽयं नो विदधातु सौख्यनिचयं पापारिनाशं सदा ॥ १ ॥

यत्पाठाद्विलयं प्रयान्ति शतशः पापारिसङ्घाः क्षणा-

द्भोमात्तर्पणसञ्चयात्सुमहतामभ्यासनात्सद्वरात् ।

सोऽयं ब्रह्ममुखोद्गतः परतरो मन्त्रादिगर्भो महान्
कूष्माण्डो विदधातु सौख्यनिचयमग्रेः पुरः संस्थितः ॥ २ ॥

कूष्माण्डानि कूष्माणां शकुनीनामण्डस्थानाम् ।

यदेवा देवहेळनं यद्वाचानृतमूदिम ।

आदित्यास्तस्मान्मुञ्चतर्तस्यर्तेन मामुत ॥ १ ॥

देवा जीवनकाम्या यद्वाचानृतमूदिम ।

तस्मान्न इह मुञ्चत विश्वेदेवाः सजोषसः ॥ २ ॥

ऋतेन द्यावापृथिवी ऋतेन त्वं सरस्वति ।

कृतान्नः पाह्येनसो यत्किञ्चानृतमूदिम ॥ ३ ॥

इन्द्राग्नी मित्रावरुणौ सोमो धाता बृहस्पतिः ।

ते नो मुञ्चन्त्वेनसो यत्किञ्चानृतमूदिम ॥ ४ ॥

सजातशंसादुत जामिशंसाज्यायसः शंसादुत वा कनीयसः ।

अनाधृष्टं देव कृतं यदेनस्तस्मात्त्वमस्माज्जातवेदो मुमुग्धि ॥ ५ ॥

यदन्तरिक्षं पृथिवीमुत द्यां यत्पितरं मातरं वा जिहिंसिम ।

अग्निर्नस्तस्मादेनसो गार्हस्पत्यः प्रमुञ्चतु चकृम यानि दुष्कृता ॥ ६ ॥

येन त्रितो अर्णवान्निर्बभूव येन सूर्यस्तमसो निर्मुमोच ।

येनेन्द्रो विश्वा अजहादरातीस्तेनाहं ज्योतिषां ज्योतिरानशान आक्षि ॥ ७ ॥

यत्कुसीदमप्रतीतं मयीह येन यमस्य मिथुनाचरामि ।

एतत्तदग्रे अनृणो भवामि जीवन्नेव प्रति तत्ते दधामि ॥ ८ ॥

यददीव्यवृणामहं बभूवादित्सन्वासञ्जगरञ्जनेभ्यः ।

अग्निर्नस्तस्मादिन्द्रश्च संविदानौ प्रमुञ्चताम् ॥ ९ ॥

यद्धस्ताभ्यां चकर किल्बिषाण्यक्षाणां वधुमुपजिघ्रमाणः ।

उग्रं पश्या च राष्ट्रभृञ्च तान्यप्सरस अनुदत्तामृणानि ॥ १० ॥

उग्रं पश्ये राष्ट्रभृत्किल्बिषाणि यदक्षवृत्तमनुदत्तमेतत् ।
 नेत्र ऋणादृणवाँ इच्छमानो यमस्य लोके अधिरज्जुरायत् ॥ ११ ॥
 अव ते हेळो वरुण नमोभिरव यज्ञेभिरीमहे हविर्भिः ।
 क्षयन्नस्मभ्यमसुर प्रचेतो राजन्नेनांसि शिश्रथः कृतानि ॥ १२ ॥
 उदुत्तमं वरुण पाशमस्मदवाधमं वि मध्यमं श्रथय ।
 अथा वयमादित्य व्रते तवानागसो अदितये स्याम ॥ १३ ॥
 इमं मे वरुण श्रुधी हवमद्या च मृळय ।
 त्वामवस्युराचके ॥ १४ ॥
 तत्त्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदाशास्ते यजमानो हविर्भिः ।
 अहेळमानो वरुणेह बोध्यरुशंस मा न आयुः प्र मोषीः ॥ १५ ॥
 त्वं नो अग्रे वरुणस्य विद्वान्देवस्य हेळोऽव यासिसीष्ठाः ।
 यजिष्ठो वह्नितमः शोशुचानो विश्वा द्वेषांसि प्रमुमुग्ध्यस्मत् ॥ १६ ॥
 स त्वं नो अग्रेऽवमो भवोती नेदिष्ठो अस्या उषसो व्युष्टौ ।
 अव यक्ष्व नो वरुणँ रराणो वीहि मृळीकँ सुहवो न एधि ॥ १७ ॥
 संक(कु)सुको विक(कु)सुको निर्ऋथो यश्च निस्स्वरः^१ ।
 तेऽस्मद्यक्षमनागसो दूरादूरमचीचतन् ॥ १८ ॥
 निर्यक्ष्ममचीचतन्कृत्यां निर्ऋतिं च ।
 तेनान्योऽस्मत्समृच्छतां तमस्मै प्रसुवामसि ॥ १९ ॥
 दुःशंसानुशंसाभ्यां घनेनानुघनेन च ।
 तेन योऽन्योऽस्मत्समृच्छतां तमस्मै प्रसुवामसि ॥ २० ॥
 सं वर्चसा पयसा सन्तनूभिरगन्महि मनसा सँ शिवेन ।
 त्वष्टा सुदत्रो विदधातु रायो नोऽनु मार्ष्टु तन्वो यद्विलिष्टम् ॥ २१ ॥

आयुष्टे(स्ते) विश्वतो दधदयमग्रिर्वरेण्यः ।

पुनस्ते प्राण आयातु परा यक्ष्मँ सुवामि ते ॥ २२ ॥

इममग्र आयुषे वर्चसे कृधि तिग्ममोजो वरुण सँशिशधि ।

मातेवास्मा अदिते शर्म यच्छ विश्वेदेवा जरदष्टिर्यथासत् ॥ २३ ॥

अग्र आयूँषि पवस आ सुवोर्जमिषं च नः ।

आरे बाधस्व दुच्छुनाम् ॥ २४ ॥

अग्रिर्ऋषिः पवमानः पाञ्चजन्यः पुरोहितः ।

तमीमहे महागयम् ॥ २५ ॥

अग्रे पवस्व स्वपा अस्मे वर्चः सुवीर्यम् ।

दधद्रयं मयि पोषम् ॥ २६ ॥

अग्रे जातान्प्रणुदा नस्सपत्नान्प्रत्यजाताञ्जातवेदो नुदस्व ।

अधि नो ब्रूहि सुमना अहेळ्ज्शर्मन्ते स्याम त्रिवरूथ उद्भौ ॥ २७ ॥

सहसा जातान्प्रणुदा नस्ससपत्नान्प्रत्यजाताञ्जातवेदो नुदस्व ।

अधि नो ब्रूहि सुमनस्यमानो वयं स्याम प्रणुदा नस्सपत्नान् ॥ २८ ॥

अग्रे यो नोऽभितो वृको जनो वारो जिघांसति ।

तं त्वं वृत्रहञ्जहि वस्वस्मभ्यमाकृधि ॥ २९ ॥

अग्रे यो नोऽभिदासति समानो यश्च नेष्ट्यः ।

तं वयँ समिधं कृत्वा तुभ्यमग्रे पिदध्मसि ॥ ३० ॥

यो नश्शपादशपतो यश्च नः शपतः शपात् ।

इध्मस्येव प्रख्यायतस्तस्य मुच्छेषि किञ्चन ॥ ३१ ॥

सँशितं मे ब्रह्म सँशितं वीर्यं बलम् ।

सँशितं क्षत्रं मे जिष्णु यस्याहमस्मि पुरोहितः ॥ ३२ ॥

उदेषां बाहू अतिरमुद्वर्चो अथो बलम् ।

क्षणोमि ब्रह्मणाऽमित्रानुन्नयामि स्वाँ अहम् ॥ ३३ ॥

पुनर्मनः पुनरायुर्म आगात्पुनश्चित्तं पुनराधीतं म आगात्पुनश्चक्षुः पुनः
श्रोत्रं म आगात् ।

वैश्वानरो अदब्धस्तनूपा अवबाधतां दुरितानि विश्वा ॥ ३४ ॥

सौत्रामण्या निचाङ्कुणस्य ।

यद्देवा देवहेळनं देवासश्चकृमा वयम् ।

अग्रिर्मा तस्मादेनसो विश्वान्मुञ्चत्वँहसः ॥ ३५ ॥

यदि दिवा यदि नक्तमेनाँसि चकृमा वयम् ।

वायुर्मा तस्मादेनसो विश्वान्मुञ्चत्वँहसः ॥ ३६ ॥

यदि जाग्रद्यदि स्वप्न एनाँसि चकृमा वयम् ।

सूर्यो मा तस्मादेनसो विश्वान्मुञ्चत्वँहसः ॥ ३७ ॥

प्रायश्चित्तानि सर्वान्तीयानि शिशुशैशवयोः ।

भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवा भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः ।

स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाँसस्तनूभिर्व्यशेम देवहितं यदायुः ॥ ३८ ॥

स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः ।

स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ॥ ३९ ॥

पृषदश्वा मरुतः पृश्निमातरः शुभंयावानो विदथेषु जग्मयः ।

अग्रिजिह्वा मनवः सूरचक्षसो विश्वे नो देवा अवसागमत्रिह ॥ ४० ॥

शतमिन्नु शरदो अन्ति देवा यत्रा नश्चक्रा जरसं तनूनाम् ।

पुत्रासो यत्र पितरो भवन्ति मा नो मध्या रीरिषतायुर्गन्तोः ॥ ४१ ॥

शेषः कोकिलस्य राजपुत्रस्य राज्येप्सोः ॥

पुनन्तु मा पितरः सोम्यासः पुनन्तु मा पितामहाः ।

पुनन्तु प्रपितामहाः पवित्रेण शतायुषा ॥ ४२ ॥

पुनन्तु मा पितामहाः पुनन्तु प्रपितामहाः ।

पवित्रेण शतायुषा विश्वमायुर्व्यश्रवै ॥ ४३ ॥

अग्र आयूषि पवस आ सुवोर्जमिषं च नः ।

आरे बाधस्व दुच्छुनाम् ॥ ४४ ॥

पुनन्तु मां देवजनाः पुनन्तु मनसा धियः ।

पुनन्तु विश्वा भूतानि जातवेदः पुनीहि मा ॥ ४५ ॥

पवित्रेण पुनीहि मा शुक्रेण देव दीद्यत् ।

अग्रे क्रत्वा क्रतूरनु ॥ ४६ ॥

यत्ते पवित्रमर्चिष्यग्रे विततमन्तरा ।

ब्रह्म तेन पुनातु मा ॥ ४७ ॥

पवमानः सो अद्य नः पवित्रेण विचर्षिणिः ।

यः पोता स पुनातु मा ॥ ४८ ॥

उभाभ्यां देव सवितः पवित्रेण सवेन च ।

मां पुनीहि विश्वतः ॥ ४९ ॥

वैश्वदेवी पुनती देव्यागाद्यस्यामिमाँस्तन्वो वीतपृष्ठाः ।

तया मदन्तः सधमादेषु वयँ स्याम पतयो रयीणाम् ॥ ५० ॥

ब्रह्मणो यञ्चानिरुक्तम् ।

पुनर्मामैत्विन्द्रियं पुनरायुः पुनर्भगः ।

पुनर्ब्राह्मणमैतु मा पुनर्द्रविणमैतु मा ॥ ५१ ॥

यन्मेऽद्य रेतः पृथिवीमस्कन्यदोषधीरध्यसरद्यदपः ।

तदहं पुनराददे ॥ ५२ ॥

यन्मे रेतः प्रसिच्यते यन्म आ जायते पुनः ।

यद्वा मे प्रति तिष्ठति तेन माममृतं कुरु तेन सुप्रजसं कुरु ॥ ५३ ॥

पाँय्यो द्रवण इति प्रजापतेः ॥

रथे अक्षेषु वृषभस्य वाजे वाते पर्जन्ये वरुणस्य शुष्मे ।

इन्द्रं या देवी सुभगा जजान सेयमागाद्वर्चसा संव्विदाना ॥ ५४ ॥

या हस्तिनि द्वीपिनि या हिरण्यगोष्वश्वेषु पुरुषेष्वन्तः ।

इन्द्रं या देवीसुभगा जजान सेयमागाद्वर्चसा संव्विदाना ॥ ५५ ॥

सिंहे व्याघ्र उत या पृदाकौ त्विषिरग्रौ ब्राह्मणे सूर्ये या ।

इन्द्रं या देवीसुभगा जजान सेयमागाद्वर्चसा संव्विदाना ॥ ५६ ॥

या राजन्ये दुन्दुभा आयतायामश्वस्य क्रन्दे पुरुषस्य मायौ ।

इन्द्रं या देवीसुभगा जजान सेयमागाद्वर्चसा संव्विदाना ॥ ५७ ॥

हिरण्यवर्णा इति कश्यपस्य ।

हिरण्यवर्णाः शुचयः पावका यासु जातः कश्यपो यास्विन्द्रः ।

या अग्निं गर्भं दधिरे विरूपास्ता न आपः शंस्योना भवन्तु ॥ ५८ ॥

यासां देवा दिवि कृण्वन्ति भक्षं या अन्तरिक्षे बहुधा भवन्ति ।

या अग्निं गर्भं दधिरे विरूपास्ता न आपः शंस्योना भवन्तु ॥ ५९ ॥

यासां राजा वरुणो याति मध्ये सत्यानृते अवपश्यञ्जनानाम् ।

या अग्निं गर्भं दधिरे विरूपास्ता न आपः शंस्योना भवन्तु ॥ ६० ॥

अग्रये नमः । वायवे नमः । सूर्याय नमः । ब्रह्मणे नमः । प्रजापतये नमः ।
कूष्मर्षिभ्यो नमः । अग्रे त्वं पारयेति स्विष्टकृतम् ।

अग्रे त्वं पारया नव्यो अस्मान्त्वस्तिभिरति दुर्गाणि विश्वा ।

पूश्च पृथ्वी बहुला न उर्वी भवा तोकाय तनयाय शं योः ॥ ६१ ॥

(वैश्वानरीयेण सूक्तेन प्राङ्मुखः प्राञ्जलिरुपतिष्ठते जपेत्सूक्तानि पराञ्चि
यानि वैश्वानरीयं च) ॥

वैश्वानराय प्रति वेदयामो यदी मृळंसङ्गरो देवतासु ।

स एतान्पाशान्प्रमुञ्च प्रवेद स नो मुञ्चतु दुरितादवद्यात् ॥ ६२ ॥

वैश्वानरः पावया नः पवित्रैर्यत्सङ्गरमभिधावाम्याशाम् ।

अनाजानन्मनसा याचमानो यदत्रैनो अप तत्सुवामि ॥ ६३ ॥

अमू ये सुभगे दिवि विशृतौ नाम तारके ।
 प्रेहामृतस्य यश्छतमेतद्वद्धकमोचनम् ॥ ६४ ॥
 विजिहीष्व लोकान्कृधि बन्धा^१न्मुञ्चसि^२ बद्धकम् ।
 योनेरिव प्रच्युतो गर्भः सर्वान्पथो अनुष्यात् ॥ ६५ ॥
 सुप्रजानन्प्रतिगृह्णाति विद्वान्प्रजापतिः प्रथमजा ऋतस्य ।
 अस्माभिर्दत्तं जरसः पुरस्तादच्छिन्नं तन्तुमनु सन्तरेम ॥ ६६ ॥
 उत तन्तुमन्वेके सन्तरन्ति येषां दत्तं पित्र्यमायतनवत् ।
 अबन्ध्वेके ददतः प्रयच्छन्दातुं चेच्छक्नुवान्स स्वर्ग एषाम् ॥ ६७ ॥
 आरभेथामनु संरभेथां समानं पन्थामवतो घृतेन ।
 यद्वां पूर्तं परिविष्टं यदग्नौ तस्य गुप्त्या इह जायापती संरभेथाम् ॥ ६८ ॥
 यदन्तरिक्षं पृथिवीमुत द्यां यत्पितरं मातरं वा जिहिंसिम ।
 अग्निर्नस्तस्मादेनसो औपासन उन्नेनेषद्वुरिता यानि चकृम ॥ ६९ ॥
 भूमिर्मातादितिर्नो जनित्रं त्रातान्तरिक्षमभिशस्त्या नः ।
 द्यौर्नः पिता पित्र्याच्छं भवाति जामिमृत्वा मावपत्सि लोकान् ॥ ७० ॥
 यत्रासुहार्दः सुकृतो मदन्ति विहाय रोहं तन्वै स्वाम् ।
 अश्रोणा अङ्गैरहुताः स्वर्गे लोके तत्र पश्येम पितरं च पुत्रम् ॥ ७१ ॥
 यदन्नमद्यन्नृतेन देवा दास्यन्नदास्यन्नत वा करिष्यन् ।
 यद्देवानां चक्षुष्यागो अस्ति यदेव किञ्च प्रतिजग्रहाहमग्निर्मा तस्मादनृणं
 करोतु ॥ ७२ ॥
 यदन्नमद्यि बहुधा विरूपं वासो हिरण्यमुत गामजाविम् ।
 यद्देवानां चक्षुष्यागो अस्ति यदेव किञ्च प्रतिजग्रहाहमग्निर्मा तस्मादनृणं
 करोतु ॥ ७३ ॥

अनेन मन्त्रपाठेन आत्मनो वाङ्मनः कायोपार्जितपापनिवारणार्थमग्निः
प्रीयतामग्निः प्रीतोऽस्तु ।। वायुः प्रीयतां वायुः प्रीतोऽस्तु । सूर्यः प्रीतोऽस्तु ।। ब्रह्मा
प्रीतोऽस्तु ।। प्रजापतिः प्रीतोऽस्तु ।। कूष्मर्षयः प्रीयन्ताम् । कूष्मर्षयः प्रीताः सन्तु ।।
अनेन कूष्माण्डमन्त्रपाठेन पापान्मुक्तिः पुण्यवृद्धिरस्तु ।।

।। इति कूष्माण्डमन्त्रसंहितासमाप्तिः ।।

* * * * *

।। अथ कूष्माण्डब्राह्मणम् ।।

ब्रह्मणः प्रजापतेर्यजुः ।।

वातरशना ह वा ऋषयः श्रमिन ऊर्ध्वमन्थिनो बभूवुस्तानृषयोऽर्थमायंस्ते
निलायमचरंस्तान्प्रददृशुः कूष्माण्डानि तांस्तेऽन्वपश्यजृह्वया च तपसा च तानृषयोऽ-
पृच्छन् कथा निलायं चरथेति त ऋषीन्ब्रुवन्नमो वोऽस्तु भगवन्तोऽस्मिन्धाम्नि केन
वः सपर्यामेति तानृषयोऽब्रुवन्पवित्रं नो ब्रूत येनारेपसो भविष्याम इति त एतानि
सूक्तान्यपश्यन्त्यद्देवा देवहेळनं यददीव्यन्नृणमहमायुस्ते विश्वतो दधदित्येतैराज्यं
जुहुत तेनारेपसो भविष्यथेति त एतैराज्यमजुहुवुस्तेऽरेपसोऽभवन्कर्मादिष्वेतैर्जुहुयात्पूतो
देवलोकान्समश्नुते ।।

कूष्मा ह वै नाम ऋषयो वातरशनास्ते हँसा हिरण्यया ज्योतिष्पक्षा
अजिरा भूत्वाचरंस्तेऽकामयन्ताण्डेषु नः प्रजा ब्रह्म वदेयुरिति तेषामण्डेष्वेव प्रजा
ब्रह्मावादिपुस्त आण्डस्था अवदंस्तस्मात्कूष्माण्डानि कूष्माण्डैर्जुहुयाद्योऽपूत इव
मन्येत यदर्वाचीनमेनो भ्रूणहत्यायास्तस्मान्मुच्येयमित्ययोनौ वा रेतः सिक्त्वा जुहुयाद्यथा
वै स्तेनो यथा भ्रूणहैवमेष भवति योऽयोनौ रेतः सिञ्चति यदेतैराज्यं जुहोति तैरेवा-
त्मानं पुनीते दीक्षामुपैति दीक्षित एतैः सदधि जुहोति संवत्सरं दीक्षितो भवति
संवत्सरादेवात्मानं पुनीते मासं दीक्षितो भवति यो वै मासः स संवत्सरः संवत्सरा-
देवात्मानं पुनीते द्वादश रात्रीर्दीक्षितो भवति द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरादेवा-

त्मानं पुनीते षड्रात्रीर्दीक्षितो भवति षड्वा ऋतवः संवत्सरः संवत्सरादेवात्मानं
पुनीते तस्य व्रतं न मांसमश्रीयान्न स्त्रियमुपेयान्नोपर्यासीत जुगुप्सेतानृतात्पयो ब्राह्मणस्य
व्रतं यवागू राजन्यस्या मिक्षा वैश्यस्य सौम्येष्यध्वर इत्येतद्व्रतं ब्रूयाद्यदि
मन्येतोपदस्यामीत्योदनं धानाः सक्तून्धृतमित्यनुव्रतयेदात्मनोऽनुपदासायेति ।।

।। इति कूष्माण्डब्राह्मणं समाप्तम् ।।

* * * * *

।। अथ कूष्माण्डफलम् ।।

महापापापनुत्त्यर्थं कूष्माण्डानि यजेद्द्विजः ।
कृतव्रतः पौर्णमास्यां दर्शे वा प्रातरेव च ।। १ ।।
पयो यवागूरामिक्षा द्विजातीनां व्रतं क्रमात् ।
नवां स्थालीं समाहृत्य तस्यां पायसमाश्रपेत् ।। २ ।।
देवतास्तेन यष्टव्या ऋचो होम्या जपेत च ।
कूष्माण्डानि जपेन्नित्यं जुहुयाद्दर्शपौर्णयोः ।। ३ ।।
पापी पापाद्विनिर्मुक्तः शुद्धात्मा स्वर्गमाप्नुयात् ।
सकृज्जत्वास्य वामञ्च शिवसङ्कल्पमेव च ।। ४ ।।
पश्चात्पुरुषसूक्तं तु ब्रह्महत्या विनश्यति ।
प्रायश्चित्तानि हुत्वाथ द्विजाञ्छक्त्या प्रपूजयेत् ।। ५ ।।

।। इति कूष्माण्डफलम् ।।

* * * * *

॥ ओं श्रीगणेशाय नमः ॥

॥ ऋचकम् ॥

ओङ्काकारो यस्य मूलं क्रमपदजठरं छन्दविस्तीर्णशाखा
ऋक्पत्रं सामपुष्पं यजुरुचितफलं स्यादथर्वा प्रतिष्ठा ।
यज्ञश्छाया सुश्वेतैर्द्विजगणमधुपैर्गीयते यस्य नित्यं
शक्तिः सन्ध्या त्रिकालं दुरितभयहरः पातु नो वेदवृक्षः ॥

सच्छायः स्थिरधर्ममूलवलयः पुण्यालवालान्वितो
धीविद्याकरुणाक्षमादिविलसद्विस्तीर्णशाखाश्रितः ।
सन्तोषोज्ज्वलपल्लवः शुचियशः पुष्पः सदा सत्फलः
सर्वाशापरिपूरको विजयते श्रीवेदकल्पद्रुमः ॥

मूलाधाराद्भुतवहकलामिश्रितं भूर्भुवः स्व-
र्ब्रह्मस्थानात्परमगहनात्तत्सवितुर्वरेण्यम् ।
भर्गो देवः शशिकलमयी धीमहीत्येकरूपं
धियो यो नः पिब तममृतं चोदयान्नः परं तत् ॥

मुक्ताविद्रुमहेमनीलधवलच्छायैर्मुखैस्त्रीक्षणै-
र्युक्तामिन्दुनिबद्धरत्नमुकुटां तत्त्वात्मवर्णात्मिकाम् ।
गायत्रीं वरदाभयाङ्कुशकरां शम्भुं कपालं गुणं
शङ्खं चक्रमथारविन्दयुगलं हस्तैर्वहन्तीं भजे ॥

आयातु वरदा देवी त्र्यक्षरा ब्रह्मवादिनी ।
गायत्री छन्दसां मातर्ब्रह्मयोने नमोस्तु ते ॥

सच्छायः स्थिरधर्ममूलवलयः पुण्यालवालान्वितो
धीविद्याकरुणाक्षमादिविलसद्विस्तीर्णशाखाश्रितः ।
सन्तोषोज्ज्वलपल्लवः शुचियशः पुष्पः सदा सत्फलः
सर्वाशापरिपूरको विजयते श्रीवेदकल्पद्रुमः ॥

मूलाधाराहुतवहकलामिश्रितं भूर्भुवः स्व-
र्ब्रह्मस्थानात्परमगहनान्तत्सवितुर्वरेण्यम् ।
भर्गो देवः शशिकलमयी धीमहीत्येकरूपं
धियो यो नः पिबतममृतं चोदयान्नः परं तत् ॥
मुक्ताविद्रुमहेमनीलधवलच्छायैर्मुखैस्त्रीक्षणै-
र्युक्तामिन्दुनिबद्धरत्नमुकुटां तत्त्वात्मवर्णात्मिकाम् ।
गायत्री वरदाभयाङ्कुशकरां शम्भं कपालं गुणं
शङ्खं चक्रमथारबिन्दयुगलं हस्तैर्वहन्तीं भजे ॥
आयातु वरदा देवी त्र्यक्षरा ब्रह्मवादिनी ।
गायत्री छन्दसां माता ब्रह्मयोने नमोऽस्तु ते ॥

महाव्याहृतयः प्रजापतेः ।

ओं अग्रये स्वाहा । ओं भूः स्वाहा । ओं भुवः स्वाहा । ओं स्वः स्वाहा ।
ओं भूर्भुवः स्वः स्वाहा । ओं भूः स्वाहा । ओं भुवः स्वाहा । ओं स्वः स्वाहा ।
ओं महः स्वाहा । ओं जनः स्वाहा । ओं तपः स्वाहा । ओं सत्यं स्वाहा ।

ओं अग्रये स्वाहेत्यग्निः सर्वा देवताः सौख्यं करोत्यसौ वा अग्निः प्रीणाति ।
ओं भूः स्वाहेति भू वै उर्वन्तरिक्षमुर्व्यादींस्तेन प्रीणाति । ओं भुवः स्वाहेति
भुवनानां पतय इत्यद्भुतं तेन प्रीणाति । ओं स्वः स्वाहेति ^१आप एष इमं लोकं
जयतु तेन सोमपा(प)ः प्रीणन्ति । ओं भूर्भुवस्स्वः स्वाहेति अग्निः सूर्यं ज्योतिष्मन्तं
करोति यजमानो वृद्धयते । ओं भूः स्वाहेति भूमिर्वै द्विपदाश्चैव चतुष्पदा ^२स्तेन

वृद्धयते । ओं भुवः स्वाहेति अन्तरिक्षं वै वायुर्देवतास्तेन वायवः प्रीणन्ति । ओं स्वः स्वाहेति वाचो मे प्राणापानौ सम्राट् चक्षुषस्तेन प्रीणाति । ओं महः स्वाहेति महामनसां महँल्लोकाञ्जयति होतारं तेन प्रीणाति । ओं जनः स्वाहेति जनानां जनपते(ति)र्जन्तूनामिमं लोकं तेन प्रीणाति । ओं तपः स्वाहेति तपो वा असावादित्यो द्वादशमासः संवत्सरस्तेन प्रीणाति । ओं सत्यं स्वाहेति सत्यमिति ^१वरुणचन्द्रमसौ नक्षत्राणि सप्तार्णवस्तेन प्रीणन्ति । अथोत्तरस्मै सर्वा ^२देवतास्तेन प्रीणन्ति तेन सौख्यं करोति । यजमानो वृद्धयते सन्तत्यै ^३प्रजावत्या भवति अवच्छिन्नं प्रदीयते(न्ते) । य एवं वेद ।।

॥ इति व्याहृतिब्राह्मणम् ॥

* * * * *

॥ अथ तत्सवितुरिति गायत्रीब्राह्मणम् ॥

प्रजापतेरार्षम् अष्टीवयश्छन्दः विश्वामित्रगायत्री सविता ऋषिः अग्निर्वायुः सूर्यो देवताः । श्रीमहागायत्रीदेवी सन्तोषणार्थं होमे विनियोगः ।।

अस्य मन्त्रस्य जमदग्निभारद्वाजऋषिः प्रजापतिर्देवता देवी बृहती छन्दः । सर्वप्रायश्चित्तार्थं होमे विनियोगः ।।

प्रातःकाले कुमारी कुमुदकलिकया जप्यमालां जपन्ती
मध्याह्ने प्रौढरूपा विकसितवदना चारुनेत्रा विशाला ।
सन्ध्यायां वृद्धरूपा गलितकुचयुगा मुण्डमालां वहन्ती
सा देवी दिव्यदेहा हरिहरनमिता पातु नो ह्यादिमुद्रा ।।
नीला पीतमनोहरांशुकवती वक्त्रत्रयोद्भासिता
हस्तोद्यद्वरशङ्खपङ्कजगदाधारा खगेन्द्रासना ।

१. वरुणौ चन्द्रमसा

२. देवता तेन प्रीणाति

३. प्रजापत्या भवन्ति

कारुण्यामृतवर्षणैकचतुरा वृद्धोत्पलालङ्कृता

भूयान्नः किल वैष्णवी ह्यभिमताऽवाप्त्यै सदा वन्दिता ।।

ओं तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि । धियो यो नः प्रचोदयात् ओं ३ ।।

ओं तत्सवितुरिति तदादि^१त्यः सविता प्रसविता^२ प्रजया पशुषु प्रतितिष्ठति ।
वरेण्यमित्यग्निर्वै वरिवः कृणोति ।^३ भर्गेति रश्मयः शतं सहस्रमयुतं च प्रतनोति ।
देवस्य द्योतना^४ परमकामस्य धीमहीति धीमान्विश्वस्य^५ व्याप्नोति । धियो यो न
इति अह्ना रात्रिः सन्ध्यामुपयन्ति । प्रचोदयादिति प्रजापतिर्वा प्रजामुपसृजति ।
पशुषु प्रतितिष्ठति । तस्माद्गायत्री चतुर्विंशत्यक्षरा भवति सर्वस्याप्त्यै सर्वस्या^६वरुद्ध्यैनं
ब्रह्मचारिणं शतं सहस्रमयुतं च प्रजावान्^७ शुमान् रयिमानायुष्मन्तं करोति तस्माद्गायत्री
^८आयुरिव परमं कामं गायत्र्याभि प्रतितिष्ठति । य एवं वेद ।।

।। इति तत्सवितुर्गायत्री ब्राह्मणम् ।।

* * * * *

।। अथ ओजोऽसीति गायत्री ब्राह्मणम् ।।

ब्रह्मणः प्रजापतेर्गायत्री सविता देवता गायत्री छन्दः श्रीमहागायत्रीदेवी
प्रीत्यर्थं होमे विनियोगः ।

चतुर्भुजामर्कसहस्रकोटिभां

त्रिलोचनां हारकिरीटशोभिताम् ।

चतुर्मुखाङ्कोपगतां महोज्ज्वलां

वेदेश्वरीं पञ्चमुखीं नमाम्यहम् ।।

यस्या भूः पाददेशे वसति तदुपरि खड्गुदे स्वर्गलोको

नाभौ मध्ये महाख्यो जन उरसि गतः कण्ठगामी तपश्च ।

१. प्रजायै २. भर्गो देव इति ३. परमं ४. वाप्नोति ५. वारुद्ध्यैनं
६. वा ७. मायुरेव ८. खस्याङ्कगतां क. त्याः

सत्यं मूर्ध्नि शखाख्या त्रिगुणविरहिता निष्कला सुस्वरूपा
सा देवी विश्वरूपा वितरतु विभवं वेदमूला पराख्या ।।

ब्राह्मी हंसरथस्थिता मुखसरोज्योतिश्चतुर्वाङ्मयी

मुद्रापुस्तककुण्डलाक्षवल्याधारा चतुर्भिर्भुजैः ।

रक्ता रक्तविभूषणा प्रहसिता रक्ताम्बरालङ्कृता

कौमारी मम जीवितावधिः सदा भूयादघध्वंसिनी ।।

देवाश्च वा असुराश्च संव्यत्ता आसँस्तान्गायत्र्यान्तरा तिष्ठदोजो वै वीर्यमन्नाद्यं
परिगृह्य संवत्सरो वा ^१वैनं सोऽन्तरातिष्ठच्चतुर्विंशति गायत्र्या अक्षराणि चतुर्विंशतिः
संवत्सरस्यार्धं ^२मासास्ते विदुर्यतरान्वा इयमुपावत्स्यति त इदं भविष्यतीति ^३तां
व्यह्वयन्तेदाभीत्यसु ^४राह्वयन्विश्वकर्मत्रिति देवा सानान्यतरंश्च नोपावर्तत ते देवा
एतद्यजुरपश्यन्नोजोऽसि सहोऽसि बलमसि भ्राजोऽसि देवानान्धाम नामासि विश्वमसि
विश्वायुः सर्वमसि सर्वायुरभिभूरिति । सा देवानुपावर्तत ततो देवा अभवन्परासुरा
अभवन्नाग्रेयमष्टा कपालं निर्वपेद्भ्रातृव्यवान्वा ^५स्पर्धमानो वा तमासा ^६द्यैतैर्यजुर्भिरभि-
मृ ^७शदोजो वै वीर्यं संवत्सर ओज एव वीर्यं भ्रातृव्यस्य वृङ्क्ते स निर्वीर्यः परा
भवति सैषा गायत्री ^८नामिष्टेरथो आहुः ^९क्षेत्रस्य ^{१०}संवर्ग इति ।।

।। इति ओजोऽसीति गायत्रीब्राह्मणम् ।।

* * * * *

।। अथ द्रष्टृब्राह्मणम् ।।

घोराणामार्षं ब्राह्मणानि प्रजापतेः ^{११}यजुर्नमस्कारः । घोराणां यजुः दधीच
ऋषिः गायत्री छन्दः श्रीविष्णुर्देवता, श्रीमहागायत्रीप्रीत्यर्थं होमे विनियोगः ।।

१. वैनान्सोऽ २. माससा ३. तीति ४. तं व्यह्वयन्तीदाभी ५. रा आह्व
६. मार्णीति ७. वस्यान्यतरश्चा ८. तान्देवा (ततो देवा) ९. पव
१०. नु ११. द्यैस्तैर्य १२. शे १३. नामेष्टि १४. क्षेत्रस्य १५. संवर्धयति
१६. यजुरर्थसंस्कारः

विविधमणिमयूखस्फीतकेयूरहार-
प्रवरकनककाञ्ची किङ्किणीकङ्कणाढ्याम् ।
सकलभुवनरक्षा सृष्टिसंहारसक्तां
निगमपरमविद्यामाश्रये वेदधात्रीम् ॥

अश्वमेधे घोराणामार्षम् ।

द्रष्ट्रे नम उपद्रष्ट्रे नमोऽनुद्रष्ट्रे नमः ख्यात्रे नम उपख्यात्रे नमोऽनु^१ख्यात्रे
नमः शृण्वते नम उपशृण्वते नमः सते नमोऽसते नमो जाताय नमो
जनिष्यमाणाय नमो भूताय नमो भविष्यते नमश्चक्षुषे नमः श्रोत्राय नमो
मनसे नमो वाचे नमो ब्रह्मणे नमः ^२श्रान्ताय नमस्तपसे नमः ॥

ओं द्रष्ट्रे नम उपद्रष्ट्रे नमोऽनुद्रष्ट्रे नम इत्यग्निर्वै द्रष्ट्रा ब्राह्मण उपद्रष्ट्रा^३
वायुरनुद्रष्ट्रा^३ तेभ्य एव नमस्करोति । ख्यात्रे नम उपख्यात्रे नमोऽनु^४ख्यात्रे नम
इति । संवत्सरो वै ख्याताऽदि^५त्या उपख्याता चन्द्रमा अनुख्याता तेभ्य एव
नमस्करोति । शृण्वते नम उपशृण्वते नम इति । द्यावापृथिवीभ्यामेव नमस्करोति ।
सते नमोऽसते नम इति सदसद्भ्यामेव नमस्करोति । जाताय नमो जनिष्यमाणाय
नम इति । यज्ञायैव दक्षिणायै च नमस्करोति । भूताय नमो भविष्यते नम इति ।
ऋक्सामभ्यामेव नमस्करोति । चक्षुषे नमः श्रोत्राय नम इति । यथा यजुरेकविंशतिकृत्वो
नम^६स्करोति । पञ्चतर्तवो द्वादशमासास्त्रय^७ इमे लोका 'असावादित्य एकविंश एष
स्व^८र्गलोकः स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै स^९र्वा वा एतर्ह्येतस्मिन्देवता आशंसन्ती
सा^{१०}मभिव्याहरिष्यतीत्यग्निः सर्वा देवता असावादित्योऽग्निर्यदेतैर्नमस्कारैरादित्य-
मुपति^{११}ष्ठते सर्वाभिरेवैनन्देवताभिः ^{१२}समर्धयत्यच्छंबट्कारं ये ते पन्थानः सविता
पूर्व्यास इति ^{१३}वितता अन्तरिक्षे तेभिर्नो अद्य पथिभिः सुगेभि रक्षा च नो अधि

१. कशा २. शा ३. ष्टा ४. कशा ५. त्य ६. स्कुरुते ७. यो ८. आसा
आदित्य ९. गो १०. र्वं ११. मामभिव्याह (समभिव्याह) १२. ष्ठति १३.
समर्धयति शम्बकारं (यच्छं वषट्कारं) १४. वेतता

च ब्रूहि ^१देव इति स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै नमोऽग्रये पृथिवीक्षित इत्यग्निनायतनेषु
निदधातीमानेवैनांलोकानामयति ।।

॥ इति द्रष्टृब्राह्मणम् ॥

* * * * *

॥ अथ सर्वदेवब्राह्मणम् ॥

^३भूमेर्वैश्वकर्माणस्य जगती विश्वकर्मा विश्वरूपपरम्ब्रह्म ऋषिः पृथिवी
छन्दः आकाशो देवता । श्रीमहागायत्रीप्रीत्यर्थं होमे विनियोगः ।

मध्याह्ने वृषवाहना त्रिनयना शुक्लाम्बरालेपना
खट्वाङ्गं त्रिशिखं कपालडमरू दोर्भिर्वहन्ती सदा ।
शुक्ला शुक्लविभूषणा नरशिरोमालाभिरावेष्टिता
भूयाद्यौवनवत्यसौ त्रिजगतां सर्वातिविद्राविणी ।।

यो विश्वचक्षुरुत विश्वतो मुखो विश्वतो हस्त उत विश्वतस्पात् ।

सम्बाहुभ्यां नमते संयजत्रैर्द्यावापृथिवी जनयन्देव एकः ।।

^४यो विश्वचक्षुरुत इति विश्वचक्षुर्वै देवानां भवति । विश्वतो ^५मुखा इति
विश्वमुखान्दर्शयति । विश्वतो हस्त इति विश्वहस्ता उत्तमा भवति । उत विश्वतस्पादिति
विश्वतस्पादाधार (तस्मात्पद्भ्यां च विश्वं धारयति) सम्बाहुभ्यामिति सर्वबाहुर्वै नमते
नमस्क्रुर्याः कुर्वन्ते संयजत्रैरिति सर्वस्य जित्यै द्यावापृथिवी इति द्यावापृथिव्योर्धारयते ।
जनयन्देव एक इति जनमिति जनानां ^६जनपतेर्जन्तूनां ^७मात्मा वै ^८सर्वान्ध्यायन्ते
देव एको भवति ^९स देवः सर्वेभ्यो रक्षांसि भवति य एवं वेद ।।

॥ इति यो विश्वचक्षुर्ब्राह्मणम् ॥

॥ इति सर्वदेवब्राह्मणम् ॥

१. देवा २. ष्ट ३. भूमिर्वि ४. यो विश्वतश्चक्षुरुत इति विश्वं चक्षुर्वै ५. मुख
इति विश्वमुखा द० ६. पति ७. नां त्मावै ८. सर्वं ध्यायति सर्वे (ध्यायन्ते) ९. स
देवदेवेभ्यो (स सर्वेभ्यो) स (देवेभ्यो)

॥ अथाब्रह्मन्ब्राह्मणम् ॥

आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो यजुः पृथ्वीरूपब्रह्मा ऋषिः पर्जन्येऽतिच्छन्दः ओषधयो देवताः । श्रीमहागायत्रीप्रीत्यर्थं होमे विनियोगः ॥

पूर्वाह्ने भाति रक्ता हुतवहवदना हंसयानैकसंस्था
मध्याह्ने चापि शुक्ला वृषवरवहना नागयज्ञोपवीता ।
कृष्णा चैवापराह्ने खगवरवहना शङ्खचक्रादिहस्ता
सा सन्ध्या पातु नित्यं हरिहरवदना ब्रह्मरूपा त्रिकालम् ॥

आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायताम^१स्मिन्नाष्ट्रे राजन्य इषव्यः
शूरो महारथो जायतां दोग्ध्री धेनुर्वोढानड्वानाशुस्सप्तिर्जिष्णू रथेष्टाः
पुरन्धिर्योषा सभेयो युवास्य यजमानस्य वीरो जायतां निकामे निकामे नः
पर्जन्यो वर्षतु फलवतीर्न ओषधयः पच्यन्तां योगक्षेमो नः कल्पताम् ।

आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामित्याह ब्राह्मण एव ब्रह्मवर्चसं
दधाति तस्मात्पुरा ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी^१ जायतां^२ आस्मिन्नाष्ट्रे^३ राजन्यः शूर इषव्योऽ-
तिव्यते महारथो जायतामित्याह । राजन्य एव शौर्यं महिमानं दधाति तस्मात्पुरा
^४राजन्यः शूर इषव्योऽतिव्यते महारथो जज्ञे । ^५दोग्ध्री धेनुरिति धेन्वामेव पयो
दधाति तस्मात्पुरा धेनुदोग्ध्री जज्ञे । वोढानुड्वानिति । ^६अनुड्वानेन बलं दधाति
तस्मात्पुरानड्वान्वोढा जज्ञे । आशुस्सप्तिरिति । अश्व एव बलं दधाति ^७तस्मात्पुरा-
शुरश्वोऽजायत । पुरन्धिर्योषेति । ^८योषित्येव रूपं दधाति ^९तस्माद्रूपिणी युवतिः
प्रिया भावुका । जिष्णू रथेष्टा इति । राजन्य एव जैत्रं महिमानं दधाति तस्मात्पुरा
राजन्यो जिष्णुर्जज्ञे ।

१. स्य जायत २. अ ३. राजन्य इषव्यः शूरो (राजन्यः शूर ईशव्य इति व्यते)
(ईषव्यति व्यते ४. राजन्यः इषव्यः शूरो महारथो जायत (राजन्यः शूर ईशव्योऽस्ति
व्याधी म०) ५. दुग्ध्री (दुग्धी धेनुरित्याह) धेनुमेव ६. अनुड्वानेन जावं (वीर्यं)
दधाति (अनुड्वा एव बलं दधाति) ७. तस्मात्पुराशोरश्वोऽजायतां ८. ज्योतिरिव
पुरन्दधाति ९. तस्माद्रूपिणी ज्योतिः प्रिया भावुका क. मा

१सभेयो युवेति । एष वै सभेयो युवा यः प्रथमवयसी तस्मात्प्रथमवयसी स्त्रीणां प्रियो युवा पुमान्भावुकः । २आस्य यजमानस्य वीरो जायतामित्याह वै तत्र यजमानस्यैव प्रजायां वीर्यं दधाति तस्मात् ३त्पुरा राजन्यस्य वीरो जज्ञे । निकामे निकामे नः पर्जन्यो वर्षत्विति । निकामे निकामे वै तत्र पर्जन्यो वर्षति । यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते ४फलवतीर्न ओषधयः पच्यन्तामिति फलवत्यो वै तत्रौषधयः पच्यन्ते यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते योगक्षेमो नः कल्पतामिति योगक्षेमो वै तत्र कल्पते यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते तस्माद्यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते ५कृत्तः प्रजानां योगक्षेमो भवति य एवं वेद ।।

अनेन मन्त्रहोमेनात्मनो वाङ्मनःकायोपार्जितपापनिवारणार्थं श्रीमहागायत्रीदेवी सन्तोषणार्थं धर्मार्थकाममोक्षार्थं यवतिलतण्डुलहोमेन श्रीमहागायत्री सावित्री सरस्वती प्रीयतां प्रीता भवतु ।

॥ इत्याब्रह्मन्बाह्मणम् ॥

* * * * *

१. सभि युज्यन्तेत्येष वै सभेयो(ये)द्येजप्रथमा (म) वयसि (स्य) तस्मात्प्रथमा (म) वयस्य (सि) तस्मात्प्रथमा (म) वयस्य (सि) स्त्रीणां प्रियो भावुकः २. अस्य ३. तपुरे जानस्य वीरो ४. फलिन्यो न (फलवत्यर्न) (फलवत्यो न) (फलवतीर्णः) ५. कृत्तप्रजानां

॥ श्रीमहागायत्रीब्राह्मणम् ॥

॥ श्रीमहागायत्र्यै नमः ॥

घृतदधितिलाश्चैव यवशर्करमिश्रिताः ।

एतत्पञ्चामृतं प्रोक्तं होमे सर्वार्थसिद्धिदम् ॥

प्रजापतेर्भूलोकस्यानुष्टुप् ककुभापृथ्वी ऋषिः, विराट्छन्दः, ब्रह्मा देवता,
श्रीमहागायत्रीप्रीत्यर्थं होमे विनियोगः ॥

प्रणवऋषिः, गायत्री छन्दः, परमाग्निदेवता, व्याहृतीनां क्रमेण जमदग्नि^३भरद्वाज
भगवान् ऋषयः । अग्निर्वायुः सूर्यो देवताः सूर्याद्यावाहनार्थं महागायत्रीप्रीत्यर्थं होमे
विनियोगः ॥

गायत्रीं त्रिजगन्नुतां दशभुजां केयूरहारान्वितां
वक्त्रैः पञ्चभिर्भूषितां त्रिनयनां सर्वायुधैः संयुताम् ।
हंसस्थां वृषवाहनां खगपतावानन्दितां मुक्तिदां
ब्रह्मा विष्णुमहेश्वरादिभिवृतां वन्दे त्रिरूपां न्विताम् ॥

पञ्चवक्त्रां दशभुजां प्रतिवक्त्रे त्रिलोचनाम् ।
गायत्रीं सिद्धिदां देवीं भजामि सर्वकामदाम् ॥
गायत्रीं चिन्तयेद्यस्तु हृत्पद्मे समुपस्थिताम् ।
धर्माधर्मविनिर्मुक्तः स याति परमां गतिम् ॥

ओङ्कारो यस्य मूलं क्रमपदजठरं छन्दविस्तीर्णशाखा
ऋक्पत्रं सामपुष्पं यजुरुचितफलं स्यादथर्वा प्रतिष्ठा ।
यज्ञश्छाया सुश्वेतैर्द्विजगणमधुपैर्गीयते यस्य नित्यं
शक्तिः सन्ध्या त्रिकालं दुरितभयहरः पातु नो वेदवृक्षः ॥

॥ स्वस्त्ययनम् ॥

ओजोऽसीति गायत्रीमावाह्य ॥ देवानामार्षम् ।

ओजोऽसि सहोऽसि बलमसि भ्राजोऽसि देवानां धाम नामासि
विश्वमसि विश्वायुः सर्वमसि सर्वायुरभिभूः । ओं भूः ओं भुवः ओं स्वः ओं
महः ओं जनः ओं तपः ओं सत्यम् । ओं तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि
धियो यो नः प्रचोदयात् ओं ३ ॥

स्वस्त्यात्रेयः (विश्वेदेवाः) पांक्त्यन्तमग्रेः पञ्चोनाश्चतस्रो गायत्र्यः
षडुष्णिहश्चतस्रस्त्रिष्टुभोऽनुष्टुभौ बृहती च ।

स्वस्ति नो मिमीतामश्विना भगः स्वस्ति देव्यदितिरनर्वणः ।

स्वस्ति पूषा असुरो दधातु नः स्वस्ति द्यावापृथिवी सुचेतुना ॥

स्वस्तये वायुमुप ब्रवामहै सोमं स्वस्ति भुवनस्य यस्पतिः ।

बृहस्पतिं सर्वगणं स्वस्तये स्वस्तय आदित्यासो भवन्तु नः ॥

विश्वे देवा नो अद्या स्वस्तये वैश्वानरो वसुरग्निः स्वस्तये ।

देवा अवन्तवृभवः स्वस्तये स्वस्ति नो रुद्रः पात्वंहसः ॥

स्वस्ति मित्रावरुणा स्वस्ति पथ्ये रेवति ।

स्वस्ति न इन्द्रश्चाग्निश्च स्वस्ति नो अदिते कृधि ॥

स्वस्ति पन्थामनुचरेम सूर्याचन्द्रमसाविव ।

पुनर्दद(ध)ताघ्नता जानता सङ्गमेमहि ॥

स्वस्त्ययनं ताक्ष्यमरिष्टनेमिं महद्भूतं वायसं देवतानाम् ।

असुरघ्नमिन्द्रसखं समत्सु बृहद्यशो नावमिवारुहेम ॥

अंहोमुचमाङ्गिरसं गयं च स्वस्त्यात्रेयं मनसा च ताक्ष्यम् ।

प्रयतपाणिः शरणं प्रपद्ये स्वस्ति सम्बाधेष्वभयं नो अस्तु । ऋ.वे.५.५१.११

(कल्याणमस्तु) ॥ इति कल्याणभद्रम् ॥

कनिक्रदत्तुचं प्रदक्षिणिज्जागतं मध्येऽतिशक्क्यृषिवैताभ्यामृषिरध्वनिं^१ वाशं^२मानं
शकुन्तं तुष्टाव कुशिकस्त्वैषीरथिरिन्द्रतुल्यं पुत्रमिच्छंस्तपस्तेपे तस्येन्द्र इव गाथी^३पुत्रो
जज्ञे गा^४थिनो विश्वामित्रः स तृतीयं मण्डलमपश्यत् ।।

(कनिक्रददिति तृचं सूक्तं गृत्समदः शकुन्त इन्द्रस्त्रिष्टुप् ।)

कनिक्रदञ्जनुषं प्रब्रुवाण इयति वाचमरितेव नावम् ।

सुमङ्गलश्च शकुने भवासि मा त्वा काचिदभिभा विश्व्या विदत् ।।

मा त्वा श्येन उद्वधीन्मा सुपर्णो मा त्वा विददिषुमान्वीरो अस्ता ।

पित्र्यामनु प्रदिशं कनिक्रदत्सुमङ्गलो भद्रवादी वदेह ।। ऋ.वे.२.४२,४३

अव क्रन्द दक्षिणतो गृहाणां सुमङ्गलो भद्रवादी शकुन्ते । मा नः स्तेन
ईशत माघशंसो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ।।

(प्रदक्षिणिदिति तृचं सूक्तं गृत्समदः शकुन्तो जगती द्वितीयाऽतिशक्क्यृषिर्वा)

प्रदक्षिणिदभि गृणन्ति कारवो वयो वदन्त ऋतुथा शकुन्तयः ।

उभे वाचौ वदति सामगा इव गायत्रं च त्रैष्टुभं चानु राजति ।।

उद्गातेव शकुने साम गायसि ब्रह्मपुत्र इव सवनेषु शंससि ।

वृषेव वाजी शिशुमतीरपीत्या सर्वतो नः शकुने ।

भद्रमा वद विश्वतो नः शकुने पुण्यमा वद ।।

भद्रं वद दक्षिणतो भद्रमुत्तरतो वद ।

भद्रं पुरस्तान्नो वद भद्रं पश्चात्कपिञ्जल ।।

भद्रं वद पुत्रैर्भद्रं वद गृहेषु च ।

भद्रमस्माकं वद भद्रं नो अभयं वद ।।

भद्रमधस्तान्नो वद भद्रमुपरिष्ठान्नो वद ।

भद्रं भद्रं आवद भद्रं नः सर्वतो वद ।।

असपत्नं पुरस्तात्रः शिवं दक्षिणतस्कृधि ।

अभयं सततं पश्चाद्भद्रमुत्तरतो गृहे ।।

यौवनानि महयसि जिग्युषामिव दुन्दुभिः ।

शकुन्तक प्रदक्षिणं शतपत्राभि नो वद ।।

आवदँस्त्वं शकुने भद्रमा वद तूष्णीमासीनः सुमतिं चिकिद्भि नः ।

यदुत्पतन्वदसि कर्करिर्यथा बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ।।

ऐन्द्रवायव्ये (विश्वेदेवाः सारस्वताः) द्यावापृथिव्यावन्त्यस्तृचो हविर्धाने
वा तस्य तृतीयः पादो वाग्रेयोऽम्बितमे द्वेऽनुष्टुभौ बृहत्यष्टमी शेषं गायत्रम् ।

इन्द्रश्च मृळयाति नो न नः पश्चादधं नशत् ।

भद्रं भवाति नः पुरः ।।

इन्द्र आशाभ्यस्परि सर्वाभ्यो अभयं करत् ।

जेता शत्रून्विचर्षणिः ।।

विश्वे देवास आ गत शृणुता म इमं हवम् ।

एदं बहिर्नि षीदत ।।

तीव्रो वो मधुमाँ अयं शुनहोत्रेषु मत्सरः ।

एतं पिबत काम्यम् ।।

इन्द्रज्येष्टा मरुद्गणा देवासः पूषरातयः ।

विश्वे मम श्रुता हवम् ।।

अम्बितमे नदीतमे देवितमे सरस्वति ।

अप्रशस्ता इव स्मसि प्रशस्तिमम्ब नस्कृधि ।।

त्वे विश्वा सरस्वति श्रितायूंषि देव्याम् ।

शुनहोत्रेषु मत्स्व प्रजां देवि दिदिङ्भि नः ।।

इमा ब्रह्म सरस्वति जुषस्व वाजिनीवति ।

या ते मन्म गृत्समदा ऋतावरि प्रिया देवेषु जुह्वति ।।

प्रेतां यज्ञस्य शम्भुवा युवामिदा वृणीमहे ।

अग्निं च हव्यवाहनम् ।।

द्यावा नः पृथिवी इमं सिध्ममद्य दिविस्पृशम् ।

यज्ञं देवेषु यच्छताम् ।।

आ वामुपस्थमुद्बुहा देवाः सीदन्तु यज्ञियाः ।

इहाद्य सोमपीतये ।। ऋ.वे.२.४१.११ (इतीन्द्रभद्रम्)

आ नो दश (गौतमो) वैश्वदेवन्तु द्वि त्रिष्टुबन्तमाद्यास्तृचाः पञ्चमी सप्तमी
जगत्यः षष्ठी विराट्स्थाना ।।

आ नो भद्राः क्रतवो यन्तु विश्वतोऽदब्ध्यासो अपरीतास उद्भिदः ।

देवा नो यथा सदमिद्वधे असन्नप्रायुवो रक्षितारो दिवेदिवे ।।

देवानां भद्रा सुमतिर्ऋजूयतां देवानां रातिरभि नो नि वर्तताम् ।

देवानां सख्यमुप सेदिमा वयं देवा न आयुः प्र तिरन्तु जीवसे ।।

तान्पूर्वया निविदा हूमहे वयं भगं मित्रमदितिं दक्षमस्त्रिधम् ।

अर्यमणं वरुणं सोममश्विना सरस्वती नः सुभगा मयस्करत् ।।

तन्नो वातो मयोभु वातु भेषजं तन्माता पृथिवी तत्पिता द्यौः ।

तद्ग्रावाणः सोमसुतो मयोभुवस्तदश्विना शृणुतं धिष्ण्या युवम् ।।

तमीशानं जगतस्तस्थुषस्पतिं धियञ्जिन्वमवसे हूमहे वयम् ।

पूषा नो यथा वेदसामसद्वधे रक्षिता पायुरदब्धः स्वस्तये ।।

स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः ।

स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ।।

पृषदश्वा मरुतः पृश्निमातरः शुभंयाव^१नो विदथेषु जग्मयः ।

अग्निजिह्वा मनवः सूरचक्षसो विश्वे^२नो देवा अवसा गमन्निह ।।

भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवा भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः ।

स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवांसस्तनूभिर्व्यशेम देवहितं यदायुः ॥

शतमिन्नु शरदो अन्ति देवा यत्रा नश्चक्रा जरसं तनूनाम् ।

पुत्रासो यत्र पितरो भवन्ति मा नो मध्या रीरिषतायुर्गन्तोः ॥

अदितिर्द्यौरदितिरन्तरिक्षमदितिर्माता स पिता स पुत्रः ।

विश्वे देवा अदितिः पञ्च जना अदितिर्जातमदितिर्जनित्वम् ॥ ऋ.वे.१.८९.१
(इत्या नो भद्रम्)

अग्निर्वायुश्च सूर्यश्च वरुणः साम एव च ।

ब्रह्म राज्ञे रथश्चैवमित्यष्टावग्निभद्रकम् ॥

अग्रये समनमत्पृथिव्यौ समनमद्यथाग्निः पृथिव्या समनमदेवं मह्यं
भद्राः संनतयः संनमन्तु ॥ वायवे समनमदन्तरिक्षाय समनमद्यथा वायुरन्त-
रिक्षेण समनमदेवं मह्यं भद्राः संनतयः संनमन्तु ॥ सूर्याय समनमदिवे समनमद्यथा
सूर्यो दिवा समनमदेवं मह्यं भद्राः संनतयः संनमन्तु ॥ (चन्द्रमसे समनमन्न-
क्षत्रेभ्यः समनमद्यथा चन्द्रमा नक्षत्रैः समनमदेवं मह्यं भद्राः संनतयः
संनमन्तु) ॥ वरुणाय समनमदद्भ्यः समनमद्यथा वरुणोऽद्भिः समनमदेवं
मह्यं भद्राः संनतयः संनमन्तु ॥ साम्ने समनमदृचे समनमद्यथा सामर्चा
समनमदेवं मह्यं भद्राः संनतयः संनमन्तु ॥ ब्रह्मणे समनमत्क्षत्राय समनमद्यथा
ब्रह्मक्षत्रेण समनमदेवं मह्यं भद्राः संनतयः संनमन्तु ॥ राज्ञे समनमद्विशो
समनमद्यथा राजा विशा समनमदेवं मह्यं भद्राः संनतयः संनमन्तु ॥ रथाय
समनमदश्वेभ्यः समनमद्यथा रथोऽश्वैः समनमदेवं मह्यं भद्राः संनतयः
संनमन्तु ॥ (प्रजापतये समनमद्भूतेभ्यः समनमद्यथा प्रजापतिर्भूतैः समनमदेवं
मह्यं भद्राः संनतयः संनमन्तु) ॥ (इत्यग्निभद्रम् ॥)

भद्रो नो अग्निः सुहवो विभावसुर्भद्र इन्द्रः पुरुहूतः पुरुष्टुतः ।

भद्रः सूर्य उरुचक्षा उरुव्यचा भद्रश्चन्द्रमाः सँमिथेषु जागृविः ॥

भद्रः प्रजा अजनयत्रः प्रजापतिर्भद्रः सोमः पवमानो वृषा हरिः ।
 भद्रस्त्वष्टा विदधद्रूपाण्यद्भुतो भद्रो नो धाता वरिवस्यतु प्रजाः ॥
 भद्रस्ताक्षर्यः सुप्रजस्त्वाय नो महानरिष्टनेमिः पृतना युधा जयन् ।
 भद्रो वायुर्मातरिश्वा नियुत्पतिर्वेनो गयस्फान उषन्सदास्तु नः ॥
 भद्रो मित्रो वरुणो रुद्र इदृधा भद्रोऽहिर्बुध्न्यो भुवनस्य रक्षिता ।
 भद्रो नो वास्तोऽपतिरस्त्वमीवहा भद्रः क्षेत्रस्य पतिर्विचर्षणिः ॥
 भद्रो विभुर्विश्वकर्मा बृहस्पतिर्भद्रो द्विषस्तर्पनो ब्रह्मणस्पतिः ।
 भद्रः सुपर्णो अरुणो मरुत्सखा भद्रो नो वातो अभिवातु भेषजी ॥ व०१॥
 भद्रो दधिका वृषभः कनिक्रदद्भद्रः पर्जन्यो बहुधा विराजति ।
 भद्रः सरस्वाँ उत नः सरस्वती भद्रोर्वशी भद्र इन्द्रः पुरुरवाः ॥
 भद्रो नः पूषा सविता यमो भगो भद्रोऽजएकपादर्यमा मनुः ।
 भद्रो विष्णुरुरुगायो वृषा हरिर्भद्रो विवस्वाँ अभिवातु नस्तमना ॥
 भद्रा गायत्री ककुबुष्णिहा विराड्भद्रानुष्टुब्बृहती पङ्क्तिरस्तु नः ।
 भद्रा नस्त्रिष्टुब्जगती पुरुप्रिया भद्रातिश्छन्दा बहुधा विभू^३वरी ॥
 भद्रा नो राकानुमतिः कुहूः सुहृद्भद्रा सिनीवात्यदितिर्मही ध्रुवा ।
 भद्रा नो द्यौरन्तरिक्षं मयस्करं भद्रोशोदक्षस्तनयाय नस्तुजे ॥
 भद्रो नः प्राणः सुमनाः सुवागसद्भद्रो अपानः सतनोस्सहात्मना ।
 भद्रं चक्षुर्भद्रमिच्छोत्रमस्तु नो भद्रन्न आयुश्शरदो असश्छताम् ॥ व०२॥
 भद्रेन्द्राग्नी नो भवतामृतावृधा भद्रा नो मित्रावरुणा धृतव्रता ।
 भद्राश्विना नो भवतां नवेदसा भद्रा द्यावापृथिवी विश्व^४शम्भुवा ॥
 भद्रा न इन्द्रावरुणा रिषादसा भद्रा न इन्द्रा भवतां बृहस्पती ।
 भद्रेन्द्राविष्णू सवनेष्वयावृधा भद्रेन्द्रा सोमायुधि दस्युहन्तमा ॥

भद्राग्राविष्णू विदथस्य प्रसाधना भद्रा नोऽग्नीन्द्रा वृषभा दिवस्पती ।
 भद्रा नो अग्नीवरुणा प्रचेतसा भद्राग्नीषोमा भवता नवेदसा ।।
 भद्रा सूर्याचन्द्रमसा कविक्रतू भद्रा सोमा भवतां पूषणा नः ।
 भद्रेन्द्रावायू पृतनास्व^१सासही^२ भद्रा सूर्याग्नी अजिता धनञ्जया ।।
 भद्रा नः सन्तु वसवो^३ वसुप्रजा भद्रा रुद्रावृत्रहणा पुरन्धरा ।
 भद्रा आदित्याः स्वपनः सुनीतयो भद्रा राजानो मरुतो विर^४प्सिनः ।। व०३ ।।
 भद्रा न ऊमाः सुहवाः शतश्रियो विश्वेदेवा मनवश्चर्षणीधृतः ।
 भद्राः साध्या अभिभवः सूरचक्षसो भद्रा नः सन्त्वृभवो रत्नधातमा ।।
 भद्राः सर्वे वाजिनो वाजसातयो भद्रा ऋषयः पितरो गभस्तयः ।
 भद्रा भृगवोऽङ्गिरसः सुदानवो भद्रा गन्धर्वाप्सरसः सुदंससः ।।
 भद्रा आपः शुचयो विश्वभृत्तमा भद्राः शिवा यक्ष्मनुदो न ओषधीः ।
 भद्रा गावः सुरभयो वयोवृधो भद्रा योषा उशतीर्देवपत्नयः ।।
 भद्राणि सामानि सदा भवन्तु नो भद्रा अथर्वाण ऋचो यजूंषि नः ।
 भद्रा नक्षत्राणि शिवानि विश्वा भद्रा आशा अहुताः सन्तु नो हृदि ।।
 संवत्सरा न ऋतवो मयोभुवो युवा आयुवाः सुसराण्युत क्षपाः ।
 मुहूर्ताः काष्ठाः प्रदिशो दिशश्च सदा भद्राः सन्तु द्विपदे चतुष्पदे ।।
 भद्रं पश्येम प्रचरेम भद्रं भद्रं वदेम शृणुयाम भद्रम् ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मा महन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ।।

(इत्यशीतिभद्रम्)

आग्नेय्यौ द्वे देवीनामेकेन्द्राणी वरुणान्यग्रायीनां द्यावापृथिव्यौ पार्थिवी
 षड्वैष्णव्योऽतो देवा दैवी वा गायत्री ।।

अभि नो देवीरवसा महः शर्मणा नृपत्नीः ।

अच्छिन्नपत्राः सचन्ताम् ।।

इहेन्द्राणीमुप ह्वये वरुणानी स्वस्तये ।
 अग्रायीं सोमपीतये ।।
 मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञं मिमिक्षताम् ।
 पिपृतां नो भरीमभिः ।।
 तयोरिद्धृतवत्पयो विप्रा रिहन्ति धीतिभिः ।
 गन्धर्वस्य ध्रुवे पदे ।।
 स्योना पृथिवि भवानृक्षरा निवेशनी ।
 यच्छा नः शर्म सप्रथः ।। व०१ ।।
 अतो देवा अवन्तु नो यतो विष्णुर्वि चक्रमे ।
 पृथिव्याः सप्त धामभिः ।।
 इदं विष्णुर्विचक्रमे त्रेधा निदधे पदम् ।
 समूढमस्य पांसुरे ।।
 त्रीणि पदा वि चक्रमे विष्णुर्गोपा अदाभ्यः ।
 अतो धर्माणि धारयन् ।।
 विष्णोः कर्माणि पश्यत यतो व्रतानि पस्पशे ।
 इन्द्रस्य युज्यः सखा ।।
 तद्विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति सूरयः ।
 दिवीव चक्षुराततम् ।।
 तद्विप्रासो विपन्यवो जागृवांसः समिन्धते ।
 विष्णोर्यत्परमं पदम् ।। ऋ.वे.१.२२.११ इति विष्णुभद्रम् ।
 ।। इति स्वस्त्ययनं समाप्तम् ।।

* * * * *

॥ कलशस्थापनम् ॥

कलशे पुष्पत्रयम्

ओं गायत्र्यै नमः ओं भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य
धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात् ओं ३।

क्षेत्रपालयोरक्षतम्

अश्वमेधे घोराणामार्षम् ॥

द्रष्ट्रे नम उपद्रष्ट्रे नमोऽनुद्रष्ट्रे नमः ख्यात्रे नम उपख्या(क्शा)त्रे
नमोऽनुख्यात्रे नमः शृण्वते नम उपशृण्वते नमः सते नमोऽसते नमो जाताय
नमो जनिष्यमाणाय नमो भूताय नमो भविष्यते नमश्चक्षुषे नमः श्रोत्राय
नमो मनसे नमो वाचे नमो ब्रह्मणे नमः श्रान्ताय नमस्तपसे नमः ॥

कलशे पुष्पम्

भूतं भव्यं भविष्यद्वषट्स्वाहा नम ऋक्सामयजुर्वषट्स्वाहा नमो
गायत्री त्रिष्टुब्जगती वषट्स्वाहा नमः पृथिव्यन्तरिक्षं द्यौर्वषट्स्वाहा
(नमोऽग्निर्वायुः सूर्यो वषट्स्वाहा) नमोऽन्नं कृषिर्वृष्टिर्वषट्स्वाहा नमः पिता
पुत्रा पौत्रो वषट्स्वाहा नमः प्राणो व्यानोऽपानो वषट्स्वाहा नमो भूर्भुवः
स्वर्वषट्स्वाहा नमः ॥

यो विश्वचक्षुरुत विश्वतोमुखो विश्वतो हस्त उत विश्वतस्पात्।
सम्बाहुभ्यां नमते^१ संयजत्रैर्द्यावा पृथिवी जनयन्देव एकः ॥ आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो
ब्रह्मवर्चसी जायता^२ मस्मिन्नाष्ट्रे राजन्य इषव्यः शूरो महारथो जायतां दोग्ध्री
धेनुर्वोढानड्वानाशुः सप्तिर्जिष्णू रथेष्टाः पुरन्धिर्योषा सभेयो युवास्य यजमानस्य
वीरो जायतां निकामे निकामे नः पर्जन्यो वर्षतु फलवत्यो^३ न ओषधयः
पच्यन्तां योगक्षेमो नः कल्पताम् ॥

इषे त्वोर्जेति ब्रह्मणः ॥ (सर्ववेदो ब्रह्मणः) ॥

इषे त्वोर्जे त्वा वायवः स्थोपायवः स्थ देवो वस्सविता प्रार्पयतु
श्रेष्ठतमाय कर्मण^१ आप्यायध्वमघ्न्या देवभागं प्रजावतीरनमीवा अयक्ष्मा^२
मा^३ वास्तेन ईशत माघशंसः परि वो रुद्रस्य हेतिर्वृणक्तु ध्रुवा अस्मिन्नोपतौ
स्यात बह्वीर्यजमानस्य पशून्पाहि यजमानस्य पशुपा असि ।।

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामाददे
घोषदसि प्रत्युष्टं रक्षः प्रत्युष्टा^४ रातिः प्रेयमगाद्धिषणा बर्हिरच्छ मनुना
कृता स्वधया वितष्टा उर्वन्तरिक्षं वीहीन्द्रस्य परिषूतमसि माधो मोपरि
परुस्त ऋद्ध्यासमाच्छेता^५ ते मा रि^६ षत् देवबर्हिः शतवल्शं विरोह सहस्रवल्शा
वि वयं रुहेम अदित्या रास्त्रासीन्द्राण्यास्सन्नहनं पूषा ते ग्रन्थिं ग्रश्नातु स ते
मा स्थादिन्द्रस्य त्वा बाहुभ्यामुद्यच्छे बृहस्पतेस्त्वा मूर्ध्ना हरामि देवङ्गममसि
तदाहरन्ति कवयः पुरस्ताद्देवेभ्यो जुष्टमिह बर्हिरासदे ।। वसोः पवित्रमसि
शतधारं वसूनां पवित्रमसि सहस्रधारम् । अयक्ष्मा वः प्रजया संसृजामि
रायस्पोषेण बहुला भवन्तीः । मधुमदघृतवत्पिन्वमाना जीवा जीवन्तीरुप
वस्सदेम । मातरिःश्वनो घर्मोऽसि द्यौरसि पृथिव्यसि विश्वधायाः परेण धाम्नाहुतासि
मा ह्यास्सा विश्वायुः सा विश्वव्यचास्सा विश्वधाया हुतस्स्तोको हुतो द्रप्सोऽग्रये
बृहते नाकाय स्वाहा द्यावापृथिवीभ्यां सम्पृच्यध्वमृतावरी ऊर्मि^७ णीर्मधुमत्तमा^८
मन्त्रा धनस्य सातये इन्द्रस्य त्वा भागं सोमेनातनच्यदस्तमसि विष्णावे
विष्णो हव्यं रक्षस्वापो जागृत ।। का.सं.१

महि त्रीणामवोऽस्तु द्यु^९ क्षं मित्रस्यार्यम्णाः ।

दुराधर्ष वरुणस्य ।।

नहि तेषाममा चन नाध्वसु वारणेषु ।

ईशो रिपुरघशंसः ।।

१. जे २. क्ष्माः ३. वःस्ते ४. गो ५. रातयः ६. ते ७. षम्
८. णा ९. माः १०. म्मं

यस्मै पुत्रासो अदितेः प्रजीवसे मर्त्याय ।

ज्योतिर्यच्छन्त्यजस्रम् ।।

सोमानं स्वरणं कृणुहि ब्रह्मणस्पते ।

कक्षीवन्तं य औशिजः ।।

यो रेवान्यो अमीवहा वसुवित्पुष्टिवर्धनः ।

स नः सिषक्तु यस्तुरः ।।

मा नशंशो अररुषो धूर्तिः प्रणङ्मर्त्यस्य ।

रक्षा णो ब्रह्मणस्पते ।। का.सं.७.९

प्रणीतपात्रे पुष्पत्रयम्

सं वः सृजामि हृदयं संसृष्टं मनो अस्तु वः ।

सं सृष्टास्तन्वः सन्तु वः सं सृष्टः प्राणो अस्तु वः ।।

सं यावः प्रियास्तन्वः सं प्रिया हृदयानि वः ।

आत्मा वो अस्तु सं प्रियः सं प्रियास्तन्वो मम ।।

विष्टरेण प्रणीतपात्रजलेन कलशे जीवादानम्

अग्रेरायुरसि तस्य ते मनुष्या आयुष्कृतस्तेनास्मा अमुष्मा आयुर्धेहि ।।
इन्द्रस्य प्राणः १स ते प्राणं दधातु यस्य प्राणस्तस्मै ते स्वाहा ।। पितृणां
प्राणास्ते ते प्राणं ददतु येषां प्राणस्तेभ्यो वः स्वाहा ।। मरुतां प्राणस्ते ते प्राणं
ददतु येषां प्राणस्तेभ्यो वः स्वाहा ।। विश्वेषां देवानां प्राणस्ते ते प्राणं ददतु
येषां प्राणस्तेभ्यो वः स्वाहा ।। प्रजापतेः परमेष्ठिनः प्राणः स ते प्राणं ददातु
ययोः प्राणस्ताभ्यां वां स्वाहा ।। यदसर्पस्तत्सर्पिरभवो यन्नवमैस्तन्नवनीतमभवो
यदध्रियथास्तद्धृतमभवः ।। घृतस्य धाराममृतस्य पन्थामिन्द्रेण २दत्तां प्रय ३तां
मरुद्भिः । तत्त्वा विष्णुरनुपश्यत्तत्त्वेळा गव्यैरयत् ।। पावमानेन त्वा स्तोमेन
गायत्र्या वर्तन्योपांशोर्वीर्येणोद्धराम्यसौ ।। बृहता त्वा रथन्तरेण त्रिष्टुभा

१. तेहि २. तनुवः ३. स्तनुवो ४. तौ ते प्राणन्दत्तौ ५. तं ६. तं

वर्तन्या शुक्रस्य वीर्येणोत्सृजाम्यसौ ।। अग्रेस्त्वा मात्रया जगत्या वर्तन्या
देवस्त्वा सवितोन्नयतु जीवातवे जीवनस्याया असौ । देवा आयुष्मन्तस्तेऽमृतेना-
युष्मन्तस्तेषामयमायुषायुष्मानस्त्वसौ ।। ब्रह्मायुष्मत्तद्ब्राह्मणैरायुष्मत्तस्या-
यमायुषायुष्मानस्त्वसौ ।। अग्निरायुष्मान्स वनस्पतिभिरायुष्माँस्तस्यायमा-
युषायुष्मानस्त्वसौ ।। यज्ञ आयुष्मान्स दक्षिणाभिरायुष्माँस्तस्यायमायुषायुष्मान-
स्त्वसौ ।। सोम आयुष्मान्स ओषधीभिरायुष्माँस्तस्यायमायुषायुष्मानस्त्वसौ ।।
ओषधय आयुष्मतीस्ता अब्दिरायुष्मतीस्तासामयमायुषायुष्मानस्त्वसौ ।। इममग्र^१
आयुषे वर्चसे कृधि तिग्ममोजो वरुण संशिशधि ।। मातेवास्मा अदिते शर्म
यच्छ विश्वे देवा जरदष्टिर्यथासत् ।। अश्विनोः प्राणस्तौ ते प्राणं दत्तां तेन जीव
मित्रावरुणयोः प्राणस्तौ ते प्राणं दत्तां तेन जीव बृहस्पतेः प्राणः स ते प्राणं
ददातु तेन जीव ।।

।। इति कलशस्थापनम् ।।

* * * * *

।। अथ रक्षोघ्नमन्त्राः ।।

तिलाक्षतक्षेपणं दशदिक्षु -

पूर्वे

ये देवाः पुरः सदोऽग्निनेत्रा रक्षोहणस्ते नः पान्तु ते नोऽवन्तु तेभ्यः

स्वाहा ।।

दक्षिणे

ये देवा दक्षिणात्सदो यमनेत्रा रक्षोहणस्ते नः पान्तु ते नोऽवन्तु

तेभ्यः स्वाहा ।।

पश्चिमे

ये देवाः पश्चात्सदो मरुन्नेत्रा रक्षोहणस्ते नः पान्तु ते नोऽवन्तु तेभ्यः

स्वाहा ।।

उत्तरे

ये देवा उत्तरात्सदो मित्रावरुणनेत्रा रक्षोहणस्ते नः पान्तु ते नोऽवन्तु
तेभ्यः स्वाहा ।।

ऊर्ध्वे

ये देवा उपरिषदः सोमनेत्रा ^१अवस्वद्वन्तो रक्षोहणस्ते नः पान्तु ते
नोऽवन्तु तेभ्यः स्वाहा ।।

आग्नेये

^२इदमहं रक्षोभिः समूहाम्यग्रे सन्दह रक्षः सन्दग्धं रक्षोऽग्रये पुरस्सदे
रक्षोघ्ने स्वाहा ।।

नैऋते

यमाय दक्षिणात्सदे रक्षोघ्ने स्वाहा ।।

वायव्ये

मरुद्भ्यः पश्चात्सद्भ्यो रक्षोहभ्यः स्वाहा ।।

ईशाने

मित्रावरुणाभ्यामुत्तरात्सद्भ्यां रक्षोहभ्यां स्वाहा ।।

ऊर्ध्वे भूमौ च

सोमायोपरिषदेऽवस्वद्वते रक्षोघ्ने स्वाहा ।।

॥ इति रक्षोघ्नमन्त्राः ॥

* * * * *

१. दुवस्वन्तो
पुस्तकान्तरे

२. इदमहमिति पञ्चभिरात्मनः पूर्वादिदिक्षु तिलाक्षतक्षेपणं कुर्यादिति

॥ अथ द्रव्यशोधनम् ॥

॥ रथः पञ्चवाही दक्षिणा ॥

ब्राह्मणशोधनम्

आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन ।

महे रणाय चक्षसे ॥

यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः ।

उशतीरिव मातरः ॥

तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ ।

आपो जनयथा च नः ॥

जलशोधनम्

आप्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृण्यम् ।

भवा वाजस्य सङ्गथे ॥

पुष्पशोधनम्

पुष्पवतीः प्रसूमतीः फलिनीरफला उत ।

अश्वा इव सजित्वरीर्वीरुधः पारयिष्णावः ॥

गन्धशोधनम्

गन्धद्वारां दुराधर्षा नित्यपुष्टां करीषिणीम् ।

ईश्वरीं सर्वभूतानां तामिहोपह्वये श्रियम् ॥

अक्षतशोधनम्

कर्मणे वां वानस्पतिरसि प्रत्युष्टं रक्षः प्रत्युष्टारातिः उर्वन्तरिक्षं वीहि ॥

कुशाशोधनम्

धूरसि धूर्व धूर्वन्तं योऽस्मान्धूर्वति तं धूर्व यं वयं धूर्वामस्तं च धूर्व ।

देवानामसि वह्नितमै सस्त्रितमं प्रपितमं जुष्टमं देवहूतमम् ॥

विष्णोः क्रमोऽसि अहुतमसि हविर्धानं दँहस्व मा ह्वामित्रस्य त्वा
चक्षुषा प्रेक्षे उरु त्वा वाताय ।।

धूपशोधनम्

वसवस्त्वा धूपयन्तु गायत्रेण छन्दसाङ्गिरस्वत् रूद्रास्त्वा धूपयन्तु त्रैष्टुभेन
छन्दसाङ्गिरस्वत् आदित्यास्त्वा धूपयन्तु जागतेन छन्दसाङ्गिरस्वत् विश्वे त्वा
देवा वैश्वानरा धूपयन्त्वानुष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वत् ।।

इन्द्रस्त्वा धूपयतु । वरुणस्त्वा धूपयतु । विष्णुस्त्वा धूपयतु ।।

सूर्ये गन्धार्घपुष्पाणि

उद्वयं तमसस्पारि ज्योतिष्यन्त उत्तरम् ।

देवं देवत्रा सूर्यमगन्म ज्योतिरुत्तमम् ।।

दीपे गन्धार्घपुष्पाणि

तेजोऽसि शुक्रमसि ज्योतिरसि धामासि प्रियं देवानामनाधृष्टं देवताभ्यस्त्वा
देवताभ्यो गृह्णामि (यज्ञेभ्यस्त्वा यज्ञियेभ्यो गृह्णामि) ।

स्वललाटे तिलकम्

अध्वर्योऽयं यज्ञो अस्तु देवा ओषधीभ्यः पशुभ्यो मे धनाय ।

विश्वस्मै भूताय ध्रुवो अस्तु देवाः स पिन्वस्व घृतवद्देव यज्ञ ।।

स्वशिरसि अर्घपुष्पाणि

इहैवैधि माप च्योष्ठाः पर्वत इवाविचाचलिः^१ ।

इन्द्र इवेह ध्रुवस्तिष्ठेह^२ यज्ञमु धारय ।।

स्वासने दर्भकाण्डद्वयम्

इममिन्द्रो अदीधरद्भ्रुवं ध्रुवेण हविषा^३ हविः ।

तस्मै सोमो अधि ब्रुवत्तस्मा उ ब्रह्मणस्पतिः ।।

१. लत् २. राष्ट्रं ३. (हविः) इत्यविकम्

पृथिव्यास्तिलकार्यपुष्पाणि दर्भकाण्डद्वयम्

ध्रुवा द्यौर्ध्रुवा पृथिवी ध्रुवासः पर्वता इमे ।
ध्रुवं विश्वमिदं जगद्ध्रुवो राजा विशामसि^१ ॥

आकाशे तिलकाक्षतपुष्पाणि

मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञं मिमिक्षताम् ।
पिपृतात्रो भरीमभिः ॥
भळित्था पर्वतानां^२ खिद्रं बिभर्षि पृथिवि ।
प्र या भूमिं प्रवत्त्व^३ति मद्वा जिनो^४षि महिनि ॥
॥ इति द्रव्यशोधनम् ॥

* * * * *

॥ अथ कलशे[#] द्वारदेवस्थापनम् ॥

गणेशस्थापनम्, अधः स्ववामकोणे गन्धार्घ्यपुष्पाणि

नि षु सीद गणपते गणेषु^५ त्वामाहुर्विप्रतमं कवीनाम् ।
न ऋते त्वत्क्रियते किञ्चनारे महामर्कं मघवञ्चित्रमर्च ॥

कुमारस्थापनम्, स्वदक्षिणकोणे गन्धार्घ्यपुष्पाणि

कुमारं माता युवतिः समुब्धं गुहा बिभर्ति न ददाति पित्रे ।
अनीकमस्य न मिनज्जनासः पुरः पश्यन्ति निहितमरुतौ ॥

महालक्ष्मीस्थापनम्, मध्ये स्ववामशाखायां गन्धार्घ्यपुष्पाणि

अश्वपूर्वा^६ रथमध्यां हस्तिनादप्रमोदिनीम् ।
श्रियं देवीमुपह्वये श्रीर्मा देवी जुषताम् ॥

१. यम् २. क्षेत्र ३. त्व ४. नु ५. श ६. णी

गणेशं दक्षिणे वामे कुमारं मध्यतः श्रियम् । तदूर्ध्वे विश्वकर्माणां पूजयेद्द्वारदेवताः ।
मण्डूकप्लुतन्यायेन षण्णां पञ्च विधीयते । एकत्र वाक्च लक्ष्मीश्च ह्येवं वेदानुशासनम् ॥

कांसो(स्य)स्मितां हिरण्यप्राकारामार्द्रां ज्वलन्तीं तृप्तां तर्पयन्तीम् ।
पद्मे स्थितां पद्मवर्णां तामिहोपह्वये श्रियम् ।।

सरस्वतीस्थापनम्, मध्ये स्वदक्षिणशाखाया गन्धार्यपुष्पाणि

(इयं शुष्मेभिर्बिसखा इवारुजत्सानु गिरीणां तविषेभिरूर्मिभिः ।
पारावतघ्नीमवसे सुवृत्तिभिः सरस्वतीमा विवासेम धीतिभिः ।।)

विश्वकर्मस्थापनम्, ऊर्ध्वे कोणद्वये गन्धार्यपुष्पाणि

विश्वकर्मा विश्वदेवो विश्वजिद्विश्वदर्शतः ।
ते त्वा घृतस्य धारया श्रेष्ठ्याय समसूषत ।।

* * * * *

॥ कलशदेवस्थापनम् ॥

कलशे पुष्पाणि

ब्रह्मा देवानां पदवीः कवीनामृषिर्विप्राणां महिषो मृगाणाम् ।
श्येनो गृध्राणां स्वधितिर्वनानां सोमः पवित्रमत्येति रेभन् ।।
प्र तद्विष्णुः स्तवते वीर्येण मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः ।
यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणेष्वधिक्षियन्ति भुवनानि विश्वा ।।
यो रुद्रो अग्रौ यो अप्सु य ओषधीषु यो वनस्पतिषु ।
यो रुद्रो विश्वा भुवना विवेश तस्मै रुद्राय नमो अस्तु देवाः ।।

* * * * *

॥ चतुर्वेदेश्वरस्थापनम् ॥

अग्रिमीळे पुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजम् । होतारं रत्नधातमम् ।। इषे
त्वोर्जे त्वा वायवः स्थोपायवः स्थ देवो वः सविता प्रार्पयतु श्रेष्ठतमाय कर्मणे ।।
अग्र आ याहि वीतये गृणानो हव्यदातये । नि होता सत्सि बर्हिषि ।। शं नो
देवीरभिष्टय आपो भवन्तु पीतये । शं योरभि स्रवन्तु नः ।।

* * * * *

॥ पित्रर्चा ॥

आहं पितृन्सुविदत्रां अवित्सि नपातं च विक्रमणं च विष्णोः ।
बर्हिषदो ये स्वधया सुतस्य भजन्त पित्वस्त इहागमिष्ठाः ॥

* * * * *

॥ मासपतिस्थापनम् ॥

वषट्ते विष्णवासा आ कृणोमि तन्मे जुषस्व शिपिविष्ट हव्यम् ।
वर्धन्तु त्वा सुष्टुतयो गिरो मे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥

* * * * *

॥ प्रधानानि # ॥

तद्विष्णोः परमं पदं ० ।। वासुदेवाय नमः ॥ ८ ॥
यो रुद्रौ अग्रौ ० ।। भवाय देवाय नमः ॥
गणानां त्वा गणपतिं ० ।। विनायकाय नमः ॥
चित्रं देवानां ० ।। ह्रां ह्रीं सः सूर्याय नमः ॥
जातवेदसे ० ।। अमायै नमः ॥
यत इन्द्र भयामहे ० ।। अभयङ्करी देव्यै नमः ॥
इह राष्ट्राधिपतये अमुक भैरवाय नमः ॥

* * * * *

॥ दशदिक्पाल@स्थापनम् ॥

पूर्वे इन्द्रस्थापनम् -

इन्द्रापर्वता बृहता रथेन वामीरिष आ वहतं सुवीराः ।
वीतं हव्यान्यध्वरेषु देवा वर्धेथां गीर्भिरिळ्या मदन्ता(म्) ॥

कुम्भं सफलं विशेषदेवतामन्त्रमन्त्रितैः । पुष्पैर्यवाक्षतैर्वापि पूजयेद्विधिपूर्वकम् ॥

@ ग्रहाणां स्थापनं कुर्याद्दिक्पालानां च वैक्रमात् । जातीफलैरक्षोटैर्वा पद्मबीजैस्तथापिवा ।
द्वौ द्वौ फलौ ग्रहाणां वै ह्येकमेकं दिशाभुजम् ॥

अग्रिकोणे अग्रिस्थापनम्

अग्रिः सप्तिं वाजम्भरं ददा^१त्यग्रिर्वीरं श्रुत्यं कर्मनिःष्ठाम्।

अग्री रोदसी वि चरत्समञ्जत्राग्रिनारीं वीरकुक्षिं पुरन्धि^२म्॥

दक्षिणे यमस्थापनम्

यमो दाधार पृथिवीव्यमो द्यामुत सूर्यम्।

यमाय सर्वमित्तस्थे यत्प्राणद्वायुरक्षितम्॥

नैर्ऋते निर्ऋतिस्थापनम्

यं ते देवी निर्ऋतिराबबन्ध पाशं ग्रीवास्वविच^३त्यम्।

तं ते विध्याम्यायुषो नु^४ मध्येऽथा विषितः पितुमऽद्धि प्रमुक्तः॥

पश्चिमे वरुणस्थापनम्

उदुत्तमं वरुण पाशमस्मदबाधमं वि मध्यमं श्रथाय।

अथा वयमादित्य व्रते तवानागसो अदितये स्याम॥

वायव्ये वायुस्थापनम्

वायवा याहि दर्शतेमे सोमा अरंकृताः।

तेषां पाहि श्रुधी हवम्॥

उत्तरे कुबेरस्थापनम्

सोमो धेनुं सोमो अर्वन्तमाशुं सोमो वीरं कर्मण्यं ददाति।

साद^५न्यं वित^६थ्यं सभेयं पितृश्रवणं यो ददाशदस्मै॥

राजाधिराजाय प्रसह्य साधने नमो वयं वैश्रवणाय कुर्महे।

स मे कामान्कामकामाय मह्यं कामेश्वरो वैश्रवणो ददातु।

कुबेराय वैश्रवणाय महाराजाय वै नमो नमः॥

ईशाने रुद्रस्थापनम्

ईशानं त्वा शुश्रुमा वयं धनानां धनपते ।
 गोमदग्रे अश्ववद्धूरिपुष्टं हिरण्यवदन्नवद्धेहि मह्यम् ॥
 दुहान्ते द्यौः पृथिवी पयो जगरस्त्वा सोदको विसर्पतु ।
 प्रजापतिनात्मानमाप्रीणोऽरिक्तो म आत्मा ।
 यो रुद्रो अग्रौ यो अप्सु य ओषधीषु यो वनस्पतिषु ।
 यो रुद्रो विश्वा भुवना विवेश तस्मै रुद्राय नमो अस्तु देवाः ॥

ईशानपूर्वयोर्मध्ये ब्रह्मस्थापनम्

ब्रह्म जज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद्वि सीमतः सुरुचो वेन आवः ।
 स बुध्न्या उपमा अस्य विष्ठाः सतश्च योनिमसतश्च विवः ॥

नैऋतपश्चिमयोर्मध्ये विष्णुस्थापनम्

वषट्ते विष्णवासा आ कृणोमि तन्मे जुषस्व शिपिविष्ट हव्यम् ।
 वर्धन्तु त्वा सुष्टुतयो गिरो मे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥

* * * * *

॥ कुलनागस्थापनम् ॥

कलशे पुष्पाणि

नमो अस्तु सर्पेभ्यो ये के च पृथिव्यामधि ।
 ये अन्तरिक्षे ये दिवि तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः ॥
 येषु वा यातुधाना ये वा वनस्पतीरनु ।
 येऽवटेषु शेरते तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः ॥
 ये वादो रोचने दिवो ये वा सूर्यस्य रश्मिषु ।
 येऽप्सु सदांसि चक्रिरे तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः ॥
 धन्वना गा धन्वनाजिं जयेम धन्वना तीव्राः समदो जयेम ।
 धनुः शत्रोरपकामं कृणोति धन्वना सर्वाः प्रदिशो जयेम ॥

॥ ग्रहस्थापनम् ॥

मध्ये चक्राकारे अग्र्यादित्यस्थापनम्

अग्रिस्तुविश्रवस्तमं तुविब्रह्माणमुत्तमम् ।

अतूर्तं श्रावयत्यतिं पुत्रं ददाति दाशुषे ॥

आ कृष्णेन रजसा वर्तमानो निवेशयन्नमृतं मर्त्यं च ।

हिरण्ययेन सविता रथेना देवो याति भुवनानि पश्यन् ॥

अग्रिकोणे चक्राकारे वरुणचन्द्रस्थापनम्

एवा वन्दस्व वरुणं बृहन्तं नमस्या धीरममृतस्य गोपाम् ।

स नः शर्म त्रिवरूथं^१ वि यंसत्पातं नो द्यावापृथिवी उपस्थे ॥

या ते धामानि दिवि या पृथिव्यां या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु ।

तेभिर्नो विश्वैः सुमना अहेळन्नाजन्^२ सोम प्रति हव्या गृभाय ॥

दक्षिणे चतुष्कोणे कुमारभौमस्थापनम्

तं युवं^३ देवावश्विना^४ कुमारं साहदेव्यम् ।

दीर्घायुषं कृणोतन ॥

अग्रिर्मूर्धा दिवः ककुत्पतिः पृथिव्या अयम् ।

अपाँ रेतोँसि जिन्वति ॥

ईशाने त्रिकोणे विष्णुबुधस्थापनम्

वषट्ते विष्णवासा आ कृणोमि तन्मे जुषस्व शिपिविष्ट हव्यम् ।

वर्धन्तु त्वा सुष्टुतयो गिरो मे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥

बोधा सु^५ मे मघवन्वाचमेमां यां ते वसिष्ठो अर्चति प्रशस्तिम् ।

इमा ब्रह्म सधमादे जुषस्व ॥

उत्तरे त्रिकोणे इन्द्राबृहस्पतिस्थापनम्

त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रं हवे हवे सुहवँ शूरमिन्द्रम् ।
 ह्वयामि शक्रं पुरुहूतमिन्द्रं स्वस्ति नो मघवा धात्विन्द्रः ।।
 बृहस्पते अति यदर्यो अर्हाद्द्युमद्विभाति क्रतुमञ्जनेषु ।
 यदीदयच्छवसर्तप्रजात तदस्मासु द्रविणं धेहि चित्रम् ।।

पूर्वे चतुष्कोणे सरस्वतीशुक्रस्थापनम्

सरस्वतीं देवयन्तो हवन्ते सरस्वतीमध्वरे तायमाने ।
 सरस्वतीं स्वकृतो ^१अह्वयन्ते सरस्वती दाशुषे ^२वार्यं दात् ।।
 अन्नात्परिस्रुतो रसं ब्रह्मणा व्यपिबत्क्षत्रम् ।
 ऋतेन सत्यमिन्द्रियं विपानं शुक्रमन्थस
 इन्द्रस्येन्द्रियमिदं पयोऽमृतं मधु ।।

पश्चिमे जालान्तरे प्रजापतिशत्रैश्चरस्थापनम्

प्रजापते न हि त्वदन्य एता विश्वा जातानि परि ता बभूव ।
 यत्कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वयं स्याम पतयो रयीणाम् ।।
 शं नो देवीरभिष्टय आपो भवन्तु पीतये ।
 शँयोरभि स्रवन्तु नः ।।

नैऋते यवाकारे गणपतिराहुस्थापनम्

गणानां त्वा गणपतिं हवामहे कविं कवीनामुपमश्रवस्तमम् ।
 ज्येष्ठराजं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पत आ नः शृण्वन्नूतिभिः सीद सादनम् ।।
 कया नश्चित्र आ भुवदूति सदावृधः सखा ।
 कया शचिष्ठया वृता ।।

१. हवन्ते २. वार्यान्धात् (वार्यं धात्)

वायवे ध्वजाकारे रुद्रकेतुस्थापनम्

आ वो राजानमध्वरस्य रुद्रं होतारं सत्ययजं रोदस्योः ।

अग्निं पुरा तनयि त्वोरचित्ताद्धिरण्यरूपमवसे कृण्वध्वम् ।।

केतुं कृण्वन्नकेतवे पेशो मर्या अपेशसे ।

समुषद्धिरजायथाः ।।

उत्तरे पक्षिरूपे ब्रह्मध्रुवस्थापनम्

को अद्य युङ्क्ते धुरि गा ऋतस्य शिमीवतो भामिनो दुर्हणायून् ।

आसन्निषून्हत्स्वसो मयो भून्य एषां भृत्यामृणधत्स जीवात् ।।

ध्रुवा द्यौर्ध्रुवा पृथिवी ध्रुवासः पर्वता इमे ।

ध्रुवं विश्वमिदं जगद्ध्रुवो राजा विशा मयम् ।।

दक्षिणे कुम्भरूपे अनन्ताऽगस्त्यस्थापनम्

आदित्यं गर्भं पयसा समञ्जन्तसहस्रस्य प्रतिमां विश्वरूपम् ।

परिवृद्धि हरसा माभिसंस्थाः शतायुषं कृणुहि चीयमानः ।

अगस्त्यः खनमानः खनित्रैः प्रजामपतिं बलमिच्छमानः ।

उभौ वर्णावृषिरुग्रः पुपोष सत्या देवेष्वाशिषो जगाम ।।

* * * * *

॥ वास्तोष्पतिस्थापनम् ॥

कलशे पुष्पाणि

अमीवहा वास्तोष्पते विश्वा रूपाण्याविशन् ।

सखा सुशेव एधि नः ।।

वास्तोष्पते प्रति जानीह्यस्मान्त्स्वावेशो अनमीवो भवा नः ।

यत्त्वेमहे प्रति तन्नो जुषस्व शं नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे ।।

१. देवयजं २. त्नु ३. मि ४. मसि ५. द्विध ६. हि

वास्तोष्पते प्रतरणो न एधि गयस्फानो गोभिरश्वेभिरिन्दो ।
 अजरासस्ते सख्ये स्याम पितेव पुत्रान्प्रति नो जुषस्व ॥
 वास्तोष्पते शग्मया संसदा ते सक्षीमहि रणवया गातुमत्या ।
 पाहि क्षेम उत योगे वरं नो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥

* * * * *

॥ उपदेवस्थापनम् ॥

कलशे पुष्पाणि

राकामहं सुहवां सुष्टुतीं^१ हुवे शृणोतु नः सुभगा बोधतु त्मना ।
 सीव्यत्वपः सूच्याच्छिद्यमानया ददा^२तु वीरं शतदायमुक्थ्यम् ॥
 यास्ते राके सुमतयः सुपेशसो याभिर्ददासि दाशुषे वसूनि ।
 ताभिर्नो अद्य सुमना उपागहि सहस्रपोषं सुभगे रराणा ॥
 सिनीवालि पृथुष्टुके या देवानामसि स्वसा ।
 जुषस्व हव्यमाहुतं प्रजां देवि दिदिङ्घि नः ॥
 या सुबाहुः स्वङ्गुरिः सुषूमा बहुसूवरी ।
 तस्यै विश्पत्यै हविः सिनीवात्यै जुहोतन ॥
 या गुङ्गूर्या सिनीवाली या राका या सरस्वती ।
 इन्द्राणीमह्व ऊतये वरुणानीं स्वस्तये ॥
 इन्द्राणीमासु नारिषु सुपत्नीमहमश्रवम् ।
 नह्यस्या अपरं च न जरसा मरते पतिर्विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥
 नाहमिन्द्राणि^३ रराण सख्युर्वृषाकपेर्ऋते ।
 यस्येदमप्यँ हविः प्रियं देवेषु गच्छति विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥
 कुहूमहं सुकृतं विद्वानापसमस्मिन्यज्ञे सुहवां जोहवीमि ।
 या नो ददाति श्रवणं पितृणां तस्यै ते देवि हविषा विधेम ॥

कुहूर्देवानाममृतस्य पत्नी हव्या नो अस्य हविषः शृणोतु ।
 स्वसा देवानां महयन्त्यस्मे रायस्पोषं चिकितुषे दधातु ॥
 धाता ददातु नो रयिमीशानो जगतस्पतिः ।
 स नः पूर्णेन वावनत् ॥
 प्रजापती रमयतु प्रजा इह धाता दधातु सुमनस्यमानः ।
 संवत्सर ऋतुभिश्चाक्लृपानो मयि पुष्टिं पुष्टिपतिर्दधातु ॥

* * * * *

॥ देवासुराणामार्षम् ॥

तव श्रिये व्यजिहीत पर्वतो गवां गोत्रमुदसृजो यदङ्गिरः ।
 इन्द्रेण युजा तमसा परीवृतं बृहस्पते निरपामौफ्रजो अर्णवम् ॥
 बृहस्पते अति यदर्यो अर्हाद्द्युमद्विभाति क्रतुमज्जनेषु ।
 यदीदयच्छवसर्तप्रजात तदस्मासु द्रविणं धेहि चित्रम् ॥
 बृहस्पतिः समजयद्वसूनि महोत्रजान्मोमतो देव एषः ।
 अपः सिषासन्त्स्वरप्रतीतो बृहस्पतिर्हन्त्यमित्रमर्केः ॥
 यमो दाधार पृथिवीमो द्यामुत सूर्यम् ।
 यमाय सर्वमित्तस्थे यत्प्राणद्वायुरक्षितम् ॥
 यथा पञ्च यथा षड्यथा पञ्च दशर्षयः ।
 यमं यो विद्यात्स^१ ब्रूयाद्यथैकर्षिर्वि जानते ॥
 त्रिकद्रुकेभिः पतति षडुर्वीरेकमिद्वहत् ।
 गायत्री त्रिष्टुच्छन्दांसि सर्वा ता यम आहिता ॥
 मृळा नो रुद्रोत नो मयस्कृधि क्षयद्वीराय नमसा विधेम ते ।
 यच्छं च योश्च मनुरायेजे पिता तदश्याम तव रुद्र प्रणीतिषु ॥

अश्याम ते सुमतिं देवयज्यया क्षयद्वीरस्य तव रुद्र मीढ्वः ।
सुम्नायन्नि^१द्विशो अस्माकमा चरारिष्टवीरा जुह्वाम ते हविः ।।
त्वेषं वयं रुद्रं यज्ञसाधनं^२ वङ्कुं कविमवसे नि ह्वयामहे ।
आरे अस्मद्वैव्यं हेळो अस्यतु सुमतिमिद्वयमस्या वृणीमहे ।
अव ते हेळो वरुण नमोभिरव यज्ञेभिरीमहे हविर्भिः ।
क्षयन्नस्मभ्यमसुर प्रचेता राजन्नेनांसि शिश्रथः कृतानि ।।
उदुत्तमं वरुण पाशमस्मदवाधमं वि मध्यमं श्रथ^३य ।
अथा वयमादित्य व्रते तवानागसो अदितये स्याम ।।
इमं मे वरुण श्रुधी हवमद्या^४ च मृळय त्वामवस्युराचके ।
तत्त्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदाशास्ते यजमानो हविर्भिः ।
अहेळमानो वरुणेह बोध्युरुशंस मा न आयुः प्र मोषीः ।।

* * * * *

।। महाव्याहृतयः प्रजापतेः ।।

ओं भूर्लोकाय नमः^५ । ओं भुवो लोकाय नमः । ओं स्वर्लोकाय नमः । ओं
भूर्भुवः स्वर्लोकाय नमः ।

अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत्पतिः पृथिव्या अयम् ।
अपां रेतोसि जिन्वति ।।

उभा वामिन्द्राग्नी आहुवध्या उभा राधसः सह मादयध्यै ।
उभा दाताराविषां रयीणामुभा वाजस्य सातये हुवे वाम् ।।
अयमिह प्रथमो धायि धातृभिर्होता यजिष्ठो अध्वरेष्वीड्यः ।
यमप्रवानो भृगवो विरुरुचुर्वनेषु चित्रं विश्वं विशे विशे ।।
अयं ते योनिर्ऋत्वियो यतो जातो अरोचथाः ।
तं जानन्नग्र आरोह ततो नो वर्धया रयिम् ।।

॥ स्तोमोदेवानाम् ॥

उपप्रयन्तो अध्वरं मन्त्रं वोचेमाग्रये ।

आरे अस्मे च शृण्वते ॥

अस्य प्रत्नामनु द्युतं शुक्रं दुदुहे अहयः ।

पयः सहस्रसामृषिम् ॥

आरुणेः

कदा चन स्तरीरसि नेन्द्र सश्चसि दाशुषे ।

उपोपेन्नु मघवन्भूय इन्नु ते दानं देवस्य पृच्यते ॥

परि ते दूळभो रथोऽस्माँ अश्रोतु विश्वतः ।

येन रक्षसि दाशुषः ॥

रक्षोहणं वाजिनमा जिघर्मि मित्रं प्रथिष्टमुप यामि शर्म ।

शिशानो अग्निः क्रतुभिः समिद्धः स नो दिवा सरिषः पातु नक्तम् ॥

प्रत्यग्रे हरसा हरः शृणीहि विश्वतः प्रति ।

यातुधानस्य रक्षसो बले वि रुज वीर्यम् ॥

यत इन्द्र भयामहे ततो नो अभयं कृधि ।

मघवञ्छग्धि तव तं न ऊतिभिर्विद्विषो विमृधो जहि ॥

ये देवा दिव्येकादश स्थ पृथिव्यामध्येकादश स्थ ।

अप्सु षडो महिनैकादश स्थ ते देवासो यज्ञमिमं जुषध्वम् ॥

* * * * *

॥ क्षेत्रपालस्थापनम् ॥

क्षेत्रस्य पतिना वयं हितेनेव जयामसि ।

गामश्वं पोषयित्वा स नो मृळातीदृशे ॥

क्षेत्रस्य पते मधुमन्तमूर्मिं धेनुरिव पयो अस्मासु धुक्ष्व ।
 मधुश्चुतं घृतमिव सुपूतमृतस्य नः पतयो मृळयन्तु ।।
 मधुमतीरोषधीर्द्याव आपो मधु^१मन्नो भवत्वन्तरिक्षम् ।
 क्षेत्रस्य पतिर्मधुमान्नो अस्त्वरिष्यन्तो अन्वेनं चरेम ।।
 भूतो भूतेषु चरति प्रविष्टः स भूतानामधिपतिर्बभूव ।
 तस्य मृत्युश्चरति राजसूयं स राजा राज्यमनुमन्यतामिदम् ।।
 उर्वी रोदसी वरिवः कृणोतु क्षेत्रस्य पत्नीरधिवोचतं नः ।
 तौ मे द्यावापृथिवी नाथितो जोहवीमि ते नो मुञ्जतमंहसः ।।
 यो ह वै देवान्साध्यान्वेद सिध्यत्यस्मादेमिमावलोकाः ।
 देवाः साध्याः सिद्धं ह्यस्यै सिद्धमस्मै सिद्धममुष्यै य एवं वेद सिद्धयत्यस्मै ।

* * * * *

॥ सर्वदेवस्थापनम् ॥

यो विश्वचक्षुरुत विश्वतोमुखो विश्वतोहस्त उत विश्वतस्यात् ।
 सम्बाहुभ्यां नमते^२ सं^३व्यजत्रैर्द्यावापृथिवी जनयन्देव एकः ।।
 यस्य व्रतमुप तिष्ठन्त आपो यस्य व्रते पशवो यन्ति सर्वे ।
 यस्य व्रते पुष्टिपतिर्निविष्टस्तं सरस्वन्तमवसे जोहवीमि ।।
 गोरीर्मिमाय सलिलानि तक्षत्येकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी ।
 अष्टापदी नवपदी बभूवुषी सहस्राक्षरा परमे व्योमन् ।।
 दिव्यं सुपर्णं वायसं बृहन्तमपां गर्भं दर्शतमोषधीनाम् ।
 अभीपतो वृष्टिभिस्तर्पयन्तं सरस्वन्तमवसे जोहवीमि ।।
 सरस्वतीं देवयन्तो हवन्ते सरस्वतीमध्वरे तायमाने ।
 सरस्वतीं सुकृतो अ^४ह्वयन्ते सरस्वती दाशुषे^५ वार्यं दात् ।।

१. मात्रो २. ति ३. पतत्रैः ४. हवन्ते ५. वार्यान्धात् वार्यधात्

सरस्वत्यभि नो नेषि वस्यो माप स्फरीः पयसा मा न आ धक् ।
 जुषस्व नः सख्या वेश्या च मा त्वत्क्षेत्राण्यरण्यानि गन्म ॥
 पावका नः सरस्वती वाजेभिर्वाजिनीवती ।
 यज्ञं वष्टु धियावस्वः ॥
 चोदयित्री सूनृतानां चेतन्ती सुमतीनाम् ।
 यज्ञं दधे सरस्वती ॥
 महो अर्णः सरस्वती प्र चेतयति केतुना ।
 धियो विश्वा वि राजति ॥
 त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम् ।
 उर्वारुकमिव बन्धनान्मृत्योर्मुक्षीय मामृतात् ॥
 जातवेदसे सुनवाम सोममराती^१यतो नि दहाति वेदः ।
 स नः पर्षदति दुर्गाणि विश्वा नावेव सिन्धुं दुरित्यात्यग्निः ॥
 ये के च ज्मा महिनो अहिमाया दिवो जज्ञिरे अपां सधस्थे ।
 ते अस्मभ्यमिषये विश्वमायुः क्षप उस्त्रा वरिवस्यन्तु देवाः ॥
 मुञ्चामि त्वा हविषा जीवनाय कमज्ञातयक्ष्मादुत राजयक्ष्मात् ।
 ग्राहिर्जग्राह यदि वैतदेनं तस्या इन्द्राग्नी प्र मुमुक्तमेनम् ॥
 स सुष्टुभा स ऋक्ता गणेन वल्लं रुरोज फलिगं रवेण ।
 बृहस्पतिरुस्त्रिया हव्यसूदः कनिक्रदद्वावशतीरुदाजत् ॥
 एवा पित्रे विश्वदेवाय वृष्णे यज्ञैर्विधेम^३नमसा हविर्भिः ।
 बृहस्पते सुप्रजा वीरवन्तो वयं स्याम पतयो रयीणाम् ॥
 यौ ते श्वानौ यम रक्षितारौ चतुरक्षौ पथिरक्षी नृचक्षसौ ।
 ताभ्यामेनं परि देहि राजन्स्वस्ति चास्मा अनमीवञ्च धेहि ॥

यत्र वेत्थ वनस्पते देवानां गुह्या नामानि ।

तत्र हव्यानि गामय ॥

अन्विदनुमते त्वं मन्यासै शं च नस्कृधि ।

इषं तोकाय नो दधः प्र ण आयूँषि तारिषः ॥

यत्ते नाम सुहवं सुप्रणीतेऽनुमते अनुमतं सु दानु ।

तेन त्वं सुमतिं दिव्यं मे इषं पिन्वं विश्ववारं सुवीराम् ॥

अङ्गादङ्गाल्लोमो लोमो जातं पर्वणि पर्वणि ।

यक्ष्मं सर्वस्मादात्मनस्तमिदं वि वृहामि ते ॥ का.सं.१३.८६

कलशे पुष्पत्रयम्

ओं भूर्भुवः स्वस्तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो नः प्रचोदयात्
ओम् ॥ ३ ॥

कलशे पुष्पद्वयम्

तद्विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति सूरयः ।

दिवीव चक्षुराततम् ॥

तद्विप्रासो विपण्यवो जागृवांसः समिन्धते ।

विष्णोर्यत्परमं पदम् ॥

कलशे पुष्पम्

ऐन्द्राग्रं वर्म बहुलं यदुग्रं विश्वे देवा नाति विध्यन्ति शूराः ।

तन्नस्त्रायतां तन्वः सर्वतो महदायुष्मन्तो जरामुपगच्छेम जीवाः ॥

* * * * *

॥ ततो नैवेद्यम् ॥

अमृतेशमुद्रयाऽमृतीकृत्य अमृतमस्तु अमृतायतां नैवेद्यम् । सावित्राणि सावित्रस्य
 देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामाददे ॥ महागणपतये कुमाराय
 श्रियै सरस्वत्यै लक्ष्म्यै विश्वकर्मणे द्वारदेवताभ्यः प्रजापतये ब्रह्मणे कलशदेवताभ्यः
 ब्रह्मविष्णुमहेश्वरदेवताभ्यः चतुर्वेश्वराय सानुचराय मासपतये नारायणाय ॥ मार्गशीर्षे
 रुक्मिणीसहिताय कृष्णाय श्रीसहिताय केशवाय ॥ पौषे प्रियासहितायानन्ताय
 वागीश्वरीसहिताय नारायणाय ॥ माघे प्रीतिसहितायच्युताय कान्तासहिताय माधवाय ॥
 फाल्गुणे शक्तिसहिताय चक्रिणे क्रियासहिताय गोविन्दाय ॥ चैत्रे सिद्धिसहिताय
 वैकुण्ठाय शक्तिसहिताय विष्णवे ॥ वैशाखे श्रीसहिताय जनार्दनाय विभूतिसहिताय
 मधुसूदनाय ॥ ज्यैष्ठ्ये महिमासहितायोपेन्द्राय इच्छासहिताय त्रिविक्रमाय ॥ आषाढे लक्ष्मी-
 सहिताय यज्ञपुरुषाय प्रीतिसहिताय वामनाय ॥ श्रावणे कान्तिसहिताय वासुदेवाय
 रतिसहिताय श्रीधराय ॥ भाद्रपदे प्राप्तिरहिताय हरये मायासहिताय हृषीकेशाय ॥
 आश्वयुजे प्राकाम्यासहिताय वागीश्वराय धीसहिताय पद्मनाभाय ॥ कार्तिके लघिमासहिताय
 पुण्डरीकाक्षाय महिमासहिताय दामोदराय ॥ मर्लिरुचे शक्तिसहिताय योगीशाय सत्यभामा-
 सहिताय नरकारये ॥ निष्कलासहिताय महामार्तण्डाय ॥ दुर्गायै त्र्यम्बकाय वरुणाय
 यज्ञपुरुषाय अग्निष्वात्तादिभ्यः पितृगणदेवताभ्यः । भगवते वासुदेवाय सङ्कर्षणाय प्रद्युम्नाय
 अनिरुद्धाय सत्याय पुरुषाय अच्युताय माधवाय गोविन्दाय सहस्रनाम्ने विष्णवे
 लक्ष्मीसहिताय नारायणाय ॥ भगवते भवाय देवाय शर्वाय देवाय ईशानाय देवाय
 ईश्वराय देवाय महादेवाय पार्वतीसहिताय परमेश्वराय ॥ भगवते विनायकाय एकदन्ताय
 कृष्णपिङ्गलाय गजाननाय लम्बोदराय भालचन्द्राय हेरम्बाय आखुरथाय विघ्नेशाय
 विघ्नभक्षाय वल्लभासहिताय महागणेशाय ॥ भगवते क्लीं कां कुमाराय षण्मुखाय मयूर-
 वाहनाय पार्वतीनन्दनाय सेनाधिपतये कुमाराय ॥ भगवते ह्रां ह्रीं सः सूर्याय सप्ताश्वाय
 अनाश्वाय एकाश्वाय नीलाश्वाय प्रत्यक्षदेवाय तेजोरूपाय परमार्थसाराय प्रभासहितय

आदित्याय ।। भगवत्यै अमायै कामायै चार्वङ्ग्यै टङ्कधारिण्यै तारायै पार्वत्यै यक्षिण्यै श्रीशारिकाभगवत्यै श्रीशारदाभगवत्यै श्रीमहाराज्ञीभगवत्यै श्रीज्वालाभगवत्यै वितस्ताभगवत्यै गङ्गाभगवत्यै यमुनाभगवत्यै सिद्धलक्ष्म्यै महालक्ष्म्यै महात्रिपुर-सुन्दर्यै सहस्रनाम्न्यै देव्यै भवान्यै अभयङ्कर्यै देव्यै भवान्यै क्षेमङ्कर्यै भवान्यै सर्व-शत्रुघातिन्यै इह राष्ट्राधिपतये अमुकभैरवाय ।। इन्द्राय सुराधिपतये वज्रहस्ताय शची-सहिताय ।। अग्नये तेजोऽधिपतये शक्तिहस्ताय स्वाहासहिताय ।। यमाय प्रेताधिपतये दण्डहस्ताय यामीसहिताय ।। नैऋतये रक्षोऽधिपतये खड्गहस्ताय दितिसहिताय ।। वरुणाय जलाधिपतये पाशहस्ताय वारुणीसहिताय ।। वायवे जीवाधिपतये ध्वजहस्ताय प्राणशक्तिसहिताय ।। कुबेराय यक्षाधिपतये गदाहस्ताय यक्षिणीसहिताय ।। ईशानाय सर्वाधिपतये त्रिशूलहस्ताय उमासहिताय ।। ब्रह्मणे वेदाधिपतये पद्महस्ताय गायत्री-सहिताय ।। विष्णवे त्रैलोक्याधिपतये चक्रहस्ताय लक्ष्मीसहिताय ।।

अनन्तादिभ्यः अष्टाभ्यः कुलनागदेवताभ्यः अग्र्यादित्याभ्यां वरुणचन्द्रमोभ्यां कुमारभौमाभ्यां विष्णुबुधाभ्यां इन्द्राबृहस्पतिभ्यां सरस्वतीशुक्राभ्यां प्रजापतिशनैश्चराभ्यां गणपतिराहुभ्यां रुद्रकेतुभ्यां ब्रह्मध्रुवाभ्यां अनन्तागस्त्याभ्याम् ।। ब्रह्मणे कूर्माय ध्रुवाय अनन्ताय हरये लक्ष्म्यै कमलायै ।। शिखादिभ्यः पञ्चचत्वारिंशद्वास्तुदेवताभ्यः । ब्राह्म्या-दिभ्यो मातृभ्यः । गौर्यादिभ्यो मातृभ्यः । ललितादिभ्यो मातृभ्यः । दुर्गाक्षेत्रगणेश्वरदेव-ताभ्यः । राकादेवताभ्यः । त्रिकादेवताभ्यः । सिनीवालीदेवताभ्यः । कुहूदेवताभ्यः । यामीदेवताभ्यः । रौद्रीदेवताभ्यः । ऐन्द्रीदेवताभ्यः । वारुणीदेवताभ्यः । बार्हस्पत्यदेवताभ्यः । ओं भूर्देवताभ्यः । ओं भुवर्देवताभ्यः । ओं स्वर्देवताभ्यः । ओं भूर्भूवः स्वर्देवताभ्यः । अखण्डब्रह्माण्डदेवताभ्यः । धूर्भ्यः उपधूर्भ्यः महागायत्र्यै सावित्र्यै सरस्वत्यै हेरुकादिभ्यो वटुकादिभ्यः (तण्डुलदधिमधुमात्रा मधुपर्क) नैवेद्यं निवेदयामि नमः ।।

हिरण्यगर्भः समवर्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेक आसीत् ।

स दाधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै देवाय हविषा विधेम ।। १ ।।

यः प्राणतो निमिषतश्च राजा पतिर्विश्वस्य जगतो बभूव ।
 ईशे यो अस्य द्विपदश्चतुष्पदः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ २ ॥
 य ओजोदा बलदा यस्य विश्व उपासते प्रशिषं यस्य देवाः ।
 यस्य छायामृतं यस्य मृत्युः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ ३ ॥
 येन द्यौरुग्रा पृथिवी दृढा येन स्वः स्तम्भितं येन नाकम् ।
 यो अन्तरिक्षं विममे वरीयः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ ४ ॥
 य इमे द्यावापृथिवी तस्तभाने आधारयद्रोदसी रेजमाने ।
 यस्मिन्नधि विततः सूर एति कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ ५ ॥
 यस्येमे विश्वे गिरयो महि त्वा समुद्रं यस्य रसया सहाहुः ।
 दिशो यस्य प्रदिशः पञ्च देवीः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ ६ ॥
 आपो ह यन्महतीर्विश्वमायन्गर्भं दधाना जनयन्तीरग्निम् ।
 ततो देवानां निरवर्ततासुरेकः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ ७ ॥
 आ नः प्रजां जनयतु प्रजापतिर्धाता दधातु सुमनस्यमानः ।
 संवत्सर ऋतुभिश्चाकूपानो मयि पुष्टिं पुष्टिपतिर्दधातु ॥ ८ ॥
 अर्चन्तस्त्वा हवामहे^१ ऽर्चन्तः समिधीमहि ।
 अग्रे अर्चन्त^२ ऊतये ॥
 अर्चत प्रार्चत प्रियमेधासो अर्चत ।
 "अर्चन्तु पुत्रका उत पुरं न धृ^३ ण्वर्चत ॥
 ॥ इति कलशयागादिप्रतिष्ठोपयोगि ऋचकं समाप्तम् ॥

* * * * *

१. कः २. स आहुः ३. ह ४. त ५. अर्चत उत पुनर्विष्णो अर्चत पुत्रकामा सो अर्चत अर्चत । ६. ण्वमर्चत

॥ ओम् ॥

॥ अथ नवग्रहसूक्तानि ॥

॥ अग्र्यादित्याभ्यां नमः ॥

ओम् ॥

अग्निस्तुविश्रवस्तमं तुविब्रह्माणमुत्तमम् ।

अतूर्तं श्रावयत्पतिं पुत्रं ददाति दाशुषे ॥

आ कृष्णेन रजसा वर्तमानो निवेशयन्नमृतं मर्त्यं च ।

हिरण्ययेन सविता रथेना देवो याति भुवनानि पश्यन् ॥

एकोऽनेकः सुसूक्ष्मः सकलजनहृदामन्तरस्थः परोक्षः

स्थूलोऽसौ पञ्चवक्त्रो वरशुकवहनः शक्तिहस्तिस्त्रिनेत्रः ।

सप्तार्चिः सप्तजिह्वस्त्रिभुवनजननस्थानसंहारकारी

दीप्तः प्रत्यक्षदेवः स भवतु हुतभुक्सर्वकामप्रदो नः ॥

वन्दे सूर्यं ग्रहेशं प्रतिदिनमुदितं व्योमगं दीप्तियुक्तं

दीप्तांशुं दीप्तवर्णं सकलजननुतं पद्मकान्तं वरेण्यम् ।

रक्ताम्भोजौ दधानं शिवचरितधरं साक्षिणं कर्मभूमौ

मित्रं भानुं हरिरथगतं ज्योतिषां ज्योतिरूपम् ॥

अग्निर्नव मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । वायो वायव्यैन्द्रवायव मैत्रावरुणास्तृचा ।
अश्विनाद्वादशाश्विनैन्द्रवैश्वदेवसारस्वताः । सप्तैताः प्रउगदेवताः (सर्वप्रकृतिनो दश) ॥

अग्निमीळे पुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजम् । होतारं रत्नधातमम् ॥

अग्निः पूर्वेभिर्ऋषिभिरीड्यो नूतनैरुत । स देवाँ एह वक्षति ॥

अग्निना रयिमश्रवत्पोषमेव दिवेदिवे । यशसं वीरवत्तमम् ॥

अग्ने यं यज्ञमध्वरं विश्वतः परिभूरसि । स इद्वेषु गच्छति ॥

१. इह

२. मि

अग्निर्होता कविक्रतुः^१ सत्यश्चित्रश्रवस्तमः । देवो देवेभिरा गमत् ॥ व०१ ॥
 यदङ्ग दाशुषे त्वमग्रे भद्रं करिष्यसि । तवेत्तत्सत्यमङ्गिरः ॥
 उप त्वाग्रे दिवेदिवे दोषाव^३ स्तर्धिया वयम् । नमो भरन्त एमसि ॥
 राजन्तमध्वराणां गोपामृतस्य दीदिविम् । वर्धमानं स्वे दमे^४ ॥
 स नः पितेव सूनवेऽग्रे सूपायनो भव । सचस्वा नः स्वस्तये ॥ व०२ ॥ सू०१ ॥
 वायवा याहि दर्शतेमे सोमा अरंकृताः । तेषां पाहि श्रुधी हवम् ॥
 वाय उक्थेभिर्जरन्ते त्वामच्छा जरितारः । सुतसोमा अहर्विदः ॥
 वायो तव प्रपृञ्चती धेना जिगाति दाशुषे । उरूची सोमपीतये ॥
 इन्द्रवायू इमे सुता उप प्रयोभिरा गतम् । इन्द्रवो वामुश^५ न्ति हि ॥
 वायविन्द्रश्च चेतथः^६ सुतानां वाजिनीवसू । तावा यातमुप द्रवत् ॥ व०३ ॥
 वायविन्द्रश्च सुन्वत आ यातमुप निष्कृतम् । मक्ष्विश्स्था धिया नरा ॥
 मित्रं हुवे पूतदक्षं वरुणं च रिशादसम् । धियं घृताचीं साधन्ता ॥
 ऋतेन मित्रावरुणावृतावृधावृतस्पृशा । क्रतुं बृहन्तमाशाथे ॥
 कवी नो मित्रावरुणा तुविजाता उरूक्षया । दक्षं^७ दधाते अपसम् ॥ व०४ ॥ सू०२ ॥
 अश्विना यज्वरीरिषो द्रवत्पाणी शुभस्पती । पुरुभुजा चनस्यतम् ॥
 अश्विना पुरुदंससा नरा शवीरया धिया । धिष्ण्या वनतङ्गिरः ॥
 दस्त्रा युवाकवः^८ सुता नासत्या वृक्तबार्हिषः । आ यातं रुद्रवर्त^९ नी ॥
 इन्द्रा याहि चित्रभानो सुता इमे त्वायवः । अण्वीभिस्तना पूतासः ॥
 इन्द्रा याहि^{१०} धियेषितो विप्रजूतः सुतावतः । उप ब्रह्माणि वा^{११} घतः ॥
 इन्द्रा याहि तूतु^{१२} जान उप ब्रह्मा^{१३} णि हरिवः । सुते दधिष्व^{१४} नश्चनः ॥ व०५ ॥

१. सत्यं चित्रश्रवस्तमम् २. त ३. सू ४. मि ५. ऊ ६. षः ७. तः
 ८. ददाते (दधाति) ९. वा १०. ति ११. धियोशितो १२. वाग्घतः १३. जन
 (जान्व) १४. ह्य १५. नश्चिनः (नश्चवः)

ओमासश्चर्षणीधृतो विश्वे देवास आ गत । ^१दाश्वांसो दाशुषः सुतम् ।।
 विश्वे देवासो ^२अप्तरः सुतमा ^३गन्त ^४तूर्णयः । उस्त्रा इव ^५स्वसराणि ।।
 विश्वे देवासो अस्त्रिध एहिमायासो अद्बुहः । ^६मेधं जुषन्त वह्नयः ।
 पावका नः सरस्वती ^७वाजेभिर्वाजिनीवती । यज्ञं ^८वष्टु धिया ^९वसुः ।।
 चोदयित्री सूनृतानां चेतन्ती ^{१०}सुमतीनाम् । यज्ञन्दधे सरस्वती ।।
 महो ^{११}अर्णः सरस्वती प्र चेतयति केतुना । धियो विश्वा वि राजति ।।

व० ६ ।। सू० ३ ।। अ ० १ ।।

।। इत्यृग्वेदे अग्न्यादित्यसूक्तम् ।।

* * * * *

।। अथ यजुरग्निसूक्तम् ।।

इष्टां शक्तिं स्वस्तिकाभीतिमुश्चैर्दीर्घैर्दोर्भिर्धारयन्तं जपाभम् ।
 हेमाकल्पं ^{१२}पद्मसंस्थं त्रिनेत्रं ध्यायेद्वह्निं बद्धमौलिं जटाभिः ।।
 नवकुङ्कुमसन्निभं त्रिनेत्रं रुचिराकल्पशतं भजामि वह्निम् ।
 सुवशक्तिवराभयानि दोर्भिर्ददतं रक्तसरोरुहे निषण्णम् ।।
 ईळे अग्निमि ^{१३}त्याङ्गिरसं धाया आग्नेयं गायत्रम् ।।

ईळे अग्निं विपश्चितं गिरा यज्ञस्य साधनम् । श्रुष्टीवानं धितावानम् ।।
 अग्ने शकेम ते वयँव्यमं देवस्य वाजिनः । अति द्वेषांसि तरेम ।।
 पृथुपाजा अमर्त्यो घृतनिर्णिक्स्वाहुतः । अग्निर्यज्ञस्य हव्यवाट् ।।
 तं सबाधो यतस्त्रुच इत्था धिया यज्ञवन्तः । आ चक्रुरग्निमूतये ।।
 नवं नु स्तोममग्रये ^{१४}दिवः श्येनाय जीज ^{१५}नम् । ^{१६}वस्वः कुविद्व ^{१७}नाति नः ।।
 स्पार्हा यस्य श्रियो दृशे रयिर्वीरवतो यथा । अग्ने यज्ञस्य ^{१८}चेततः ।।

१. दश्वांसो २. अप्तरः (अस्तुरः) ३. गन्तु ४. तूर्तयः (तूर्णवः) ५. सुसराणि (सुस्वराणि) ६. मेदं (मेधां) ७. वाजिभिः ८. ति ९. वाष्टु १०. वसु ११. सोम १२. अरुणः १३. चारुयन्त्रं १४. त्याङ्गिरसाधायाः (त्याङ्गिरसं धायः) (त्याङ्गिरसादायं) १५. दिवि (देवः) १६. नत् (नः) १७. वस्वः १८. दु १९. चेतनः (शोचतः)

उप त्वा रण्वसन्दृशं प्रयस्वन्तः सहस्कृतः । अग्रे ^१समृज्महे गिरः ॥
 उप छायामिव घृणे ^२रगन्म शर्म ते वयम् । अग्रे हिरण्यसन्दृशः ॥
 अग्रे मृळ महौ असि य ^३ईमा देवयुञ्जनम् । इयेथ ^४बर्हिरादसम् ॥
 स मानुषीषु दूळभो विक्षु प्रावीरमर्त्यः । दूतो विश्वेषां ^५भुवत् ॥
 और्वभृगुवच्छुचिमप्रवानवदा हुवे । अग्निं समुद्रवाससम् ॥
 हुवे वातस्वनं कविं पर्जन्यक्रन्द्यं सहः । अग्निं समुद्रवाससम् ॥
 आ सर्वं सवितुर्यथा भागस्येव ^६भुजिं हुवे । अग्निं समुद्रवाससम् ॥
 उप त्वा जामयो गिरो ^७दीदिशतीर्हविष्कृतः । वायोरनीके अस्थिरन् ॥
 यस्य त्रिधात्ववृतं बर्हिस्तथावसन्दिनम् । आपश्चिन्निदधा पदम् ॥
 अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत्पतिः पृथिव्या अयम् । अपाँ रेतोँसि जिन्वति ॥
 उदग्रे शुचयस्तव शुक्रा भ्राजन्त ईरते । तव ज्योतीँष्यर्चयः ॥
 ईशिषे वार्यस्य हि दात्रस्याग्रे स्वर्पतिः । स्तोता स्यां तव ^८शर्मणि ॥
 त्वामग्रे मनीषिणस्त्वां हिन्वन्ति चित्तिभिः । त्वां वर्धन्तु नो गिरः ॥
^९अदब्धस्य स्वधावतो दूतस्य रेभतः ^{१०}सदा । ^{११}अग्रेः सख्यं वृणीमहे ॥
 अग्निः शुचित्रततमः शुचिर्विप्रः शुचिः ^{१२}कविः । शुची रोचत आहुतः ॥ का.सं.४०.११५

॥ इति यजुरग्निसूक्तानि ॥

* * * * *

॥ अथ ऋग्वेदे सूर्यसूक्तानि ॥

प्रत्यक्षदेवं विषदं सहस्रमरीचिभिः शोभितभूमिदेशम् ।
 सप्ताश्वगं सद्ध्वजहस्तमाद्यं देवं भजेऽहं मिहिरं हृदब्जे ॥
 उदु त्यं सप्तोना सौर्यं नवाद्या गायत्र्योऽन्त्यश्चतुस्रोऽनुष्टुभोऽन्त्यस्तृचो
 रोगघ्नोऽन्त्योऽर्धर्चो द्विषद्द्वेष उपनिषत् ॥

१. ससृज्महे (संसृज्महे) २. राग ३. इमा ४. त्य ५. भुवम् ६. भगस्येवा
 ७. दीदिशतिह(तीह) ८. शर्मणे ९. अदब्धस्य सुधा १०. सखा ११. अग्रे १२. छविः

उदु त्यं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः । दृशे विश्वाय सूर्यम् ॥
 अप त्वे तायवो यथा नक्षत्रा यन्त्यक्तुभिः । सूराय विश्वचक्षसे ॥
 अदृश्रन्नस्य केतवो वि रश्मयो जनां अनु । भ्राजन्तो अग्रयो यथा ॥
 तरणिर्विश्वदर्शतो ज्योतिष्कृदसि सूर्य । विश्वमा भासि रोचनम् ॥
 प्रत्यङ्देवानां विशः प्रत्यङ्दुदेषि मानुषान् । प्रत्यङ्द्विश्वं स्वर्दृशे ॥ व०१ ॥
 येना पावक चक्षसा भुरण्यन्तं जनां अगु । वरुण पश्यसि ॥
 वि द्यामेषि रजस्पृथ्वहा मिमानो अक्तुभिः । पश्यञ्जन्मानि सूर्य ॥
 सप्त त्वा हरितो रथे वहन्ति देव सूर्य । शोचिष्केशं विचक्षण ॥
 अयुक्त सप्त शुन्ध्युवः सूरौ रथस्य नयः । ताभिर्याति स्वयुक्तिभिः ॥
 उद्वयं तमसस्परि ज्योतिष्पश्यन्त उत्तरम् । देवं देवत्रा सूर्यमगन्म ज्योतिरुत्तमम् ॥
 उद्यन्नद्य मित्रमह आरोहन्नुत्तरां दिवम् । हद्रोगं मम सूर्य हरिमाणं च नाशय ॥
 शुकेषु मे हरिमाणं रोपणाकासु दध्मसि ।
 अथो हारिद्रवेषु मे हरिमाणं नि दध्मसि ॥
 उदगादयमादित्यो विश्वेन सहसा सह । द्विषन्तं मह्यं रन्धयन्मो अहं द्विषते रधम् ॥
 समैक्षिषोर्ध्वमहसा आदित्येन महीयसा ।
 अहय्यँशस्विनां यशो विश्वा रूपाण्या दधे ॥
 उद्यन्नद्यविनोभज पिता पुत्रेभ्यो यथा । दीर्घायुत्वस्य हेषिषे तस्य नो धेहि सूर्य ॥
 उद्यन्तन्त्वामित्रमह आरोहन्तं विचक्षण पश्येम शरदश्शतं जीवेम शरदः शतम् ॥^क

॥ इत्यृग्वेदे सूर्यसूक्तानि ॥

दिवाकरं दीप्तसहस्ररश्मिं तेजोमयं जगतः साक्षिणं च ।
 प्रांशुं भानुं सूर्यमाद्यं ग्रहाणां विवस्वन्तं शरणं तं प्रपद्ये ॥

* * * * *

१. म २. स्वान्द (स्वन्द) ३. क्षु ४. भू ५. थु ६. ना ७. ह ८. तो
 ९. स १०. ददे ११. हीशिषे १२. देहि १३. उद्यन्तत्वा क. ऋ.वे.१.५०.१

॥ अथ यजुस्सूर्यसूक्तानि ॥

उदु त्यमिति ब्रह्मणः ॥

उदु त्यं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः । दृशे विश्वाय सूर्यम् ॥ चित्रं देवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्रे । आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्च ॥ द्यां गच्छ स्वर्गच्छ रूपं वो रूपेणाभ्यागां वयसा वयस्तु^१थो वो विश्ववेदा विभजतु वर्षिष्ठेऽधिनाक ए^२तत्ते अग्रे राध एति सोमच्युतं तन्मित्रस्य पथा नयर्तस्य पथा प्रेत चन्द्रदक्षिणा ब्राह्मणमद्यर्ध्यासम्पि-
तृमन्तं पैतृमत्यमृषिमार्षेयं सुधातुदक्षिणम् ॥ अयं नो अग्निर्वरिवस्कृणोत्वयं मृधः पुरएतु प्रभिन्दन् । अयं शत्रूञ्जयतु जर्हषाणोऽयं वाजञ्जयतु वाजसातौ ॥ वनेषु व्यन्तरिक्षं ततान वाजमर्वत्सु पयो अघ्नयासु । हत्सु क्रतुं वरुणो विक्ष्वग्निं दिवि सूर्यमदधात्सोममद्रौ ॥ वि स्वः पश्य व्यन्तरिक्षं यतस्व सदस्यैरस्मद्राता मधुमती देवत्रा गच्छ प्रदातारमाविशानवहायास्मान्देवि दक्षिणे देवयानेन पथा यती सुकृतालोके सीद^३तत्रौ संस्कृतम् ॥ कदा चन स्तरीरसि नेन्द्र सश्चसि दाशुषे । उपोपेन्नु मघवन्भूय इन्नु ते दानं देवस्य पृच्यते । उपमायगृहीतोऽस्यादित्येभ्यस्त्वा । कदा चन प्रयु^४च्छस्युभे निपासि जन्मनी । तुरीयादित्य सवनं त इन्द्रियमातस्थावमृतं दिवि उपयामगृहीतोऽस्यादित्येभ्यस्त्वा । यज्ञो देवानां प्रत्येति सुम्रमादित्यासो भवता मृळयन्तः । आ वोऽर्वाची सुमतिर्ववृत्यादँहोश्चिद्या वरिवो वित्तरासत् । उपयामगृहीतोऽस्यादित्येभ्यस्त्वा । विवस्वत्रादित्यैष ते सोमपीथस्तस्मिन्मन्दस्व या दिव्या वृष्टिस्तया त्वा श्रीणामि । अदब्धेभिः सवितः पायुभिर्द्वं शिवेभिरद्य परिपाहि नो गयम् । हिरण्यजिह्वः सुविताय नव्यसे रक्षा माकिर्नो अघशंस ईशत । उपयामगृहीतोऽसि देवाय त्वा सवित्रे उपयामगृहीतोऽसि सुशर्मासि सुप्रतिष्ठानो बृहदुक्षे नम एष ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः ॥^क

ओं नम आदित्याय शिवचर्याधराय नमः । सहस्रकिरणाय नमः । ग्रहाधिपतये नमः । कमलबान्धवाय नमः । यजमानवरप्रदाय नमः ।

१. थुथ(थूथो) २. द ३. तत्रो ४. य क. का.सं.४.४६

तर्पणम्

उदयंस्तु महाभानुस्तेजसा चाभयङ्करः।

सहस्ररश्मिदीप्तश्च ह्यादित्यः प्रीयतां मम॥

अनेन मन्त्रपाठेन (होमेन) आत्मनो वाङ्मनःकायोपार्जितपापनिवारणार्थमग्र्या-
दित्यौ ग्रहाधिपती सानुचरौ प्रीयेतां प्रीतौ मे भवेताम्॥

॥ इत्यग्र्यादित्यार्क्यजुः सूक्तानि॥

प्रार्थना

सहस्रकिरणः श्रीमान् सप्ताश्वो लोकबान्धवः।

भक्तानां वरदो भानुः प्रीतो भवतु सर्वदा॥

* * * * *

॥ ओ३म्॥

॥ वरुणचन्द्रमाभ्यां नमः॥

एवा वन्दस्व वरुणं बृहन्तं नमस्या धीरममृतस्य गोपाम्।

स नः शर्म त्रिवरूथं वि यंसत्पातं नो द्यावापृथिवी उपस्थे॥

या ते धामानि दिवि या पृथिव्यां या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु।

तेभिर्नो विश्वैः सुमना अहेळन्नाजन्सोम प्रति हव्या गृभाय॥

श्यामं सौम्यरुचिं महामुनिसुतं यादोगणैः संस्तुतं

पाशं दण्डवरं दधानममलं दोभ्यां गजस्थं विभुम्।

आशापाशशतघ्नमञ्चितदृशं मानोन्नतं यादसां

राजानं प्रमदान्वितमभयदं देवं भजेऽहं सदा॥

शङ्खप्रभमेणप्रियं शशाङ्कमीशानमौलिस्थितमीड्यरूपम्।

तमीपतिमम्बुजयुग्महस्तं ध्याये हृदब्जे शशिनं ग्रहेशम्॥

स्वादो पञ्चोनाः प्रगाथः ^१सौम्यं त्रैष्टुभं पञ्चमी जगती॥

स्वादोरभक्षि वयसः सुमेधा स्वाध्यो वरिवोवित्तरस्य ।
 विश्वे यं देवा उत मर्त्यासो मधु ब्रुवन्तो अभि सञ्चरन्ति ॥
 अन्तश्च प्रागा अदितिर्भवास्यवयाता हरसो दैव्यस्य ।
 इन्द्रविन्द्रस्य सख्यं जुषाणः श्रौष्टीव धुरमनु राय ऋध्याः ॥
 अपाम सोमममृता अभूमागन्म ज्योतिरविदाम देवान् ।
 किं नूनमस्मान्कृणवदरातिः किमु धूर्तिरमृत मर्त्यस्य ॥
 शं नो भव हृद आ पीत इन्दो पितेव सोम सूनवे सुशेवः ।
 सखेव सख्य उरुशंस धीरः प्र ण आयुर्जीवसे सोम तारीः ॥
 इमे मा पीता यशस उरुघ्यवो रथं न गावः समनाह पर्वसु ।
 ते मा रक्षन्तु विस्रसश्चरित्रादुत मा त्रामाद्य^१वयन्त्विन्दवः ॥ व०११ ॥
 अ^२ग्निं न मा मथितं सं दिदी^३पः प्र चक्षय कृणुहि वस्यसो नः ।
 अथा हि ते मद आ सोम मन्ये रेवाँ इव प्र चरा पुष्टिमच्छ ॥
 इषिरेण ते मनसा सुतस्य भक्षीमहि पित्र्यस्येव रायः ।
 सोम राजन् प्र ण आयूंषि तारीरहा^४नीव सूर्यो वासराणि ॥
 सोम राजन् मृळया नः स्वस्ति तव स्मसि व्रत्या^५स्तस्य विद्धि ।
 अलर्ति दक्ष उत मन्युरिन्दो मा नो अर्यो अनुकामं परा दाः ॥
 त्वं हि नस्तन्वः सोम गोपा गात्रेगात्रे^६ निषसत्था नृचक्षाः ।
 यत्ते वयं प्रमिनाम व्रतानि स नो मृळ^७ सुषखा देव वस्यः ॥
 ऋदूदरेण सख्या सचेय यो मा न रि^८ष्येद्धर्यश्व पीतः ।
 अयं यः सोमो न्यथाय्य^९स्मे तस्मा इन्द्रं प्रतिरमे^{१०}म्यायुः ॥ व०१२ ॥
 अप त्या अस्थुरनिरा अमीवा निरत्रसन्तमिषीचीरभैषुः ।
 आ सोमो अस्माँ^{१०} अरुहद्विहाया अगन्म यत्र प्रतिरन्त आयुः ॥

१. द्या २. ग्रिर्न ३. प ४. ह ५. विष (नृषुसात्था) ६. ला ७. ष्योदर्य
 ८. ह्य ९. व्ययुः १०. आरोह

यो न इन्दुः पितरो हत्सु पीतोऽमर्त्यो मर्त्या आविवेश ।
 तस्मै सोमाय हविषा विधेम मृळीके अस्य सुमतौ स्याम ॥
 त्वं सोम पितृभिः संविदानोऽनु^१ द्यावापृथिवी आततन्थ ।
 तस्मै त इन्दो हविषा विधेम वयं स्याम पतयो रयीणाम् ॥
 त्रातारो देवा अधि वोचता^२ नो मा नो निद्रा ईशत मोत जल्पिः ।
 वयं सोमस्य विश्व^३ह प्रियासः सुवीरासो विदथमा^४ वदेम ॥
 त्वं नः सोम विश्वतो वयोधास्त्वं स्वर्विदा विशा नृचक्षाः ।
 त्वं न इन्द्र ऊतिभिः सजोषाः पाहि पश्चातादुत वा पुरस्तात् ॥^क व० १३ ॥
 यः कालहेतोः क्षयवृद्धिभागी यं वै देवाः पितरश्चामनन्ति ।
 तं वै वरेण्यं वरदं ब्रह्मरूपं सोमं सदा शरणमहं प्रपद्ये ॥

* * * * *

॥ अथ यजुः ॥

प्रवेध^१से इति वेदसो वन्दा^२ रोर्वैष्णवस्य शेषस्तिस्रः पाप्मापहस्य ॥
 प्रवेध^३से कवये वेद्याय वचो वन्दारु वृषभाय वृष्णे ।
 यतो भयमभयन्तन्नो अस्त्वव देवानां यजेहेड्यानि ॥
 समिधाग्निं दुवस्यत घृतैर्बोधयतातिथिम् । आस्मिन्हव्या जुहोतन ॥
 उदग्रे तव तद् घृतादर्ची रोचत आ हुतम् । निंसानं जुहो मुखे ॥
 उप त्वा जुहोऽमम घृताचीर्यन्तु हर्यत । अग्रे हव्या जुषस्व नः ॥
 प्रजा अग्रे संवासया^४शाश्च पशुभिस्सह ।
 राष्ट्राण्य^५स्मा आ धेहि यान्या^६सन्तसवितुः सवे ॥
 सं वः सृजामि हृदयं संसृष्टं मनो अस्तु वः ।
 संसृष्टास्तन्वः सन्तु वः संसृष्टः प्राणो अस्तु वः ॥

१. स्व २. नो ३. तनो (तन्नो) ४. श्वा ५. वि ६. द ७. रुवै ८. यामाशाश्च
 ९. ण्या १०. न्य क. ऋ.वे.८.४८.१

सं या वः प्रियास्तन्वः सं प्रिया हृदयानि वः ।
 आत्मा वो अस्तु सं प्रियः सं प्रियास्तन्वो मम ।।
 यो अश्वत्थः शमीगर्भ आरुरोह त्वय्यपि ।
 तन्ते गृह्णामि यज्ञियैः केतुभिः सह ।।
 मयि गृह्णाम्यहमग्रे अग्निं रायस्पोषेण सह वर्चसेह देवाः ।
 मयि प्रजां मयि पुष्टिं दधामि मदेम शतहिमाः सुवीराः ।।
 यो नो अग्निः पितरो हृत्स्वन्तरा^३ऽमर्त्यो मर्त्या आविवेश ।
 तमात्मनि परिगृह्णीमहे वयं मैषो ।
 अस्मानवहाय परागान्मा वयमेतमवहाय परागाम ।।
 मही विश्पत्नी सदनी ऋतस्यार्वाची एतं धरुणी रयीणाम् ।
 अन्तर्वती जन्यं जातवेदसमध्वराणां जनय^४तं पुरो गाम् ।।
 उत्समुद्रा^५ मधुमाँ ऊर्मिरागात्साम्राज्याय प्रतरन्दधानाः ।
 अमी च ये मघवानो वयं चेषमूर्जं मधुमत्सम्भरेम ।।
 इयत्यग्र आसीरदो देवि प्रथमाना पृथग्यत् ।
 देवैर्नुत्वा^६ व्यसर्पो महित्वा अदृंहथाः शर्कराभिस्त्रिविष्टपि ।
 अजयो^७ लोकान्प्रदिशश्चतस्रः ।।
 उदेह्यग्रे अधि मातुः पृथिव्या विश आविश महतस्सधस्थात् ।
 आशुन्त्वाजौ दधिरे देवयन्तो हव्यवाहं भुवनस्य गोपाम् ।।
 यदीदन्दिवो यदि वा पृथिव्यास्सम्बभूव सुकृतो रराणयोः ।
 तयोः पृष्टे सीदतु जातवेदाः प्रजामस्मभ्यं जनयन्नयिं च ।।
 चन्द्रमग्निं चन्द्ररथं हरिवृतं वैश्वानरमप्सुषदं स्वविदम् ।
 विगाहं तूर्णिं तविषीभिरावृतं भूर्णिन्देवास इह स्वश्रियन्दधुः ।।
 यत्पृथिव्या अनामृतं सम्बभूव त्वे सचा ।
 तदग्रिरग्रये ददत्तस्मिन्नाधीयतामयम् ।।

यदन्तरिक्षस्य यद्विवो अनामृतं सम्बभूव त्वे सचा ।

तदग्निरग्नये ददत्तस्मिन्नाधीयतामयम् ॥ का.सं.७.४१

ओं नमः सोमाय उमाचर्याधराय नमः । षोडशकलाधिपतये नमः । नक्षत्रा-
धिपतये नमः । कुमुदबान्धवाय नमः । सर्वाप्यायनकर्त्रे नमः । यजमानवरप्रदाय नमः ॥

तर्पणम्

द्विजराजो महापुण्यस्तारापतिर्विशेषतः ।

ओषधीनां च यो राजा स सोमः प्रीयतां मम ॥

अनेन मन्त्रपाठेन (होमेन) आत्मनो वाङ्मनःकायोपार्जितपापनिवारणार्थं
वरुणचन्द्रमसौ नक्षत्राधिपती सानुचरौ प्रीयेतां प्रीतौ मे भवेताम् ।

॥ इति वरुणचन्द्रमसोर्ऋग्यजुः सूक्तानि ॥

प्रार्थना

बुद्धिर्यस्य सिते पक्षे सुराणाममृतं तु यः ।

सम्पूर्णमण्डलो बालः स सोमः प्रीयतां मम ॥

* * * * *

॥ ओ३म् ॥

॥ कुमारभौमाभ्यां नमः ॥

तं युवन्देवावश्विना कुमारं साहदेव्यम् । दीर्घायुषं कृणोतन ॥

अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत्पतिः पृथिव्या अयम् । अपाँ रेताँमि जिन्वति ॥

षड्वक्त्रं दीर्घबाहुं सुरवरनमितं पार्वतीनन्दनं

दोर्भ्यां शक्तिं वहन्तं ध्वजमपि च सदा दिव्यरूपं कुमारम् ।

नृत्यत्मत्तमयूरवाहनगतं दैत्यान्तकं सिद्धिदं

नानारत्नविभूषितं हरसुतं होमे भजेऽहं सदा ॥

प्रतप्तगाङ्गेयनिभं ग्रहेशं सिंहासनस्थं कमलासिहस्तम् ।

सुरासुरैः पूजितपादपद्मं भौमं दयालुं हृदये स्मरामि ॥

अग्निर्होता दश गायत्रं वामदेवऋषिः बोधद्यदाभ्यां सोमकं साह देव्य-
मभ्यवदत्पराभ्यामस्याश्विनौ आयुरयाचत ॥

अग्निर्होता नो अध्वरे वाजी सन्परि णीयते । देवो^१ देवेषु यज्ञियः ॥

परि त्रिविष्टयध्वरं यात्यग्री रथीरिव । आ देवेषु प्रयो दधत् ॥

परि वाज^२पतिः कविरग्निर्हव्यान्यक्रमीत् । दधद्रत्नानि दाशुषे ॥

अयं यः सृञ्जये पुरो^३ दैववाते समिध्यते । द्युमाँ अमित्रदम्भनः ॥

अस्य^४ घा वीर ईव^५ तोऽग्नेरीशीत मर्त्यः । तिग्मजम्भस्य मीळहुषः ॥

तमर्वन्तं न सानसिमरुषं न दिवः शिशुम् । मर्मृज्यन्ते दिवेदिवे ॥

बोधद्यन्मा हरिभ्यां कुमारः साहदेव्यः । अच्छो न हूत उदरम् ॥

उत त्या यजता हरी कुमारात्साहदेव्यात् । प्रयता सद्य आ^६ ददे ॥

एष वां देवावश्विना कुमारः^७ साहदेव्यः । दीर्घायुरस्तु सोमकः ॥

तं युवं देवावश्विना कुमारं साहदेव्यम् । दीर्घायुषं कृणोतन ॥ व०१६ ॥

॥ इति ऋग्वेदे ॥

* * * * *

॥ अथ यजुः ॥

तेजोमण्डलमध्यगं सुनयनं रक्ताम्बरैर्भूषितं

सिंहस्योपरि वर्तमानममलं बालाकृतिं सिद्धिदम् ।

नानारत्नकिरीटहारकटकैरुद्भासितं मङ्गलं

दोर्भ्यां पाशवरं सृणिं च ददतं होमे भजेऽहं सदा ॥

जुष्टो दमूना इत्यनूच्यमानो ब्रह्मणः ।

जुष्टो दमूना अतिथिर्दुरोण^१ इमं नो यज्ञमुपयाहि विद्वान् ।

विश्वा अग्ने अभियुजो विहत्या शत्रूयतामाभरा भोजनानि ॥

१. वा २. जस्य ३. दैव्य (दैववते) ४. गा ५. इव ६. दधे ७. राः
८. व्याः ९. णो

अग्रे शर्धं महते सौभगाय तव द्युम्रान्युत्तमानि सन्तु ।
 सँ जास्पत्यं सुयममा कृणुष्व शत्रूयतामभि तिष्ठा महँसि ।।
 सँ समिद्युवसे वृषन्नग्रे विश्वान्यर्य आ ।
 इल^१स्पदे समिध्य^२से स नो वसून्या भर ।।
 सखायः सं वः सम्यञ्जमिषँ स्तोमं चाग्रये ।
 वर्षिष्ठाय क्षितीनामूर्जो^३ नज्रे स^४हस्वते ।।
 अग्रिस्तुविश्रवस्तमं तुविब्रह्माणमुत्तमम् ।
 अतूर्तं श्रावयत्पतिं पुत्रं ददाति दाशुषे ।।
 अग्रिर्ददाति सत्पतिं सासाह यो युधा नृभिः ।
 अग्रि^५रत्यै रघुष्यदं जेतारमपराजितम् ।।
 प्रेद्धो अग्रे दीदिहि पुरो नोऽजस्रया सूर्या यविष्ठ ।
 त्वां शश्वन्त उप यन्ति वाजाः ।।
 इमो अग्रे वीततमानि हव्याजस्रो वक्षि देवतातिमच्छ ।
 प्रति न ई सुरभीणि व्यन्तु ।।
 उत नो ब्रह्मन्नविष उक्थेषु देवहूतमः ।
 शं नः शोचा मरुद्वधोऽग्रे सहस्रसातमः ।।
 नू नो रास्व सहस्रवत्तोकवत्पुष्टिमद्वसु ।
 द्युमदग्रे सुवीर्यं वर्षिष्ठमनुपक्षितम् ।।
 त्वां^६ चित्रः श्रवस्तमं त्वामग्रे हविष्मन्तो वि^७भाजसा ।
 भवानो अग्रेऽवितोत गोपा ।।
 भवा वयस्कृदुत नो वयोधाः रास्वा च नः सुमहो हव्यदातिम् ।
 त्रास्वो^८तनः त^९न्वो अप्रयुच्छन् ।।

१. स्पते २. द्युय ३. नते ४. र ५. रत्यै ६. द्युमाँद (द्यामाँद) ७. चित्रश्रवः
 ८. पा ९. सो १०. चनः ११. त्रो

हव्यवाहमभिमातिषाहं रक्षोहणं पृतनासु जिष्णुम् ।
 ज्योतिष्मन्तं दीद्यतं पुरन्धिमग्निं स्विष्टकृतमाहुवेम ॥ का.सं.९.९०
 महेश्वरस्याननात्स्वेदबिन्दुं भूमौ जातं रक्तमाल्याम्बराक्षम् ।
 सुदर्शनं लोहिताङ्गं कुमारं भौमं सदा शरणमहं प्रपद्ये ॥
 स्विष्टमग्ने अभितद्गृणीहि विश्वाश्च देव पृतना अभिष्याः ।
 सुगन्त्रु पन्थां प्रदिशन्विभाहि ज्योतिष्मद्धेह्यजरत्र आयुः ॥
 सोमस्य मा तवसं वक्ष्यग्ने वह्निं चकर्त्त विदथे यज^१ध्ये ।
 देवाँ अच्छा दीद्यद्युञ्जे अद्रिं शमाये अग्ने तन्वँ जुषस्व ॥
 श्रीणामुदारो धरुणो रयीणां महर्षीणां प्रार्पणः सोमगोपाः ।
 वसुः सूनुः सहसो अप्सु राजा विभात्यग्र उषसामिधानः ॥
 यच्चिद्धि ते पुरुषत्रा यविष्ठाचित्तिभिश्चकृमा कच्चिदागः ।
 कृधी ष्व१स्माँ अदितेरनागान्व्येनाँसि शिश्रथो विश्वगग्ने ॥
 महश्चिदग्र एनसो अभीक ऊर्वादेवानामुत मर्त्यानाम् ।
 मा ते सखायः सदमिद्रिषाम यच्छा तोकाय तनयाय शं योः ॥
 यं त्वा देवापिः शुशुचानो अग्र आर्ष्टिषेणो मनुष्यः समीधे ।
 विश्वेभिर्देवैरनुमद्यमानः प्र पर्जन्यमीरया वृष्टिमन्तम् ॥
 अग्ने बाधस्व वि मृधो वि दुर्गहापामीवामप रक्षांसि सेध ।
 अस्मात्समुद्राद्ब्रूहतो दिवो नोऽपां भूमानमुप नः सृजेह ॥
 यथा ह त्यद्वसवो गौर्यं चित्पदि षिताममुञ्जता यजत्राः ।
 एवो ष्व१स्मन्मुञ्जता व्यंहः प्र तार्यग्ने प्रतरं न आयुः ॥
 त्रीण्यायूँषि तव जातवेदस्तिस्त्र आजानीरुषसस्ते अग्ने ।
 ताभिर्देवानामवो यक्षि विद्वानथा भव यजमानाय शं योः ॥

१. स्व (सुगन्त्र) २. विदथे ३. ऋथै ४. मनीषाणां ५. अदितोरनागान्व्येनाँसि
 शिश्रथो विश्वगग्ने ६. ऊर्वाङ्दे ७. देवो (दिव्यो)

पिप्रीहि देवाँ उँशो यविष्ठ विद्वाँ ऋतूँ ऋतुपते यजेह ।
 ये दैव्या ऋत्विजस्तेभिरग्रे त्वँ होतृणामस्यायजिष्ठः ।।
 आ देवानामपि पन्थामगन्म यच्छँक्रवाम तदनु प्रवोढुम् ।
 अग्निर्विद्वान्त्स यजात्सेदु होता सो अध्वरान्त्स ऋतून्कल्पयाति ।।
 वि ज्योतिषा बृहता भात्यग्निराविर्विश्वानि कृणुते महित्वा ।
 प्रादेवीर्मायाः सहते दुरेवाः शिशीते शृङ्गे रक्षसे विनिक्षे ।।
 १साध्वीमकर्देव हूतिर्नो अद्य यज्ञस्य जिह्वामविदाम गुँह्याम् ।
 स आयुरागात्सुरभिर्वसानो २महीमकर्द्युम्नहूतिर्नो अद्य ।।
 अग्निर्होता न्यसीदद्यजीयानुपस्थे मातुः सुरभा उ लोके ।
 युवा कविः पुरुँनिःष्ठा ऋतावा धर्ता कृष्टीनामुत मध्य इद्धः ।।
 ३अग्निं दूतं पुरो दधे हव्यवाहमुपब्रुवे । देवाँ आसादयादिह ।।
 अग्निर्होता पुरोहितोऽध्वरस्य विचर्षणिः । स वेद यज्ञमानुषक् ।।

ओं नमोऽङ्गारकाय कुमारव्रतधारिणे नमः । महाकिरणाय नमः । धरासुताय
 नमः । यजमानवरप्रदाय नमः ।।

तर्पणम्

येनार्जिता जगत्कीर्तिर्भूमिपुत्रेण शाश्वती ।
 शत्रवश्च हता येन भौमेन महितात्मना ।
 स प्रीयतां तु भौमोऽद्य तुष्टो भूयात्सदा मम ।।

अनेन मन्त्रपाठेन (होमेन) आत्मनो वाङ्मनःकायोपार्जितपापनिवारणार्थं
 कुमारभौमौ सानुचरौ प्रीयेतां प्रीतौ मे भवेताम् ।।

।। इति कुमारभौमयोर्ऋग्यजुः सूक्तानि ।।

प्रार्थना

भूमिपुत्रो महातेजा वह्निरूपी महाबलः । ग्रहणामधिपः श्रेष्ठः स भौमः प्रीयतां मम ।।

१. ष २. कृ ३. विलक्षे (विनिक्षे) ४. स्वाध्वी (स्वाद्धी) ५. वीतिं नो ६. ह्य
 ७. भद्रामकर्देवहूतिं नो ८. निष्ठ ९. अग्निर्दूतं

॥ ओ३म् ॥

॥ विष्णुबुधाभ्यां नमः ॥

वषट्ते विष्णवासा आ कृणोमि तन्मे जुषस्व शिपिविष्ट हव्यम् ।
वर्धन्तु त्वा सुष्टुतयो गिरो मे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥
बोधा सु मे मघवन्वाचमेमां यां ते वसिष्ठो अर्चति प्रशस्तिम् ।
इमा ब्रह्म सधमादे जुषस्व ॥

विष्णुं सर्वजनाश्रयं सुमुकुटं हारादिभूषान्वितं
शान्तं श्यामवराननं सुरुचिरं दोर्भिश्चतुर्भिर्युतम् ।
शङ्खं चक्रमथारबिन्दयुगलं कौमोदकीं बिभ्रतं
देवं तं गरुडाश्रयं सुनयनं दिव्याङ्गभूषं भजे ॥
सोमात्मजं हंसगतं द्विबाहुं शङ्खेन्दुरूपमसिपाशहस्तम् ।
दयानिधिं भूषणभूषिताङ्गं बुधं स्मरे मानसपङ्कजेऽहम् ॥

विष्णोः षड्वैष्णवं हि प्रवो जागतं त्वेन्द्रश्चाद्यस्तृचो भव पञ्चाबोधि षडाश्विनं
त्वन्ते त्रिष्टुभौ ॥

विष्णोर्नु कं वीर्याणि प्र वोचं यः पार्थिवानि विममे रजांसि ।
यो अस्कभायदुत्तरं सधस्थं विचक्रमाणस्त्रेधोरुगायः ॥
प्र तद्विष्णुः स्तवते वीर्येण मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः^१ ।
यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणेष्वधिक्षियन्ति भुवनानि विश्वा ॥
प्र विष्णवे शूषमेतु मन्म गिरिक्षित उरुगायाय वृष्णे ।
य इदं दीर्घं प्रयतं सधस्थमेको विममे त्रिभिरित्पदेभिः ॥
यस्य त्री पूर्णा मधुना पदान्यक्षीयमाणा स्वधया मदन्ति ।
य उ त्रिधातु पृथिवीमुत द्यामेको दाधार भुवनानि विश्वा ॥

तदस्य प्रियमभि पाथो अ^१श्यां नरो यत्र देवय^२वो मदन्ति ।
 उरुक्रमस्य स हि बन्धुरित्था विष्णोः पदे परमे मध्व उत्सः ॥
 ता वां वास्तून्यु^३श्मसि गमध्यै यत्र गावो भूरिशृङ्गा अयासः ।
 अत्राह तदुरुगायस्य वृष्णः परमं पदमव भाति भूरि ॥ व०२४ ॥
 प्र वः ^४पान्तमन्धसो धियायते महे शूराय विष्णावे चार्चत ।
 या सा^५ नूनि पर्वतानामदाभ्या महस्तस्थतुरर्वतेव सा^६ धुना ॥
 त्वेषमित्था समरणं शिमीवतोरिन्द्राविष्णू सुतपा वामुरुष्यति ।
 या मर्त्याय प्रतिधीयमानमित्कृशा^७ नोरस्तुरसनामुरुष्यथः ॥
 ता ई^८ वर्धन्ति मह्यस्य पौंस्यं नि मातरा नयति रेतसे^९ भुजे ।
 दधाति पुत्रोऽवरं परं पितुर्नाम तृतीयमधि^{१०} रोचने दिवः ॥
 तत्तदितदिदस्य पौंस्यं गृणीम^{११} सीनस्य त्रातुरवृकस्य मीढुषः ।
 यः पार्थिवानि त्रिभिरिद्विगामभिरुरु क्रमिष्टो^{१२} रुरुगायाय जीवसे ॥
 द्वे इदस्य क्रमणे स्वर्दृशोऽभिख्याय मर्त्यो^{१३} भुरण्यति ।
 तृतीयमस्य नकिरा दध^{१४} षति वयश्चन^{१५} पतयन्तः पतत्रिणः ॥
 चतुर्भिः साकं नवतिं च ^{१६}नामभिश्चक्रं न वृत्तं ^{१७}वृतीरवीविपत् ।
 बृहच्छरीरो विमिमान ऋक्भिर्युवाकुमारः ^{१८}प्रत्येत्याहवम् ॥ व०२५ ॥
 भवा मित्रो न शेव्यो घृता^{१९} सुतिर्विभूतद्युम्न ^{२०}एवया उ सप्रथाः^{२१} ।
 अथा ते विष्णो विदुषा चि^{२२} दर्ध्यः स्तोमो यज्ञश्च राध्यो हविष्मता^{२३} ॥
 यः पूर्याय वेधसे नवीयसे सुमज्जानये विष्णावे ददाश^{२४} ति ।
 यो जातमस्य महतो महि ब्रवत्सेदु श्रवोभिर्युज्यं चिदभ्यसत् ॥

१. स्यां २. या ३. न्यस्म ४. पान्थ (पातु) ५. नु ६. ध्व ७. णो
 ८. स्ये (सि) ९. रु १०. सि ११. रुगायाय १२. भू १३. श १४. नः
 १५. नवभिश्चक्रुर्न १६. वृतीनवी १७. प्रती १८. स्वभि १९. इ २०. थः
 २१. दिव्यः २२. न्तः २३. स

१तमु स्तोतारः पूर्व्यं यथा विद ऋतस्य गर्भं जनुषा पिपर्तन ।
 आस्य जानन्तो नाम २चिद्विवक्तन महस्ते विष्णो सुमतिं भजामहे ।।
 तमस्य राजा वरुणस्तमश्विना क्रतुं सचन्त मारुतस्य वेधसः ।
 दाधार दक्षमुत्तममहर्विदं व्रजं च विष्णुः सखिवाँ अपोर्णुते ।।
 आ यो विवाय सचथाय दैव्य इन्द्राय विष्णुः सुकृते सुकृत्तरः ।
 वेधा अजिन्वत्त्रिषधस्थ आर्यमृतस्य भागे यजमानमाभजत् ।। व०२६ ।।
 अबोध्यग्निर्ज्म उदेति सूर्यो ७व्यूषाश्चन्द्रा मह्यावो अर्चिषा ।
 १आयुक्षातामश्विना यातवे रथं प्रासावीदेवः सविता जगत्पृथक् ।।
 यद्युञ्जाथे वृषणमश्विना रथं घृतेन नो मधुना क्षत्रमुक्षतम् ।
 अस्माकं ब्रह्म पृतनासु जिन्वतं वयं धना शूरसाता भजेमहि ११ ।।
 अर्वाङ्त्रिचको मधुवाहनो रथो जीराश्वो अश्विनोर्यातु सुष्टुतः ।
 त्रिवन्धुरो मघवा विश्वसौभगः शं न आ १२वक्षद्द्विपदे चतुष्पदे ।।
 आ न ऊर्जं वहतमश्विना युवं मधुमत्या नः कश १३या मिमिक्षतम् ।
 प्रायुस्तारिष्टं १४नी रपांसि मृक्षतं सेधतं १५द्वेषो भवतं सचा १६भुवा ।।
 युवं ह १७गर्भं जगतीषु धत्थो युवं विश्वेषु भुवनेष्वन्तः ।
 युवमग्निं च वृषणावपश्च वनस्पतीर १८श्विनावैरयेथाम् ।।
 युवं ह १९स्थो भिषजा भेषजेभिरथो ह २०स्थो रथ्याऽरथ्येभिः ।
 अथो ह क्षत्रमधि धत्थ उग्रा २१यो वां हविष्मान् मनसा ददाश ।। व०२७ ।।

।। इति ऋग्वेदे ।।

* * * * *

१. तम २. चेद्वि ३. माम ४. खा ५. स ६. ज्म ७. व्यु ८. षः
 ९. अय १०. अ ११. हे १२. वङ्कद् १३. ष १४. नि १५. द्विषो १६. भव
 १७. गर्भो १८. न १९. स्तो २०. रथ्या २१. उग्रा

॥ अथ यजुः ॥

रथन्तरं रथेन वैष्णवं सर्वे वाजपेयमन्त्राः । देवानामार्षम् ।

रथन्तरं साम भवत्याशीय उज्जित्या इयं वै रथन्तरमस्यामे^१वाध्यभि-
षिच्यते वियोनिर्वै वाजपेयोऽनिरुक्तस्सन्प्राजापत्योऽनिरुक्त^२सामा तेन वियोनि-
र्यदनिरुक्ताः प्रातस्सवास्तेन सयोनिरनिरुक्ताः प्रातस्सवा अनिरुक्तः प्रजापतिः
प्रजापतिमेवाप्नोति । वाजवतीभिर्मध्यन्दिने स्तुवन्त्यत्रं वै वाजोऽन्नाद्यस्यावरुद्धयै
चित्त्र^३वतीभिरार्भवे^४ पवमाने स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्या आष्ट्रादँष्ट्रमुत्तममुक्था^५नां
भवत्युत्तरे एव स्तोत्रे अभिसन्तनोति बृहत्साम भवति यद्वा अतिरिच्यतेऽमुन्तल्लोक-
मभ्यतिरिच्यते बृहत्त्वा अमुँल्लोकमामुमर्हतीन्द्रियं वीर्यं बृहदिन्द्रियं^६ एव वीर्यं
प्रतितिष्ठति वैष्णवीषु शिपिविष्टवतीषु स्तुवन्त्येषा वै प्रजापतेः पशुष्टास्तनूर्या
शिपिविष्टवती । तस्माच्छिपिविष्टवतीषु स्तुवन्त्यतिरिक्तं वा एतदतिरिक्तं
शिपिविष्टमतिरिक्तेनैवातिरिक्तमाप्नोति ॥ अ० १०४८ ॥ का.सं.१४.३५

ओं नमो बुधाय विष्णुव्रतधारिणे नमः । तीक्ष्णकिरणाय नमः । रूपाधिपतये
नमः । महाबुद्धिशरीराय नमः । सोमवंशजाय नमः । यजमानवरप्रदाय नमः ।

तर्पणम्

बुधो बुद्धिप्रदाता च सोमपुत्रो महाद्युतिः ।

आदित्यस्य रथे तिष्ठन् स बुधः प्रीयतां मम ॥

अनेन मन्त्रपाठेन (होमेन) आत्मनो वाङ्मनःकायोपार्जितपापनिवारणार्थं
विष्णुबुधौ सानुचरौ प्रीयेतां प्रीतौ मे भवताम् ।

प्रार्थना

सिंहासनस्थो वरदः कर्णिकारसमद्युतिः ।

खड्गचर्मधरः प्राज्ञः स बुधः प्रीयतां मम ॥

॥ इति विष्णुबुधयोर्ऋग्यजुः सूक्तानि ॥

* * * * *

॥ ओ३म् ॥

॥ इन्द्राबृहस्पतिभ्यां नमः ॥

त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रं हवे हवे सुहवँ शूरमिन्द्रम् ।
 ह्वयामि शक्रं पुरुहूतमिन्द्रं स्वस्ति नो मघवा धात्विन्द्रः ॥
 बृहस्पते अति यदर्यो अर्हाद्द्युमद्विभाति क्रतुमज्जनेषु ।
 यदीदयच्छ^१वसर्तप्रजात तदस्मासु द्रविणं^२धेहि चित्रम् ॥

उद्यत्सूर्यायुतरुचिनिभं मौलिरत्नांशुदीप्तं
 देवं पद्माशनिकरमजं नेत्रसाहस्ररम्यम् ।
 हारानर्घ्यस्फुरदुरुमणिव्याप्तवक्षस्स्थलं तं
 ध्याये देवैः प्रणमितपदं पूर्वदिक्पालमिन्द्रम् ॥
 तेजोमयं शक्तित्रिशूलहस्तं
 सुरेन्द्रज्येष्ठस्तुतपादपद्मम् ।
 मेधानिधिं^३मत्स्यगतं द्विबाहुं
 गुरुं स्मरे मानसपङ्कजेऽहम् ॥

बृहस्पते बृहस्पतिर्ज्ञानं तुष्टाव नवमी जगती । (शेषं त्रिष्टुभम्)
 बृहस्पते प्रथमं वाचो अग्रं यत्प्रैरत नामधेयं दधानाः ।
 यदेषां श्रेष्ठं यदरिप्रमासी^४त्प्रेणा तदेषां निहितं गुहाविः ॥
 सक्तुमिव तितउना पुनन्तो यत्र धीरा मनसा वाचमक्रत ।
 अत्रा सखायः सख्यानि जानते भद्रैषां लक्ष्मीर्निहिताधि वाचि ॥
 यज्ञेन वाचः पदवीयमायन्तामन्वविन्दन्वृषिषु प्रविष्टाम् ।
 तामाभृत्या व्यदधुः पुरुत्रा तां सप्तरेभा अभि सं नवन्ते ॥
 उत त्वः पश्यन्न ददर्श वाचमुत त्वः शृण्वन्न शृणोत्येना^५म् ।
 उतो त्वस्मै तन्वंशवि^६सस्त्रे जायेव पत्य^७ उशती सुवासाः ॥

१. ह २. वस ऋत ३. देहि ४. हस्ति ५. त्री ६. न् ७. ससे ८. त्ये

उत त्वं सख्ये स्थिरपीतमाहुर्नैनं हिन्वन्त्यपि वाजिनेषु ।
 अधेन्वा चरति माययैष वाचं शुश्रुवाँ अफलामपुष्याम् ॥ व०२३ ॥
 यस्तित्याज सचिविदं सखायं न तस्य वाच्यपि भागो अस्ति ।
 यदीं शृणोति^१ लोकं शृणोति नहि प्रवेद सुकृतस्य पन्थाम् ॥
 अक्षण्वन्तः कर्णवन्तः सखायो मनोजवेष्वासमा बभूवुः^२ ।
 आदघ्नास उपकक्षास उ त्वे हृदा इव स्नात्वा उ त्वे ददृ^३श्रे ॥
 हृदा तष्टेषु मनसो जवेषु यद् ब्राह्मणः संयजन्ते सखायः ।
 अत्राह त्वं वि जहुर्वेद्याभिरोहब्रह्मणो वि चरन्त्यु त्वे ॥
 इमे ये नार्वाङ् न परश्चरन्ति न ब्राह्मणासो न सुते^४किरासः ।
 त एते वाचमभिपद्य पापया सिरीस्तन्त्रं तन्वते अप्रजज्ञयः ॥
 सर्वे नन्दन्ति यशसागतेन सभासाहेन सख्या सखायः ।
 किल्बिषस्पृत्पितुष^५णिर्ह्येषामरं हितो भवति वाजिनाय ॥
 ऋचां त्वः पोषमास्ते पुपुष्वान्नायत्रं त्वो गायति शक्करीषु ।
 ब्रह्मा त्वो वदति जातविद्यां यज्ञस्य मात्रां विमिमीत उ त्वः ॥ ऋ.वे.१०.७१

* * * * *

॥ अथ यजुः ॥

इन्द्राय वाचं वदतेन्द्रस्य जग^६तः । दैवीवाचं प्रत्याज्य^७शीर्षमानस्यासुरेभ्यः ।
 आयुर्यज्ञेन कल्पतामित्यनुवाकद्वयं यावत्पुरुषस्य नारायणस्यार्षम् ।
 इन्द्राय वाचं वदतेन्द्राय वाचं संवदतेन्द्रं वाजं जापयतेन्द्रं वाजं जय ॥
 आ मा वाजस्य प्रसवो जगम्यादा^८ मा द्यावापृथिवी विश्वरूपे ।
 आ मा गन्तां पितरा मातरा चा मा सोमो अमृतत्वेन गम्यात् ॥
 एषा वस्सा सत्या सं वागभूद्यामिन्द्रेण समदध्वम् ।
 अजीजपत वनस्पतय इन्द्रं^९ वाजं विमुच्यध्वम् ॥ का.सं.१४.१

१. त्यलकं २. व ३. शे ४. क ५. स ६. य ७. जिही ८. देमे ९. वाचं

वाजिनौ वाजजितौ वाजं जित्वा बृहस्पतेर्भागमवजिघ्रतां वाजिनो वाजजितो वाजं जिगीवांसो बृहस्पतेर्भागे निमृजतां पत्नी३ स्वो रोहाव हि स्वो रोहावेहि स्वो रोहाव स्वो रोहावा स्वो रोहाव स्वो रोहौ। आयुर्यज्ञेन कल्पताम्। मनो यज्ञेन कल्पताम्। प्राणो यज्ञेन कल्पताम्। चक्षुर्यज्ञेन कल्पताम्। श्रोत्रं यज्ञेन कल्पताम्। वाग्यज्ञेन कल्पताम्। आत्मा यज्ञेन कल्पताम्। ब्रह्मा यज्ञेन कल्पताम्। पृष्ठं यज्ञेन कल्पताम्। यज्ञो यज्ञेन कल्पताम्। स्वर्देवा अगन्म। प्रजापतेः प्रजा अभूवन्नमृता अभूम॥ वाजाय स्वाहा। प्रसवाय स्वाहा। अपिजाय स्वाहा। क्रतवे स्वाहा। वाक्पतये स्वाहा। वसवे स्वाहा। स्वमूर्ध्नाय स्वाहा। मूर्ध्ने^१ वैयशनाय स्वाहा। व्यश्वन आन्त्याय स्वाहा। अन्त्याय भौवनाय स्वाहा। भुवनस्य पतये स्वाहा। प्रजापतये स्वाहा। अधिपतये स्वाहा। अत्राय त्वा। वाजाय त्वा। वाजजित्यै वा॥

ओं नमो बृहस्पतये ब्रह्मचर्याधराय नमः। अनु^१पकिरणाय नमः। प्रजापाल-
पतये नमः। देवराजपुरोहिताय नमः। देवगुरवे नमः। इन्द्रमन्त्रिणे नमः। यजमानवर-
प्रदाय नमः।

तर्पणम्

मेरुमूर्ध्नि समाक्रान्तो देवराजपुरोहितः।

ज्ञाता यः सर्वशास्त्राणां स गुरुः प्रीयतां मम॥

अनेन मन्त्रपाठेन (होमेन) आत्मनो वाङ्मनःकायोपार्जितपापनिवारणार्थ-
मिन्द्राबृहस्पती सानुचरौ प्रीयेतां प्रीतौ मे भवेताम्॥

प्रार्थना

दण्डाक्षसूत्रधारी च कमण्डलुधरः सदा।

पीतवर्णश्चतुर्बाहुः पातु नो वाक्पतिर्गुरुः॥

॥ इतीन्द्राबृहस्पत्योर्ऋग्यजुः सूक्तानि॥

* * * * *

॥ ओ३म् ॥

॥ सरस्वतीशुक्राभ्यां नमः ॥

सरस्वतीं देवयन्तो हवन्ते सरस्वतीमध्वरे तायमाने ।

सरस्वतीं सुकृतो अह्वयन्ते सरस्वती दाशुषे वार्यान्दात् ॥

अत्रात्परिस्तुतो रसं ब्रह्मणा व्यपिबत्क्षत्रम् ।

ऋतेन सत्यमिन्द्रियं विपानं शुक्रमन्थस इन्द्रस्येन्द्रियमिदं पयोऽमृतं मधु ॥

उद्यश्चन्द्रसहस्रकोटिसदृशीं पद्माननां हंसगां

वाग्देवीं सुमनोहरैर्भुजयुगैर्वीणां तथा पुस्तकम् ।

पद्मं चामृतपूर्णरत्नचषकं दिव्याम्बरैर्भूषितां

बिभ्रन्तीं वरदां मनोहरतन्वं वाग्देवतां चिन्तये ॥

सन्तप्तकाञ्चननिभं द्विभुजं दयालुं

पीताम्बरं धृतसरोरुहद्वन्द्वशूलम् ।

क्रौञ्चासनमसुरसेवितपादपद्मं

शुक्रं स्मरे त्रिनयनं हृदयाम्बुजेऽहम् ॥

इयं षड्रूपा सारस्वतं त्रिजगत्यादिजगती त्रिष्टुबन्तम् । (शेषं गायत्रम्) ॥

इयमददा^१द्रभसमृणच्युतं दिवोदासं वध्यश्वाय दाशुषे ।

या शश्वन्तमाचखादावसं पणिं ता ते दात्राणि तविषा सरस्वति ॥

इयं शुष्मेभिर्बिसखा इवारुजत्सानु गिरीणां तविषेभिरूर्मिभिः ।

पारावतघ्नीमवसे सुवृक्तिभिस्सरस्वतीमा विवासेम धीतिभिः ॥

सरस्वति देवनिदो नि बर्हय प्रजां विश्वस्य बृस^२यस्य मायिनः ।

उत क्षितिभ्योऽवनीरविन्दो विषमेभ्यो अस्त्रवो वाजिनीवति ॥

^३प्र णो देवी सरस्वती वाजेभिर्वाजिनीवती । धीनामवित्र्यवतु ॥

यस्त्वा देवि सरस्वत्युपब्रूते धने हिते । इन्द्रं न वृत्रतूर्ये ॥ व०३० ॥
 त्वं देवि सरस्वत्यवा वाजेषु वाजिनि^१ । रदा पूषेव नः सनिम् ॥
 उत स्या नः सरस्वती घोरा हिरण्यवर्तनिः । वृत्रघ्नी वष्टि सुष्टुतिम् ॥
 यस्या अनन्तो अहुतस्त्वेषश्चरिष्णुरर्णवः । अमश्चरति रोरुवत् ॥
 सा नो विश्वा अति द्विषः स्वसूरन्या ऋतावरी । अतन्नहेव सूर्यः ॥
 उत नः प्रिया प्रियासु सप्तस्वसा सुजुष्टा । सरस्वती स्तोम्या भूत् ॥ व०३१ ॥
 आपप्रुषी पार्थिवान्युरु रजो अन्तरिक्षम् । सरस्वती निदस्यातु ॥
 त्रिषधस्था सप्तधातुः पञ्च जाता वर्धयन्ती । वाजेवाजे हव्या भूत् ॥
 प्र या महिम्ना महिनासु चेकिते द्युम्नेभिरन्या अपसामपस्तमा ।
 रथ इव बृहती विभ्वने कृतोपस्तुत्या चिकितुषा सरस्वती ॥
 सरस्वत्यभि नो नेषि वस्यो माप स्फरीः पयसा मा न आ धक् ।
 जुषस्व नः सख्या वेश्या च मा त्वत्क्षेत्राण्यरणानि गन्म ॥ ऋ.वे.६.६१.१

श्रीशुक्रं दैत्यराजं दित्यजगणनुतं दिव्यरूपं गुणाढ्यं
 शास्त्रज्ञं शुक्लकायं विविधगुणयुतं रम्यहारैः सुशोभम् ।
 काणाक्षं केकिसंस्थं भुजगपतिपतिध्यानसंस्थं ग्रहेशं
 नानाभूषणभूषितं भृगुसुतं होमकाले भजेऽहम् ॥

* * * * *

॥ अथ यजुः ॥

सोमो राज इति द्वावनुवाकौ क्रौञ्चा आङ्गिरसस्य । सुरावन्तमिति मृत्योः
साम्पारायणस्य ।

सोमो राजामृतं सुत ऋजीषेणाजहान्मृत्युम् ।

ऋतेन सत्यमिन्द्रयं विपानं शुक्रमन्धस इन्द्रस्येन्द्रियमिदं पयोऽमृतं मधु ॥

सोममद्भ्यो व्यपिबच्छन्दसा हँसः शुषिषत् ।
 ऋतेन सत्यमिन्द्रयं विपानँ शुक्रमन्थस इन्द्रस्येन्द्रियमिदं पयोऽमृतं मधु ।।
 अद्भ्यः क्षीरं व्यपिबत्कुङ्ङाङ्गिरसो धिया ।
 ऋतेन सत्यमिन्द्रयं विपानँ शुक्रमन्थस इन्द्रस्येन्द्रियमिदं पयोऽमृतं मधु ।।
 अत्रात्परिस्तुतो रसं ब्रह्मणा व्यपिबत्क्षत्रम् ।
 ऋतेन सत्यमिन्द्रयं विपानँ शुक्रमन्थस इन्द्रस्येन्द्रियमिदं पयोऽमृतं मधु ।।
 रेतो मूत्रं विजहाति योनिं प्रविशदिन्द्रियम् ।
 गर्भो जरायुणावृत उल्बं हाति जन्मना ।
 ऋतेन सत्यमिन्द्रयं विपानँ शुक्रमन्थस इन्द्रस्येन्द्रियमिदं पयोऽमृतं मधु ।।
 वेदेन रूपे व्यपिबत्सुतासुतौ प्रजापतिः ।
 ऋतेन सत्यमिन्द्रयं विपानँ शुक्रमन्थस इन्द्रस्येन्द्रियमिदं पयोऽमृतं मधु ।।
 दृष्ट्वा रूपे व्याकरोत्सत्यानृते प्रजापतिः ।
 अश्रद्धामनृतेऽदधाच्छ्रद्धाँ सत्ये प्रजापतिः ।
 ऋतेन सत्यमिन्द्रयं विपानँ शुक्रमन्थस इन्द्रस्येन्द्रियमिदं पयोऽमृतं मधु ।।
 दृष्ट्वा परिस्तुतो रसँ शुक्रेण शुक्रं व्यपिबत् ।
 पयः सोमं प्रजापतिः ।
 ऋतेन सत्यमिन्द्रयं विपानँ शुक्रमन्थस इन्द्रस्येन्द्रियमिदं पयोऽमृतं मधु ।।
 सुरावन्तं बर्हिषदँ सुवीरं यज्ञं हिन्वन्ति महिषा नमोभिः ।
 दधानास्सोमं दिवि देवतासु मदेमेन्द्रं यजमानास्स्वर्काः ।।
 यस्ते रस्ससम्भृत ओषधीषु सोमस्य शुष्मस्सुरया सुतस्य ।
 तेन जिन्व यजमानं मदेन^१ सरस्वतीमश्विनाविन्द्रमग्निम् ।।
 यमश्विना नमुचेरासुरादधि सरस्वत्यसु^२नोदिन्द्रियाय ।
 इमं तँ शुक्रं मधुमन्तमिन्द्रं^३सोमँ राजानमिह भक्षयामि ।।

यदत्र रिप्तं रसिनस्सुतस्य यदिन्द्रो अपिबच्छचीभिः ।

अहं तदस्य मनसा शिवेन सोमं राजानमिह भक्षयामि ॥

ओं नमः शुक्राय इन्दुचर्याधराय नमः । सप्तकिरणाय नमः । मायाधिपतये नमः । असुरगुरवे नमः । यजमानवरप्रदाय नमः ॥

तर्पणम्

सोमतुल्या प्रभा यस्य योऽसुराणां गुरुस्तथा ।

जेता च सर्वशत्रूणां स काव्यः प्रीयतां मम ॥

अनेन मन्त्रपाठेन (होमेन) आत्मनो वाङ्मनःकायोपार्जितपापनिवारणार्थं सरस्वतीशुक्रौ सानुचरौ प्रीयेतां प्रीतौ मे भवेताम् ॥

प्रार्थना

श्वेतवर्णश्चतुर्बाहुः साक्षसूत्रकमण्डलुः ।

सरस्वत्याः परंधाम शुक्रो मेऽस्तु वरप्रदः ॥

॥ इति सरस्वतीशुक्रयोर्ऋग्यजुः सूक्तानि ॥

* * * * *

॥ ओ३म् ॥

॥ प्रजापतिशनैश्चराभ्यां नमः ॥

प्रजापते न हि त्वदन्य एता विश्वा जातानि परिता बभूव ।

यत्कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वयं स्याम पतयो रयीणाम् ॥

शन्नो देवीरभिष्टय आपो भवन्तु पीतये । शं योरभि स्रवन्तु नः ॥

ब्रह्माणं रक्तवर्णं सुरवरनमितं बाहुभिर्धारयन्तं

रक्ताक्षिमक्षमालाममृतपरिमितं रक्तपात्रं सुशोभम् ।

हंसस्थं वेदमात्रासहितश्रुतिगणैर्वेष्टितं वामभागे

नानाभूषणभूषितं स्मितमुखं होमकाले भजेऽहम् ॥

नीलाञ्जनाभं मिहिरेष्टपुत्रं ग्रहेश्वरं पाशभुजङ्गपाणिम् ।

सुरासुराणां भयदं द्विबाहुं शनिं स्मरे मानसपङ्कजेऽहम् ॥

शं वतीः षच्छान्तिरानुष्टुभं पञ्चम्यादि बृहती जगत्यौ शत्रः पञ्चोना शान्तिः ।

शं वतीः पार^१यन्त्येतेदं पृच्छ^२स्व वचो^३ यथा ।

आभ्यारन्तं^४ समाकेतुं य एवेदमिति ब्रव^५त् ।।

^६जायाकेतुं परिस्तुतं^७ भारती ब्रह्मवादिनी ।

सञ्जानानामही^८जाता य एवेदमिति ब्रवत् ।।

इन्द्रस्तं किं विभुं प्रभुं^९ भानुनायञ्जुजोषति ।

^{१०}तेन सूर्यमरोचयद्येनेमे रोदसी उभे ।।

जुषस्वाग्ने अङ्गिरः काण्वं मेध्यातिथिम् ।

मा त्वा सोमस्य बर्बृहत्सुतस्य मधुमत्तमः ।।

^{११}त्वमग्ने अङ्गिरः शोचस्व देववीतमः ।

आशन्तं^{१२}मशन्तमाभिरभिष्टिभिः^{१३} शान्तिं स्वस्तिमकुर्वत ।।

शं नः कनिक्रदद्देवः पर्जन्यो अभिवर्षत्वोषधयः सम्प्रवर्धन्ताम् ।

शं नो द्यावापृथिवी शं प्रजाभ्यः शं नो^{१४} अस्तु द्विपदे शं चतुष्पदे ।। व०१३ ।।

शं न इन्द्राग्नी भवतामवोभिः शं न इन्द्रावरुणा रातहव्या ।

शमिन्द्रासोमा सुविताय शं योः शं न इन्द्रापूषणा वाजसातौ ।।

शं नो भगः शमु नः शंसो अस्तु शं नः पुरन्धिः शमु सन्तु रायः ।

शं नः सत्यस्य सुयमस्य शंसः शं नो अर्यमा पुरुजातो अस्तु ।।

शं नो धाता शमु धर्ता नो अस्तु शं न उरूची भवतु स्वधाभिः ।

शं रोदसी बृहती शं नो अद्रिः शं नो देवानां सुहवानि सन्तु ।।

शं नो अग्निर्ज्योतिरनीको अस्तु शं नो मित्रावरुणावश्विना शम् ।

शं नः सुकृतां सुकृतानि सन्तु शं न इषिरो अभिवातु वातः ।।

१. यन्त्येतेतं (यन्तीदं) २. न्ति ३. युजा ४. यमाकेतं ५. न् ६. जायाकेतं
७. भारतीब्रह्मवर्धनीः ८. माता ९. भानुनेयं सरस्वतीम् १०. येन ११. त्वा
१२. मा १३. शान्तिः १४. एधि

शं नो द्यावापृथिवी पूर्वहूतौ शमन्तरिक्षं दृशये नो अस्तु ।
 शं न ओषधीर्वनिनो भवन्तु शं नो रजसस्पतिरस्तु जिष्णुः ॥ व०२८ ॥
 शं न इन्द्रो वसुभिर्देवो अस्तु शमादित्येभिर्वरुणः सुशंसः ।
 शं नो रुद्रो रुद्रेभिर्जलाशः शं नस्त्वष्टाग्राभिरिह शृणोतु ॥
 शं नः सोमो भवतु ब्रह्म शं नः शं नो ग्रावाणः शमु सन्तु यज्ञाः ।
 शं नः स्वरूपां मितयो भवन्तु शं नः प्रस्वः शम्बस्तु वेदिः ॥
 शं नः सूर्य उरुचक्षा उदेतु शं नश्चतस्रः प्रदिशो भवन्तु ।
 शं नः पर्वता ध्रुवयो भवन्तु शं नः सिन्धवः शमु सन्त्वापः ॥
 शं नो अदितिर्भवतु व्रतेभिः शं नो भवतु मरुतः स्वर्काः ।
 शं नो विष्णुः शमु पूषा नो अस्तु शं नो भवित्रं शम्बस्तु वायुः ॥
 शं नो देवः सविता त्रायमाणः शं नो भवन्तूषसो विभातीः ।
 शं नः पर्जन्यो भवतु प्रजाभ्यः शं नः क्षेत्रस्य पतिरस्तु शम्भुः ॥ व०२९ ॥
 शं नो देवा विश्वेदेवा भवन्तु शं सरस्वती सह धीभिरस्तु ।
 शमभिषाचः शमु रातिषाचः शं नो दिव्याः पार्थिवाः शं नो अप्याः ॥
 शं नः सत्यस्य पतयो भवन्तु शं नो अर्वन्तः शमु सन्तु गावः ।
 शं न ऋभवः सुकृतः सुहस्ताः शं नो भवन्तु पितरो हवेषु ॥
 शं नो अज एकपादेवो अस्तु शं नोऽहिर्बुध्न्यः शं समुद्रः ।
 शं नो अपानपात्पेरुरस्तु शं नः पृश्निर्भवतु देवगोपाः ॥
 आदित्या रुद्रा वसवो ^१जुषन्तेदं ब्रह्म क्रियमाणं नवीयः ।
 शृण्वन्तु नो दिव्याः पार्थिवासो गोजाता उत ये यज्ञियासः ॥
 यो ^२देवानां यज्ञिया यज्ञियानां ^३मनोर्यजत्रा अमृता ऋतज्ञाः ।
 ते नो रासन्तामुरुगायमद्य यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ व०३० ॥

* * * * *

॥ अथ यजुः ॥

शं नो देवीरिति ब्रह्मणः ॥

शं नो देवीरभिष्टय आपो भवन्तु पीतये ।

शं योरभि स्रवन्तु नः ॥

एवेद्यूने युवतयो नमन्त यदीमुशन्नुशतीरेत्यच्छ ।

सं जानते मनसा सञ्चिकित्रेऽध्वर्यवो धिषणापश्च देवीः ॥

ओषधीरिति मातरस्तद्वो देवीरुपब्रुवे ।

रपांसि विघ्नतीरिव^१ रक्षश्चातयमानाः ॥

या ओषधीः पूर्वा जाता देवेभ्यस्त्रियुगं पुरा ।

मनै नु बभ्रूणामहं शतं धामानि सप्त च ॥

गावो भगो गाव इन्द्रो मे अच्छान् गावः सोमस्य प्रथमस्य भक्षः ।

इमा या गावस्स जनास इन्द्र इच्छामीद्धृदा मनसा चिदिन्द्रम् ॥

न ता अर्वा रेणुककाटो अश्रुते न संस्कृतत्रमुप यन्ति ता अभि ।

उरुगायमभयं तस्य ता अ^३नु गावो मर्तस्य वि चरन्ति यज्वनः ॥

रात्री व्यख्यदायती पुरुत्रा देव्यश्क्ष^४भिः । विश्वा अधि श्रियोऽधित ॥

उप ते गा इवाकरं वृणीष्व दुहितर्दिवः । रात्रि स्तोमं न जिग्युषे^५ ॥

उदु त्यं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः । दृशे विश्वाय सूर्यम् ॥

चित्रं देवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्रेः ।

आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्च ॥

अन्विदनुमते त्वं म^६न्यासै शं च नस्कृधि ।

इषन्तोकाय नो दधः^७ प्र ण आयूषि तारिषः ॥

१. त २. रप ३. न्वा ४. क्षि ५. रात्रिः ६. षी ७. त्या ८. शं
९. क्रत्वे दक्षाय नो हिनु १०. प्राण

यत्ते नाम सुहवँ सु प्रणीतेऽनुमतेऽनुमतँ सदा नु ।
 तेन त्वँ सुमतिं दिव्यं मे इषं पिन्वं विश्ववारं सुवीराम् ।।
 राकामहँ सुहवाँ सुष्टुती हुवे शृणेतु नस्सुभगा बोधतु त्मना ।
 सीव्यत्वपस्सूच्याच्छिद्यमानया ददाँतु वीरं शतदायमुक्थ्यम् ।।
 यास्ते राके सुमतयस्सुपेशसो याभिर्ददासि दाशुषे वसूनि ।
 ताभिर्नो अद्य सुमना उपागहि सहस्रपोषँ सुभगे रराणा ।।
 सिनीवालि पृथुष्टुके या देवानामसि स्वसा ।
 जुषस्व हव्यमाहुतं प्रजां देवि दिदिङ्घि नः ।।
 याः सुबाहुस्स्वङ्गुरिस्सुषूमा बहुसूवरी ।
 तस्यै विश्पन्त्यै हविस्सिनीवालयै जुहोतन ।।
 कुहूमहँ सुकृतं विद्वानापसमस्मिन् यज्ञे सुहवां जोहवीमि ।
 या नो ददाति श्रवणं पितृणां तस्यै ते दिवि हविषा विधेम ।।
 कुहूर्देवानाममृतस्य पत्नी हव्या नो अस्य हविषश्शृणोतु ।
 स्वसा देवानां महयन्त्यस्मे रायस्पोषं चिकितुषे दधातु ।।
 धाता ददातु नो रयिमीशानो जगतस्पतिः ।
 स नः पूर्णेन वावनत् ।।

प्रजापती रमयतु प्रजा इह धाता दधातु सुमनस्यमानः ।

संवत्सर ऋतुभिश्चाक्लृपानो मयि पुष्टिं पुष्टिपतिर्दधातु ।। का.सं.१३.७६

ओं नमः शनैश्चराय यमचर्याधराय नमः । महाकिरणाय नमः । कालराज्या-
 धिपतये नमः । छायासुताय नमः । उग्ररूपाय नमः । कृष्णशरीराय नमः । यजमानवर-
 प्रदाय नमः ।।

तर्पणम्

कृष्णवर्णः कृशाङ्गश्च कृष्णजीमूतसन्निभः ।

शनैश्चरः सूर्यपुत्रः स सौरः प्रीयतां मम ।।

अनेन मन्त्रपाठेन (होमेन) आत्मनो वाङ्मनकायोपार्जितपापनिवारणार्थं
प्रजापतिशनैश्चरौ सानुचरौ प्रीयेतां प्रीतौ मे भवेताम् ।।

प्रार्थना

भिन्ननीलाञ्जनप्रख्यो वरदो गृध्रवाहनः ।

पातु नोऽर्कसुतः श्रीमान् ग्रहैः सर्वैः प्रपूजितः ।।

।। इति प्रजापतिशनैश्चरयोर्ऋग्यजुः सूक्तानि ।।

* * * * *

।। ओ३म् ।।

।। गणपतिराहुभ्यां नमः ।।

गणानां त्वा गणपतिं हवामहे कविं कवीनामुपमश्रवस्तमम् ।

ज्येष्ठराजं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पत आ नः शृण्वन्नूतिभिः सीद सादनम् ।।

कया नश्चित्र आ भुवदूती सदावृधः सखा । कया शचिष्ठया वृता ।।

ध्याये देवं गणेशं गिरितनयसुतं रक्तवर्णं त्रिनेत्रं

मालां दन्तं वहन्तं सततमपि वरैर्दक्षिणैर्बाहुभिस्त्वैः ।

वामैः शुभ्रं कुठारं सकलभयहरं मोदकानां च पात्रं

सिंहस्कन्दे स्थितं तं प्रथितगुणनिधिं विघ्नराजं महेशम् ।।

शीतांशुमित्रान्तकमीड्यरूपं घोरं च वैदूर्यनिभमबाहुम् ।

त्रैलोक्यरक्षापरमिष्टदं च राहुं ग्रहेन्द्रं हृदये भजेऽहम् ।।

आ याहि नव त्र्युष्णिगाद्यन्तानुष्टुप्मध्ये च^१ सौरी तदादीतिहासस्तुतिकर्मत्वा-
दत्रिदेव एव ।।

आ याह्यद्रिभिः सुतं सोमं सोमपते पिब । वृषन्निन्द्र वृषभिर्वृत्रहन्तम् ।।

वृषा ग्रावा वृषा मदो वृषा सोमो अयं सुतः । वृषन्निन्द्र वृषभिर्वृत्रहन्तम् ।।

वृषा त्वा वृषणं हुवे वज्रिञ्जित्राभिरूतिभिः । वृषन्निन्द्र वृषभिर्वृत्रहन्तम् ।।

१. च सा सौरी (चतस्रस्सौरी)

ऋजीषी वज्री वृषभस्तुराषाट्छुष्मी राजा वृत्रहा सोमपावा ।
 युक्त्वा हरिभ्यामुप यासदर्वाङ् माध्यन्दिने सवने मत्सदिन्द्रः ॥
 यत्त्वा सूर्य स्वर्भानुस्तमसाविध्यदासुरः ।
 अक्षेत्रविद्यथा मुग्धो भुवनान्यदीधयुः ॥
 स्वर्भानोरध यदिन्द्र माया अवो दिवो वर्तमाना अवाहन् ।
 गूळहं सूर्यं तसमापव्रतेन तुरीयेण ब्रह्मणाविन्ददत्रिः ॥
 मा मामिमं तव सन्तमत्र इरस्या दुग्धो भियसा नि गारीत् ।
 त्वं मित्रो असि सत्यराधास्तौ मेहावतं वरुणश्च राजा ॥
 ग्राव्णो ब्रह्मा युयुजानः सपर्यन् कीरिणा देवान् नमसोपशिक्षन् ।
 अत्रिः सूर्यस्य दिवि चक्षुराधात्स्वर्भानोरप माया अघुक्षत् ॥
 यं वै सूर्यं स्वर्भानुस्तमसाविध्यदासुरः ।
 अत्रयस्तमन्वविन्दन्नह्यन्ये अशक्नुवन् ॥ ऋ.वे.५.४०.१

* * * * *

॥ अथ यजुः ॥

प्र यो जज्ञेति रजनस्य ^१कौणेयस्य ॥
 प्र यो जज्ञे विद्वाँ अस्य बन्धुं ^२विश्वा देवानां जनिमा विवक्ति ।
 ब्रह्म ब्रह्मण उज्जभार मध्यात्रीचादुञ्चा स्वधयाभि प्रतस्थौ ॥
 महान्मही ^३अस्कभायद्वि जातो द्याँ ^४द्विता पार्थिवञ्च रजः ।
 स बुध्नादाष्ट जनुषाभ्यग्रं बृहस्पतिर्देवता ^५तस्य सम्राट् ॥
 गणानां त्वा गणपतिं हवामहे कविं कवीनामुपमश्रवस्तमम् ।
 ज्येष्ठराजं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पत आ नः शृण्वन्नूतिभिः सीद सादनम् ॥
 स सुष्टुभा स ऋक्कता गणेन वलँ रुरोज फलिगं रवेण ।
 बृहस्पतिरुस्त्रिया हव्यसूदः कनिक्रदद्वावशतीरुदा ^६जत् ॥

अग्निरुक्थे पुरोहितो ग्रावाणो बर्हिर्ध्वरे ।
 ऋचा यामि मरुतो ब्रह्मणस्पतिर्देवाँ अवोवरेण्यम् ॥
 उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते देवयन्तस्त्वेमहे ।
 उप प्रयन्तु मरुतस्सुदानव इन्द्र प्राशूर्भवा सचा ॥
 ३अर्यमा यातु वृषभस्तु ४विष्मान्यन्ता वसूनि विधते तनूपाः ।
 सहस्राक्षो गोत्रभिद्वज्राबाहुरस्मासु देवो द्रविणं दधातु ॥
 ये ते अर्यमन्बहवो देवयानाः पन्थानो राजन्दिव आचरन्ति ।
 तेभिर्नो अद्य पथिभिस्सुगेभी रक्षा च नो अधि च ब्रूहि देव ॥
 अस्मे इन्द्राबृहस्पती रयिं धत्तं शतग्विनम् । अश्वावन्तं सहस्त्रिणम् ॥
 बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चादुतोत्तरस्मादधरादघायोः ।
 इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नस्सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु ॥
 हिरण्यगर्भस्समवर्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेक आसीत् ।
 स दाधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥
 यः प्राणतो निमिषतश्च राजा पतिर्विश्वस्य जगतो बभूव ।
 ईशो यो अस्य द्विपदश्चतुष्पदः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥
 उदु त्यं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः । दृशे विश्वाय सूर्यम् ॥
 चित्रं देवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्रेः ।
 आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्च ॥
 तरणिर्विश्वदर्शतो ज्योतिष्कृदसि सूर्य । विश्वमाभासि रोचनम् ॥
 दिवो रुक्म उरुचक्षा उदेति दूरे अर्थस्तरणिर्भ्राजमानः ।
 नूनं जनास्सूर्येण प्रसूता अयन्नर्थानि कृणवन्नपांसि ॥ का.सं.१०.४२

ओं नमो राहवे कालचर्याधराय नमः । अष्टसहस्रकिरणाय नमः । गन्धर्वाधि-
 पतये नमः । सिंहिकागर्भसम्भूताय नमः । धूम्रवर्णाय नमः । यजमानवरप्रदाय नमः ॥

तर्पणम्

रक्ताक्षो धूम्रवर्णाभो विजितारिमहाबलः ।

अबाहुश्चान्तरिक्षस्थः स राहुः प्रीयतां मम ॥

अनेन मन्त्रपाठेन (होमेन) आत्मनो वाङ्मनःकायोपार्जितपापनिवारणार्थं
गणपतिराहू प्रीयेतां प्रीतौ मे भवेताम् ॥

प्रार्थना

चन्द्रार्कौ ग्रसते यश्च भीमः पर्वणि पर्वणि ।

राहुर्नवग्रहश्रेष्ठः स राहुः प्रीयतां मम ॥

॥ इति गणपतिराहोर्ऋग्यजुः सूक्तानि ॥

* * * * *

॥ ओ३म् ॥

॥ रुद्रकेतुभ्यां नमः ॥

आ वो राजानमध्वरस्य रुद्रं होतारं सत्ययजं रोदस्योः ।

अग्निं पुरा तनयित्वोरचित्ताद्धिरण्यरूपमवसे कृणध्वम् ॥

केतुं कृण्वन्नकेतवे पेशो मर्या अपेशसे । समुषद्धिरजायथाः ॥

शान्तं पद्मासनस्थं शशिधरमकुटं हारकेयूरयुक्तं

गौरीभूषितवामभागममलं सिद्धैः सदा सेवितम् ।

नागेन्द्रेण विराजितं जपवटीं शूलं कपालं वरं

बिभ्रन्तं त्रिजगत्पतिं सुरवरं रुद्रं भजेऽहं सदा ॥

लाङ्गूलयुक्तं भयदं जनानां कृष्णाम्बुभृत्सन्निभमेकवीरम् ।

कृष्णाम्बरं शक्तित्रिशूलहस्तं केतुं भजे मानसपङ्कजेऽहम् ॥

कद्रुद्राय नव रौद्रं तृतीया मित्रावरुणौ चान्त्यस्तुचः सौम्यो गायत्र्यन्त्यानुष्टुप् ॥

कद्रुद्राय प्रचेतसे मीहृष्टमाय तव्यसे । वोचेम शन्तमं हदे ॥

यथा नो अदितिः करत्पश्वे नृभ्यो यथा गवे । यथा तोकाय रुद्रियम् ।।
 यथा नो मित्रो वरुणो यथा रुद्रश्चिकेतति । यथा विश्वे सजोषसः ।।
 गाथपतिं मेधपतिं रुद्रं जलाषभेषजम् । तच्छैयोः सुगमीमहे ।।
 यः शुक्र इव सूर्यो हिरण्यमिव रोचते । श्रेष्ठो देवानां वसुः ।।
 शं नः करत्यर्वते सुगं मेषाय मेष्ये । नृभ्यो नारिभ्यो गवे ।।
 अस्मे सोम श्रियमधि नि धेहि शतस्य नृणाम् । महि श्रवस्तुविनृम्णम् ।।
 मा नः सोम परिबाधो मारातयो जुहु रन्त । आ न इन्द्रो वाजे भज ।।
 यास्ते प्रजा अमृतस्य परस्मिन्धाम वृतस्य ।
 मूर्धा नाभा सोम वेन आभूषन्तीः सोम वेदः ।।

* * * * *

॥ अथ यजुः ॥

रुद्राखुमिति सुभेषजस्य (परायणस्य रुद्रैष अवाम्बपङ्क्तिर्भेषजं पुरस्ताद्ब्रह्मती
 त्र्यम्बकं मृत्युनाशनी अनुष्टुभागो भगस्य चापूपा एष भयनाशनं सर्वो रौद्रः) ।।

रुद्राखुन्ते पशुं करोमि तेन त्वा पशुभ्यो निरवदय ।

एष ते रुद्र भागः सह स्वस्त्राम्बिकया तं जुषस्व स्वाहा ।।

अवाम्ब रुद्रमदिमह्यव देवं त्र्यम्बकम् ।

यथा नो वस्यसस्करद्यथा नः श्रेयसस्करद्यथा नो व्यवसाययात् ।।

भेषजङ्गवेऽश्वाय पुरुषाय सुगं मेषाय मेष्यै ।

अथो अस्मभ्यं भेषजं सुभेषजं यथाऽसति ।।

त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम् ।

उर्वारुकमिव बन्धनामृतोर्मुक्षीय मामृताम् ।।

१. श्वे २. मे ३. सुगमेषाय मेष्यै ४. शिव ५. हू ६. न्द्रो ७. य
 ८. नृ ९. खुस्ते पशुः १०. दीमह्यव ११. सुखं १२. रयिपोषणम् १३. दितो
 मुखीय मामृतः

भगस्स्थ भगस्य वो लप्सीयैष ते रुद्र भागस्तेनावसेन ।

परो मूजवतोऽतीहि कृत्तिवासाः पिनाकहस्तोऽवततधन्वा ।।

एधोऽस्येधिषीमहि समिदसि समेधिषीमहि तेजोऽसि मयि धेहि ।। का.सं.९.२९

ओं नमः केतवे अग्निचर्याधराय नमः । सन्ध्यागर्भसम्भूताय नमः । पुच्छवते
नमः । धूम्रवर्णाय नमः । यजमानवरप्रदाय नमः ।।

तर्पणम्

अग्निपुत्रो महातेजाः केतुः सर्वग्रहान्तकः ।

क्षोभयेद्यः प्रजाः सर्वाः स केतुः प्रीयतां मम ।।

अनेन मन्त्रपाठेन (होमेन) आत्मनो वाङ्मनःकायोपार्जितपापनिवारणार्थं
रुद्रकेतू सानुचरौ प्रीयेतां प्रीतौ मे भवेताम् ।।

प्रार्थना

पीड्यन्ते पीडया यस्य देवगन्धर्वकिन्नराः ।

स केतूर्धूम्रवर्णाभः प्रीतो भवतु सर्वदा ।।

।। इति रुद्रकेतोर्ऋग्यजुः सूक्तानि ।।

* * * * *

।। ओ३म् ।।

।। ब्रह्मध्रुवाभ्यां नमः ।।

को अद्य युङ्क्ते धुरि गा ऋतस्य शिमीवतो भामिनो दुर्हणायून् ।

आसन्निषून्हत्स्वसो मयो भून्य एषा भृत्यामृणधत्स जीवात् ।।

ध्रुवा द्यौर्ध्रुवा पृथिवी ध्रुवासः पर्वता इमे ।

ध्रुवं विश्वमिदं जगद्ध्रुवो राजा विशामयम् ।।

ब्रह्माणं रक्तवस्त्रममरमुनिगणैः सेवितं हंसवाहं

दिव्यां रुद्राक्षमालां शुभकनकयुतां धारयन्तं सुरेशम् ।

आस्यैर्वेदान्वदन्तममृतद्रवमुचं गायत्रीप्राणनाथं

वन्दे शान्तं सुरूपं सकलभयहरं सर्वलोकैर्नमस्यम् ।।

ऋषिप्रवीरं धृतपक्षिरूपमधोदृशं त्र्यम्बकमित्रदिवस्थम् ।
महौजसं चाञ्जनवर्णप्रख्यं ध्रुवं भजे मानसपङ्कजेऽह
आ त्वा षड्ध्रुवो राज्ञः स्तुतिस्त्वानुष्टुप् ॥

आ त्वा^१हार्षमन्तरेधि ध्रुवस्तिष्ठाविचाचलिः ।
विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्तु मा त्वद्राष्ट्रमधि भ्रशत् ॥

इहैवैधि माप च्योष्ठाः पर्वत इवाविचाचलिः ।

इन्द्र इवेह ध्रुवस्तिष्ठेह राष्ट्रमु धारय ॥

इममिन्द्रो अदीधरद् ध्रुवं ध्रुवेण हविषा हविः ।

तस्मै सोमो अधिब्रवत्तस्मा उ ब्रह्मणस्पतिः ॥

ध्रुवा द्यौर्ध्रुवा पृथिवी ध्रुवासः पर्वता इमे ।

ध्रुवं विश्वमिदं जगद्ध्रुवो राजा विशामयम् ॥

ध्रुवं ते राजा वरुणो ध्रुवं देवो बृहस्पतिः ।

ध्रुवं त इन्द्रश्चाग्निश्च राष्ट्रं धारयतां ध्रुवम् ॥

ध्रुवं ध्रुवेण हविषाभि सोम मृशामसि ।

अथो त इन्द्रः केवलीर्विशो बलिहतस्करत् ॥ ऋ.वे.१०.१७३

* * * * *

॥ अथ यजुः ॥

(हिरण्यवर्णां शकुनीनां समववृत्त्रं प्रतित्यं ज्योतिष्मतीं हंस इति प्रजापतेः)
इन्द्रस्येति प्रजा^१पतेर्वासिष्ठस्य ^३ब्रह्मणः ध्रुवस्य ॥

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वाजसास्त्वयायं वाजं सेन्मित्रावरुणयोस्त्वा प्रशास्त्रोः
प्रशिषा युनज्मि विष्णोः क्रमोऽसि मरुतां प्रसवे जयाप्तं मनस्समिन्द्रियेणैष
वज्रो वाजसातमस्तेन नौ पुत्रौ वाजं सेदियदस्यायुरस्यायुर्म धेह्यूर्गस्यूर्जम्मे धेहि
युङ्सि वर्चोऽसि वर्चो मे धेहि मित्रोऽसि वरुणोऽसि संविश्वेर्देवैर्नमो मात्रे

पृथिव्यै ।। प्रतित्यं नाम राज्यमधायि स्वान्तन्वं^२ वरुणोऽसु^३षोत् । ^१शुचेर्मित्रस्य
 व्रत्या^३अभूमामन्महि महदृतस्य^४नाम ।। सर्वे^५व्रता वरुणस्याभू^६वन्नि मित्रयुरतीन-
 तारीत् अशूशुभन्तयज्ञिया ऋतेन^७नित्रितो नो^८जरिमाणमानट् स्योनासि सुषदासि
 स्योनामासीद सुषदामासीद ।। निषसाद धृतव्रतो वरुणः पस्त्यास्वा । साम्राज्याय
 सुक्रतुः ।। अग्रये गृहपतये स्वाहा । सोमाय वनस्पतये स्वाहा । इन्द्राय बलाय
 स्वाहा । मरुतामोजसे स्वाहा ।। हंसः शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्धोता वेदिषदतिथि-
 र्दुरोणसत् । नृषद्वरसदृतसद्व्योमसदब्जा गोजा ऋतजा अद्रिजा ऋतम् ।।
 ब्रह्माँइस्त्वं ब्रह्मासि सवितासि सत्यसवो ब्रह्माँइस्त्वं ब्रह्मासि मित्रोऽसि सुशेवः
 ब्रह्माँइस्त्वं ब्रह्मासीन्द्रोऽसि सत्यौजा ब्रह्माँइस्त्वं ब्रह्मासि वरुणोऽसि विश्वौजा
 एष वज्रस्तेन मे रध्य दिशो अभ्यभूदयम् ।। प्रजापते न हि त्वदन्य एता विश्वा
 जातानि परि ता बभूव । यत्कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु । असौ अमुष्य पुत्रोऽमुष्यासौ
 पुत्रः । वयं स्याम पतयो रयीणाम् ।। अपां नप्त्रे स्वाहोर्जो नप्त्रे स्वाहाऽग्रये
 गृहपतये स्वाहा ।। का.सं.१५.१९

ओं नमो ध्रुवाय नरकारिचर्याधराय नमः । ऋषिप्रवराय नमः । पक्षिरूपाय
 नमः । भूर्भुवःस्वर्धात्रे नमः । उत्तराशाधिपतये नमः । यजमानवरप्रदाय नमः ।

तर्पणम्

ध्रुवराजो महापुण्य उदीच्यां दिशि यः स्थितः ।

ऋषीणां प्रवरः श्रेष्ठः स ध्रुवः प्रीयतां मम ।।

अनेन मन्त्रपाठेन (होमेन) आत्मनो वाङ्मनःकायोपार्जितपापनिवारणार्थं
 ब्रह्मध्रुवौ सानुचरौ प्रीयेतां प्रीतौ मे भवेताम् ।।

प्रार्थना

ध्रुवराजो महाप्राज्ञः पञ्चवर्षो महातपाः ।

ग्रहाणामधिपः श्रेष्ठः स ध्रुवः प्रीयतां मम ।।

।। इति ब्रह्मध्रुवयोर्ऋग्यजुः सूक्तानि ।।

१. षु(श) २. शुचि ३. अभूमागन्महि (अभूमामुन्महि) ४. धाम ५. व्राता
 ६. वन्ने ७. नित्रितौ नौ ८. जनिमानमनट्

॥ ओ३म् ॥

॥ अनन्तागस्त्याभ्यां नमः ॥

आदित्यं गर्भं पयसा समञ्जन्तसहस्रस्य प्रतिमाँ विश्वरूपम् ।
परिवृङ्धि हरसा माभिमंस्थाः शतायुषं कृणुहि चीयमानः ॥

अगस्त्यः खनमानः खनित्रैः प्रजामपत्यं बलमिच्छमानः ।
उभौ वर्णावृषिरुग्रः पुपोष सत्या देवेष्वाशिषो जगाम ॥

पातालसंस्थं भुजगैः स्तुतं च सहस्रशीर्षं मुदितं द्विनेत्रम् ।
पीताम्बरं रत्नविभूषितं च भजाम्यनन्तं हृदि देवदेवम् ॥
दिवाकरापत्यककुब्रिवासं वातापिशत्रुं विनिपीतवारिधिम् ।
वैखानसं विन्ध्यरिपुं त्वगस्त्यं ध्याये हृदऽब्जे घटजं ग्रहेशम् ॥

पूर्वीष्पड्जायापत्योर्लोपामुद्राया अगस्त्यस्य च द्व्यृचाभ्यां रत्यर्थं संवादं
श्रुत्वा अन्तेवासी ब्रह्मचार्यन्तं (त्रिष्टुभः) बृहत्याद्यमपश्यत् ॥

पूर्वीरहं शरदः शश्रमाणा दोषा वस्तोरुषसो जरयन्तीः ।
मिनाति श्रियं जरिमा तनूनामप्यू नु पत्नीर्वृषणो जगम्युः ॥

ये चिद्वि पूर्व ऋतसाप आसन्त्साकं देवेभिरवदन्वृताति ।
ते चिदवासुर्नह्यन्तमापुः स॑मू नु पत्नीर्वृषभिर्जगम्युः ॥

न मृषा श्रान्तं यदवन्ति देवा विश्वा इ॑त्स्पृधो अभ्यश्रवाव ।
जयावेदत्र शतनीथमाजिं यत्सम्यङ्मा मिथुनावभ्यजाव ॥

नदस्य मा रुधतः काम आगत्रित आजातो अमुतः कुतश्चित् ।
लोपामुद्रा वृषणं नी रिणाति धीरमधीरा धयति श्वसन्तम् ॥

इमं नु सोम॑मन्तितो हत्सु पीतमुप ब्रुवे ।

यत्सीमागश्चकृमा तत्सु मृळतु पुलुका मो हि मर्त्यः ॥

अगस्त्यः खनमानः खनित्रैः प्रजामपत्यं बलमिच्छमानः ।

उभौ वर्णावृषिरुग्रः पुपोष सत्या देवेष्वाशिषो जगाम ॥ ऋ.वे.१.१७९

* * * * *

॥ अथ यजुः ॥

प्रियमिति देवर्षीणां^१ ब्रह्मणाम् ॥

प्रियवयानुवाक्या श्रीवती याज्या यत्प्रियवती प्रियमेवैनं सजातानां करोति यच्छ्रीवती श्रियमेवैनं गमयति द्विपदानुवाक्या चतुष्पदा याज्या द्विपदश्चैव चतुष्पदश्च पशूनवरुन्ध ऐन्द्रमेकादशकपालनिर्वपेन्मारुतं प्रैय्यङ्गवं चरुं तं पश्चाशृतं कुर्युर्यस्मात्क्षत्रियाद्विडभ्यर्धश्चरेत्क्षत्रं वा इन्द्रो विण्मा^२रुतः क्षत्रायैव विशमनुनि^३युक्ति तमनूच्यमाने पश्चात्प्राञ्चमुदाहरन्ति विशमेवास्यै पश्चादुपदधात्यसंसर्गाय मारुतै सप्तकपालं निर्वपेदैन्द्रमेकादशकपालम् ॥

यः कामयेत विशे च क्षत्राय च समदं कुर्यामिति क्षत्रं वा इन्द्रो वि^४ण्मारुतो भाग^५धेय एवैभ्यः समदं करोति मारुतस्य मारुतीमनूच्यैन्द्र्या यजेदैन्द्रस्यैन्द्रीमनूच्य मारुत्या यजेत्क्षत्रमेव विशः परिहाया^६दत्ते विट् क्षत्रस्य ते अन्यान्यान्निर्णयत उभयतः पुरोडाशस्यावद्येद्यतरान्कामयेत पराजयेरन्नित्युभयत एव विशमुपदीपयति ताजक्पराजयन्त एतामेव निर्वपेत् ॥

यदा कामयेत कल्पेरन्निति तस्याः^७ प्रसृतिं यजेद्भागधेयेनैवैनान्कल्पयति मारुतै सप्तकपालं निर्वपेद्यः क्षत्रियो विशो^८ जान्या बिभीयाद् ब्राह्मणो वा विड्वै^९ मरुतो भागधेयेनैवैनाञ्छमयत्य^{१०} गस्त्यस्यैतत्सूक्तं कया शुभीयं तस्य सामिधेनीष्वप्यनुब्रूयात्तस्य याज्यानुवाक्ये स्यातामगस्त्यो वै मरुद्भ्यः शतमुक्षणः^{११} पृश्नीन्प्रौक्षतानिन्द्रायालभत तं मरुतः क्रुद्धा वज्र^{१२} मुद्धत्याभ्यपतत्स एतत्सूक्त-मपश्यत्तेनैनानशमयद्यदेतदनूच्यते शान्त्यै ॥

१. ब्राह्मणानाम् २. म ३. युनक्ति ४. ण्म ५. दे ६. ध ७. प्रसृतं
८. ज्या ९. मा १०. गस्त्यैत ११. पृश्नीः १२. मुद्यताभ्यपतत्स (मुद्धत्याभ्यपतत्स)

नमो अगस्त्याय कुम्भयोनये नमः । वातापिशत्रवे नमः । दक्षिणाशापतये
नमः । पीतजलनिधये नमः । विन्ध्यारये नमः । यजमानवरप्रदाय नमः ॥

तर्पणम्

अगस्त्यः कलशोद्भूतो दक्षिणस्यां दिशि स्थितः ।

समुद्रं जीर्णवान्योऽसौ विन्ध्यारिः प्रीयतां मम ॥

अनेन मन्त्रपाठेन (होमेन) आत्मनो वाङ्मनःकायोपार्जितपापनिवारणार्थम-
नन्तागस्त्यौ सानुचरौ प्रीयेतां प्रीतौ मे भवेताम् ॥

प्रार्थना

दक्षिणाशापते देव नमस्ते कलशोद्भव ।

विन्ध्याचलमहावेगरोधकाय नमो नमः ॥

॥ इत्यनन्तागस्त्योः ऋग्यजुः सूक्तानि ॥

॥ इति सूर्यादीनामेकादशग्रहाणामृग्यजुः सूक्तानि ॥

* * * * *

॥ ओ३म् ॥

॥ वास्तोष्पतिदेवताभ्यो नमः ॥

अमीवहा वास्तोष्पते विश्वा रूपाण्याविशन् ।

सखा सुशेव एधि नः ॥

श्वेताम्बरः सकल^१देवगणार्चिताङ्घ्रिः

काकालिमेचकतनुर्द्विभुजो गदाभृत् ।

सद्रत्नपात्रवरभूषितबाहुदण्डो दिश्यात्स

वास्तुपुरुषो हृदयेप्सितं नः ॥

सितं त्र्यक्षं सौम्यमुखं द्विभुजं वास्तुपुरुषम् ।

अक्षसूत्रशूलकरं चिन्तये विघ्ननाशनम् ॥

वास्तोर्वास्तोष्पत्यं वसिष्ठो वास्तोष्पतिस्त्रिष्टुप् । अमीवहाष्टौ (वसिष्ठः) वास्तोष्प-
त्यमाद्या गायत्री शिष्टाः प्रस्वापिन्य उपनिषदुपाद्यास्तिस्र उपरिष्टाद्बहृत्यः शेषमानुष्टुभम् ॥

वास्तोष्पते प्रति जानीह्यस्मान्त्स्वावेशो अनमीवो भवा नः ।

यत्त्वेमहे प्रति तन्नो जुषस्व शं नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे ॥

वास्तोष्पते प्रतरणो न एधि गयस्फानो गोभिरश्वेभिरिन्दो ।

अजरासस्ते सख्ये स्याम पितेव पुत्रान्प्रति नो जुषस्व ॥

वास्तोष्पते शग्मया^२ संसदा ते सक्षीमहि रण्वया गातुमत्या ।

पाहि क्षेम उत योगे वरं नो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥

अमीवहा वास्तोष्पते विश्वा रूपाण्याविश^३न् ।

सखा सुशेव एधि नः ॥

यदर्जुन सारमेय^४ दतः पिशङ्ग यच्छसे ।

वीव भ्राजन्त ऋष्टय उप स्रक्त्रेषु बप्सतो नि षु स्वप ॥

१. देवसमाश्रिताङ्गः २. शं ३. त् ४. विवि

स्तेनं राय सारमेय तस्करं वा पुरः^१ सर ।
 स्तोतृनिन्द्रस्य रायसि किमस्मान्दुच्छुनायसे नि षु स्वप ॥
 त्वं सूकरस्य दर्दहि तव दर्दतुं सूकरः ।
 स्तोतृनिन्द्रस्य रायसि किमस्मान्दुच्छुनायसे नि षु स्वप ॥
 सस्तु माता सस्तु पिता सस्तु श्वा सस्तु विश्वपतिः ।
 ससन्तु सर्वे ज्ञातयः सस्त्वयमभितो जनः ॥
 य आस्ते यश्च चरति यश्च पश्यति नो जनः ।
 तेषां सं हन्मो अक्षाणि यथेदं हर्म्यं तथा ॥
 सहस्रशृङ्गो वृषभो यः समुद्रादुदाचरत् ।
 तेना सहस्येना वयं नि जनान्त्स्वापयामसि ॥
 प्रोष्ठेशया वह्नेशया नारीर्यास्तल्पशीवरीः ।
 स्त्रियो याः पुण्य गन्धास्ताः सर्वाः स्वापयामसि ॥

ब्रह्मणे नमः । कूर्माय नमः । ध्रुवाय नमः । अनन्ताय नमः । हरये नमः । लक्ष्मै
 नमः । कमलाय नमः । शिख्यादिभ्यः पञ्चचत्वारिंशद्वास्तोष्पतिदेवताभ्यो नमः ॥

अधोमुखस्थितो देवः^२ पृथिवीधृश्च व्यापकः ।

शम्भोश्च वल्लभो नित्यं स वास्तुः प्रीयतां मम ॥

अनेन मन्त्रपाठेन (होमेन) आत्मनो वाङ्मनःकायोपार्जितपापनिवारणार्थं
 शिख्यादयः पञ्चचत्वारिंशद्वास्तोष्पतिदेवताः प्रीयन्तां प्रीता मे भवन्तु ॥

॥ इत्यृग्वेदे वास्तोष्पतिसूक्तम् ॥

* * * * *

॥ ओ३म् ॥

॥ राकादेवताभ्यो नमः ॥

गृत्समदऋषिः । द्वयो राका द्वयोः सिनीवाली अन्त्याया गुंगू सिनीवाली राका
सरस्वतीन्द्राणी वरुणान्यश्च देवता द्वे जगत्यावन्त्यास्तृचोऽनुष्टुप् ॥

राकामहं सुह^१वां सुष्टुती^२ हुवे शृणोतु नः सुभगा^३ बोधतु त्मना ।

सीव्यत्वपः सूच्याच्छिद्यमानया ददातु वीरं शतदायमुक्थ्यम् ॥

यास्ते राके सुमतयः सुपेशसो याभिर्ददासि दाशुषे वसूनि ।

ताभिर्नो अद्य सुमना उपागहि सहस्रपोषं सुभगे रराणा ॥

सिनीवालि पृथुष्टुके या देवानामसि स्वसा ।

जुषस्व हव्यमाहुतं प्रजां देवि दिदिङ्नि नः ॥

याः सुबाहुः स्वङ्गुरिः सुषूमा बहुसूवरी ।

तस्यै विश्पन्त्यै हविः सिनीवात्यै जुहोतन ॥

या गुङ्गूर्या सिनीवाली या राका या सरस्वती ।

इन्द्राणीमह्व ऊतये वरुणानीं स्वस्तये ॥

इन्द्राणीमासु नारिषु ^४सुपत्नीमहमश्रवम् ।

नह्यस्या अपरं च^५ न जरसा मरते पतिर्विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥

नाहमिन्द्राणि^६ रारण सख्युर्वृषाकपेर्ऋते ।

यस्येदमर्घ्यं हविः प्रियं देवेषु गच्छति विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥

कुहूमहं सुकृतं विद्यनापसमस्मिन्यज्ञे सुह^७वां जोहवीमि ।

या नो ददाति श्रवणं पितृणां तस्यै ते देवि हविषा विधेम ॥

कुहूर्देवानाममृतस्य पत्नी हव्या नो अस्य हविषः शृणोतु ।

स्वसा देवानां महयन्त्यस्मे रायस्पोषं चिकितुषे दधातु ॥

धाता ददातु नो रयिमीशानो जगतस्पतिः । स नः पूर्णेन वावनत् ॥

प्रजापती रमयतु प्रजा इह धाता दधातु समनस्यमानः ।
संवत्सर ऋतुभिश्चाक्लृपानो मयि पुष्टिं पुष्टिपतिर्दधातु ॥

* * * * *

॥ देवासुराणामार्षम् ॥

तवश्रिये इति बार्हस्पत्योरत्रिकः जगतीश्छन्दः ।

तव श्रिये व्यजिहीत पर्वतो गवां गोत्रमुदसृजो यदङ्गिरः ।
इन्द्रेण युजा तमसा परीवृतं बृहस्पते निरपामौब्जो अर्णवम् ॥

बृहस्पते अति यदर्यो अर्हाद्व्युमद्विभाति क्रतुमज्जनेषु ।
यद्दीदयच्छवस ऋतप्रजात तदस्मासु द्रविणं धेहि चित्रम् ॥

बृहस्पतिः समजयद्वसूनि महो ब्रजान्गोमतो देव एषः ।
अपः सिषान्त्स्वरप्रतीतो बृहस्पतिर्हन्त्यमित्रमर्कैः ॥

यमो दाधार पृथिवींयमो द्यामुत सूर्यम् ।
यमाय सर्वमित्तस्थे यत्प्राणद्वायुरक्षितम् ॥

यथा पञ्च यथा षड्यथा पञ्च दशर्षयः ।
यमं यो विद्यात्स ब्रूयाद्यथैकर्षिर्वि जानते ॥

त्रिकद्वुकेभिः पतति षळुर्वीरेकमिद्वहत् ।
गायत्रीत्रिष्टुप्छन्दांसि सर्वा ता यम आहिता ॥

मृळा नो रुद्रोत नो मयस्कृधि क्षयद्वीराय नमसा विधेम ते ।
यच्छं च योश्च मनुरायेजे पिता तदश्याम तव रुद्र प्रणीतिषु ॥

अश्याम ते सुमतिं देवयज्यया क्षयद्वीरस्य तव रुद्रमीद्वः ।
सुम्नायन्निद्विशो अस्माकमा चरारिष्टवीरा जुहवाम ते हविः ॥

त्वेषं वयँ रुद्रं यज्ञसाधनं वङ्कुं कविमवसे नि ह्वयामहे ।
आरे अस्मद्वैव्यं हेळो अस्यतु सुमतिमिद्वयमस्या वृणीमहे ॥

अव ते हेळो वरुण नमोभिरव यज्ञेभिरीमहे हविर्भिः ।
 क्षयन्नस्मभ्यमसुर प्रचेता राजन्नेनाँसि शिश्रथः कृतानि ।।
 उदुत्तमं वरुण पाशमस्मदवाधमं वि मध्यमं श्रयाथ ।
 अथा वयमादित्य व्रते तवानागसो अदितये स्याम ।।
 इमं मे वरुण श्रुधी हवमद्या च मृळय । त्वामवस्युराचके ।।
 तत्त्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदा शास्ते यजमानो हविर्भिः ।
 अहेळमानो वरुणेह बोध्युरुशंसमान आयुः प्र मोषीः ।।

* * * * *

॥ महाव्याहृतयः प्रजापतेः ॥

ओं भूर्लोकाय नमः । ओं भुवर्लोकाय नमः । ओं स्वर्लोकाय नमः । ओं
 भूर्भुवः स्वर्लोकाय नमः ।।

अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत्पतिः पृथिव्या अयम् । अपां रेतोँसि जिन्वति ।।
 उभा वामिन्द्राग्नी आहुवध्या उभा राधसः सह माधयध्यै ।
 उभा दाताराविषां रयीणामुभा वाजस्य सातये हुवे वाम् ।।
 अयमिह प्रथमो धायि धातृभिर्होता यजिष्ठो अध्वरेष्वीड्यः ।
 यमप्रवानो भृगवो विरुरुचुर्वनेषु चित्रं विश्वं विशेविशे ।।
 अयं ते योनिर्ऋत्वियो यतो जातो अरोचथाः ।
 तं जानन्नग्र आरोह ततो नो वर्धया रयिम् ।।

* * * * *

॥ स्तोमोदेवानाम् ॥

उपप्रयन्तो अध्वरं मन्त्रं वोचेमाग्रये । आरे अस्मे च शृण्वते ।।
 अस्य प्रत्नामनुद्युतं शुक्रं दुदुहे अहयः । पयः सहस्रसामृषिम् ।।
 आरुणेः । कदा चन स्तरीरसि नेन्द्र सश्रसि दाशुषे ।
 उपोपेन्नु मघवन्भूय इन्नु ते दानं देवस्य पृच्यते ।।

परि ते दूळभो रथोऽस्माँ२ अश्रोतु विश्वतः । येन रक्षसि दाशुषः ।।
 रक्षोहणं वाजिनमा जिघर्मि मित्रं प्रथिष्टमुपयामि शर्म ।
 शिशानो अग्निः क्रतुभिः समिद्धः स नो दिवा स रिषः पातु नक्तम् ।।
 प्रत्यग्रे हरसा हरः शृणीहि विश्वतः प्रति ।
 यातुधानस्य रक्षसो बलं वि रुज वीर्यम् ।।
 यत इन्द्र भयामहे ततो नो अभयं कृधि ।
 मघवञ्छग्धि तव तं न ऊतिभिर्विद्विषो विमृधो जहि ।।
 ये देवा दिव्येकादश स्थ पृथिव्यामध्येकादश स्थ ।
 अप्सु^१ षदो महिनैकादश स्थ ते देवासो यज्ञमिमं जुषध्वम् ।।

राकादेवताभ्यो नमः । त्रिकादेवताभ्यो नमः । सिनीवालीदेवताभ्यो नमः ।
 रौद्रीदेवताभ्यो नमः । यामीदेवताभ्यो नमः । वारुणीदेवताभ्यो नमः । बार्हस्पत्यदेव-
 ताभ्यो नमः । ओं भूर्देवताभ्यो नमः । ओं भुवर्देवताभ्यो नमः । ओं स्वर्देवताभ्यो
 नमः । ओं भूर्भुवस्स्वर्देवताभ्यो नमः ।।

।। इति ऋग्वेदे राकादिदेवतास्सूक्तम् ।।

* * * * *

।। अथ क्षेत्रपालसूक्तम् ।।

क्षेत्रस्य पतिना वयं हितेनेव जयामसि ।
 गामश्वं पोषयित्वा^३ स नो मृळातीदृशे ।।
 क्षेत्रस्य पते मधुमन्तमूर्मिं धेनुरिव पयो अस्मासु धुक्ष्व ।
 मधुश्चुतं घृतमिव सुपूतमृतस्य नः पतयो मृळयन्तु ।।
 मधुमतीरोषधीर्द्याव आपो मधुमन्त्रो भवत्वन्तरिक्षम् ।
 क्षेत्रस्य पतिर्मधुमात्रो अस्त्वरिष्यन्तो अन्वेनं चरेम ।।

ध्यानम्

भ्राजञ्चन्द्रजटाधरं त्रिनयनं नीलाद्रितुल्यप्रभं
 दोर्दण्डात्तगदाकपालमरुणं स्रग्वस्त्रगन्धोज्ज्वलम् ।
 घण्टामेखलघर्घरध्वनिमिलज्झाङ्कारभीमं विभुं
 वन्दे संहितसर्पकुण्डलधरं श्रीक्षेत्रपालं सदा ॥
 आशाम्बरं वामविलोलनेत्रं चतुर्भुजं पुण्यजनैरुपेतम् ।
 लम्बोदरं पाशधरं विलोलं तं क्षेत्रपालं प्रणतोऽस्मि नित्यम् ॥

क्षेत्रस्याष्टौ तिस्रः क्षेत्रपत्यः शुनायैका परा पुर उष्णिक्सान्त्या च शुनासीरा-
 भ्यामुपान्त्ये सीतायै (द्वितीया तृतीयाष्टम्यस्त्रिष्टुभः) अनुष्टुभावाद्या चतुर्थी च ॥

क्षेत्रस्य पतिना वयं हितेनेव जयामसि ।
 गामश्वं पोषयित्वा स नो मृळातीदृशे ॥
 क्षेत्रस्य पते मधुमन्तमूर्मिं धेनुरिव पयो अस्मासु धुक्ष्व ।
 मधुश्श्रुतं घृतमिव सुपूतमृतस्य नः पतयो मृळयन्तु ॥
 मधुमतीरोषधीर्द्याव आपो मधुमत्रो भवत्वन्तरिक्षम् ॥
 क्षेत्रस्य पतिर्मधुमात्रो अस्त्वरिष्यन्तो अन्वेनं चरेम ॥
 शुनं वाहाः शुनं नरः शुनं कृषतु लाङ्गलम् ।
 शुनं वरत्रा बध्यन्तां शुनमष्ट्रामुदिङ्गय ॥
 शुनासीराविमां वाचं जुषेथां यद्विवि चक्रुथुः पयः ।
 तेनेमामुपसिञ्चतम् ॥
 अर्वाची सुभगे भव सीते वन्दामहे त्वा ।
 यथा नः सुभगाससि यथा नः सुफलाससि ॥
 इन्द्रः सीतां निगृह्णातु तां पूषानु^१ यच्छतु ।
 सा नः पयस्वती दुहामुत्तरामुत्तरां समाम् ॥

शुनं नः फाला वि कृषन्तु भृमिं शुनं कीनाशा अभियन्तु वाहैः ।

शुनं पर्जन्यो मधुना पयोभिः शुनासीरा शुनमस्मासु धत्तम् ।।

पूर्वे हेरुकाय नमः । आग्नेये त्रिपुरान्तकाय नमः । दक्षिणे वेतालाय नमः ।
नैऋत्ये अग्निजिह्वाय नमः । पश्चिमे करालाय नमः । वायवे करालिने नमः । उत्तरे
एकपादाय नमः । ईशाने भीमरूपिणे नमः । ऊर्ध्वे वीरभद्राय नमः । पाताले हाटकेश्व-
राय नमः । मध्ये राजराजेश्वराय नमः । समस्तक्षेत्रपाल्यागदेवताभ्यो नमः ।

प्रार्थना

हेरुकादीनि चान्यानि वटुकाश्चरकादयः ।

भूपातालखदिग्व्यापी क्षेत्रेशः प्रीयतां मम ।।

अनेन मन्त्रपाठेन (होमैः) आत्मनो वाङ्मनःकायोपार्जितपापनिवारणार्थं
हेरुकादयः क्षेत्रेशाः प्रीयन्तां प्रीताः सन्तु ।।

।। इति क्षेत्रपालसूक्तम् ।।

* * * * *

।। उपदेवसूक्तम् ।।

भूतो भूतेषु चरति प्रविष्टस्सभूतानामधि पतिर्बभूव ।

तस्य मृत्युश्चरति राजसूयं स राजा राज्यमनुमन्यतामिदम् ।।

उर्वी रोदसी वरिवः कृणोतु क्षेत्रस्य पत्नीरधिवोचतं नः ।

तौ मे द्यावापृथिवी नाथितो जोहवीमि ते नो मुञ्चतमंहसः ।।

यो ह वै देवान्साध्यान्वेद सिद्धत्यस्मादेमिमावलोकाः ।

देवाः साध्याः सिद्धं ह्यस्यै सिद्धमस्मै सिद्धममुष्यै य एवं वेद सिद्धयत्यस्मै ।।

यो विश्वचक्षुरुत विश्वतो मुखो विश्वतो हस्त उत विश्वतस्पात् ।

सम्बाहुभ्यां नमते संय्यजत्रैर्द्यावापृथिवी जनयन्देव एकः ।।

यस्य व्रतमुपतिष्ठन्त आपो यस्य व्रते पशवो यन्ति सर्वे ।

यस्य व्रते पुष्टिपतिर्निविष्टस्तं सरस्वन्तमवसे जोहवीमि ।।

गौरीर्मिमाय सलिलानि तक्षत्येकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी ।
 अष्टापदी नवपदी बभूवुषी सहस्राक्षरा परमे व्योमन् ॥
 दिव्यं सुपर्णं वायसं बृहन्तमपां गर्भं दर्शतमोषधीनाम् ।
 अभीपतो वृष्टिभिस्तर्पयन्तं सरस्वन्तमवसे जोहवीमि ॥
 सरस्वतीं देवयन्तो हवन्ते सरस्वतीमध्वरे तायमाने ।
 सरस्वतीं सुकृतो अह्वयन्त सरस्वती दाशुषे वार्यं दात् ॥
 सरस्वत्यभि नो नेषि वस्यो माप स्फरीः पयसा मा न आ धक् ।
 जुषस्व नः सख्या वेश्या च मा त्वत्क्षेत्राण्यरणानि गन्म ॥
 पावका नः सरस्वती वाजेभिर्वाजिनीवती । यज्ञं वष्टु धियावसुः ॥
 चोदयित्री सूनृतानां चेतन्ती सुमतीनाम् । यज्ञं दधे सरस्वती ॥
 महो अर्णः सरस्वती प्र चेतयति केतुना । धियो विश्वा वि राजति ॥
 त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम् ।
 उर्वारुकमिव बन्धनान्मृत्योर्मुक्षीय मामृतात् ॥
 जातवेदसे सुनवाम सोममरातीयतो निदहाति वेदः ।
 स नः पर्षदति दुर्गाणि विश्वा नावेव सिन्धुं दुरितात्यग्निः ॥
 ये के च ज्या महिनो अहिमाया दिवो जज्ञिरे अपां सधस्थे ।
 ते अस्मभ्यमिषये विश्वमायुः क्षप उस्त्रा वरिवस्यन्तु देवाः ॥

* * * * *

॥ अथ सर्वदेवसूक्तम् ॥

ध्यानम्

सर्वे देवा विचित्रा मुनिगणसहिता ब्राह्मणादित्यवर्णा
 नागा नद्या गजेन्द्रा हयगणसहिता विश्वरूपा विहङ्गाः ।
 दैत्यग्राहा जलेशा ग्रहगणसहितास्तारकानेकसंख्याः
 संलीना यस्य सर्वे वपुषि स भगवान् सर्वदेवोऽवतान्नः ॥

नानावक्त्रधरा महाकृतिधराः स्रक्चन्दनालङ्कृता
 नानाशस्त्रधराः सितासितहरिद्रक्ताम्बरधारिणः ।
 नानाविष्टरसेविनश्च द्विचतुर्बाहून्धानाः शुभाः
 सर्वे देवाः श्रिये नस्त्रिभुवनसदनाः कालविध्वंसनाश्च ॥
 हयोऽष्टौ प्रति क्षेत्रोऽन्त्ये देवपत्न्यो द्वितीया त्रिष्टुबन्त्या च ॥

हयो न विदौ अयुजि स्वयं धुरि तां वहामि प्रतरणीमवस्युवम् ।
 नास्या वश्मि विमुचं नावृतं पुनर्विद्वान्यथः पुरएत ऋजु नेषति ॥
 अग्र इन्द्रवरुण मित्र देवाः शर्धः प्र यन्त मारुतोत विष्णो ।
 उभा नासत्या रुद्रो अध ग्राः पूषा भगः सरस्वती जुषन्त ॥
 इन्द्राग्नी मित्रावरुणादितिं स्वः पृथिवीं द्यां मरुतः पर्वतां अपः ।
 हुवे विष्णुं पूषणं ब्रह्मणस्पतिं भगं नु शंसं सवितारमूतये ॥
 उत नो विष्णुरुत वातो अस्त्रिधो द्रविणोदा उत सोमो मयस्करत् ।
 उत ऋभव उत राये नो अश्विनोत त्वष्टोत विभ्वानु मंसते ॥
 उत त्यत्रो मारुतं शर्ध आ गमद्विविक्षयं यजतं बर्हिरासदे ।
 बृहस्पतिः शर्म पूषोत नो यमद्वरूथ्यं वरुणो मित्रो अर्यमा ॥
 उत त्ये नः पर्वतासः सुशस्तयः सुदीतयो नद्यश्च त्रामणे भुवन् ।
 भगो विभक्ता शवसावसा गमदुरुव्यचा अदितिः श्रोतु मे हवम् ॥
 देवानां पत्नीरुशतीरवन्तु नः प्रावन्तु नस्तुजये वाजसातये ।
 याः पार्थिवासो या अपामपि व्रते ता नो देवीः सुहवाः शर्म यच्छत ॥
 उत ग्रा व्यन्तु देवपत्नीरिन्द्राण्यश्ग्राय्यश्विनी राट् ।
 आ रोदसी वरुणानी शृणोतु व्यन्तु देवीर्य ऋतुर्जनीनाम् ॥ ऋ.वे.५.४६

पृथिव्यै नमः । दिवे नमः । अन्तरिक्षाय नमः । अह्ने नमः । सर्वदैवताभ्यो
 नमः । इहराष्ट्राधिपतिदेवताभ्यो नमः । अखण्डब्रह्माण्डदेवताभ्यो नमः ।

पृथिवीं द्यां चान्तरिक्षं समस्तभुवनानि च ।

अमरा येऽवतिष्ठन्ति प्रीयन्तां ते सदा मम ॥

अनेन मन्त्रपाठेन (होमेन) आत्मनो वाङ्मनःकायोपार्जितपापनिवारणार्थं सर्वे देवाः प्रीयन्तां प्रीताः सन्तु ॥

॥ इति सर्वदैवतसूक्तम् ॥

* * * * *

॥ अथ रात्रिसूक्तम् ॥

शूलाब्जपाशाङ्कुशहस्तपद्मां चतुर्भुजां धूम्रनिभां त्रिनेत्राम् ।

सिंहासनस्थां धृतपीतवक्त्रां ध्याये महेशीं हृदि कालरात्रीम् ॥

कालाम्बुवाहद्युतिमिन्दुवक्त्रां तारावलीशोभिपयोधराढ्याम् ।

कपालपाशाङ्कुशशूलहस्तां नीलाम्बरां यामवतीं नमामि ॥

रात्री कुशिकः सौभरो रात्रिर्वा भारद्वाजी रात्रिस्तवो गायत्रम् ॥

रात्री व्यख्यदायती पुरुत्रा देव्यश्क्षभिः । विश्वा अधि श्रियोऽधित ॥

ओर्वप्रा अमर्त्या निवतो देव्युश्द्वतः । ज्योतिषा बाधते तमः ॥

निरु स्वसारमस्कृतोषसं देव्यायती । अपेदु हासते तमः ॥

सा नो अद्य यस्या वयं नि ते यामन्नविक्षमहि । वृक्षे न वसति वयः ॥

नि ग्रामासो अविक्षत नि पद्वन्तो नि पक्षिणः । नि श्येनासश्चिदर्थिनः ॥

यावया वृक्यंश्चुकं यवय स्तेनमूर्म्ये । अथा नः सुतरा भव ॥

उप मा पेपिशत्तमः कृष्णं व्यक्तमस्थित । उष ऋणेव यातय ॥

उप ते गा इवाकरं वृणीष्व दुहितर्दिवः । रात्रि स्तोमं न जिग्युषे ॥

आ रात्रि पार्थिवै रजः पितुरप्रायि धामभिः ।

दिवः सदांसि बृहती वि तिष्ठस आ त्वेषं वर्तते तमः ॥

ये ते रात्रिनृचक्षसो युक्तासो नवतिर्नव ।

अशीतिः संत्वष्टा उतो ते सप्तसप्ततीः ॥

रात्रीं प्रपद्ये जननीं सर्वभूतनिवेशनीम् ।

भद्रां भगवतीं कृष्णं विश्वस्य जगतो निशाम् ॥

संवेशिनीं संयमिनीं ग्रहनक्षत्रमालिनीम् ।

प्रपन्नोऽहं शिवां रात्रीं भद्रे पारमशीमहि ॥ ऋ.वे.१०.१२७.१

कालरात्र्यै नमः । तालरात्र्यै नमः । शिवरात्र्यै नमः । राण्यरात्र्यै नमः । महारात्र्यै नमः । रौद्ररात्र्यै नमः । सौख्यरात्र्यै नमः ॥

भद्रा भगवती कृष्णा तारा काली च पार्वती ।

मङ्गला शिवरात्री च रात्रयोऽष्टौ प्रकीर्तिताः ॥

अनेन मन्त्रपाठेन (होमेन) आत्मनो वाङ्मनःकायोपार्जितपापनिवारणार्थं रात्रिदेव्याः प्रीयन्तां प्रीताः सन्तु ॥

* * * * *

॥ अथ षडृतुसूक्तम् ॥

चूतप्रवालरसनिर्भरमञ्जुकण्ठाः

कूजन्ति कोकिलगणा गहनेषु यत्र ।

वैतालिका इव मनोभवबोधनाय

सोऽयं वसन्तसमयः सुखदोऽस्तु मह्यम् ॥

नानावर्णधरं वसन्तममलं ग्रीष्मं च रक्ताम्भरं

वर्षा मेघकदम्बमेचकतनूः संवर्षयन्ती सदा ।

सर्वाशापरिपूरिकां च शरदं पीताम्बरां सत्फलां

हेमन्तं शिशिरं तुषारविमलं षट्कमृतूनां भजे ॥

स नारमत स प्राद्रवत्तस्मिन्नजुहोत्तस्या आहुत्याः पुरुषोऽजायत स नारमत स प्राद्रवत्तस्मिन्नजुहोत्तस्या आहुत्या अश्वोऽजायत तस्मात्पुरुषश्चाश्वश्च नक्तं प्रत्यञ्चौ न सु विज्ञायते इव स नारमत स प्राद्रवत्तस्मिन्नजुहोत्तस्या

आहुत्या गौरजायताविरजायताजाऽजायत यवोऽजायत व्रीहिरजायतैताभ्यो वै सप्तभ्य आहुतिभ्यः सप्तोमे ग्राम्याः पशवोऽसृजन्त स नारमत स प्राद्रवत्तस्मिन्न-
जुहोत्तस्या आहुत्या वसन्तोऽजायत ग्रीष्मोऽजायत वर्षा अजायन्त शरदजायत
हेमन्तोऽजायत स त्रयोदश्यामाहुत्यामुद्यतायामबिभेत्तं प्रत्यङ्दुःपापद्यत तं
पाणितः प्राविशत्तस्मात्पाण्योर्लोम नास्त्यग्रिधानं ह्येतत्तस्माद्धस्ताभ्यामग्रिर्मथ्य^१-
मानो जायते ।। तस्माद्धन्यमा^२नौ हस्तौ प्रतिगृह्णात्यग्रा^३ इव तत् त्राणमिच्छतेऽग्रिं
वै पशवोऽनुपतिष्ठन्ति पशू^४नग्रिः प्रै^५नं पशवो विशन्ति प्र पशून्विशति य एवं
वेद तामाहुतिमप्सु प्रासिञ्चत्ततः शिशिरमजायत तस्मात्तत्क्रूरतमं नहि तद्धुतात्राहुता-
दजायत साहुतिरपो दग्धमुपा^६क्रामत तत आपोऽग्रये वज्रोऽभवंस्तस्मात्प्रोक्षन्न-
ग्रिर्न प्रापयेद्यत्प्रापये^७देतेन यजते तामाहुतिमोष^८धीषु न्यद^९धत्तस्मादोषधयोऽन-
भ्यक्ता रेभन्त ओषधिभ्योऽधि पशवः पशुभ्योऽधि प्रजास्तदेतच्छिशिर आज्यं^{१०}
^{११}श्यायत्यग्रये तस्माच्छि^{१२}शिरैकक्ष उपादुत्यः^{१३} प्रियमेव धामाग्रये प्रादात्सोऽस्मा
अन्नाद्यं प्रयच्छत्यन्नादो भवति य एवं वेद ।।

वसन्तेनर्तुना देवा वसवस्त्रिवृता स्तुताः^{१४} । रथन्तरेण तेजसा हविरिन्द्रे
वयो दधुः ।। ग्रीष्मेण ऋतुना देवा रुद्राः पञ्चदशो स्तुताः । बृहता यशसा बलं
हविरिन्द्रे वयो दधुः ।। वर्षाभिर्ऋतुनादित्याः स्तोमे सप्तदशो स्तुताः । वैरूपेण
विशौजसा हविरिन्द्रे वयो दधुः ।। शारदेनर्तुना देवा एकविंश ऋभस्स्तुताः ।
वैराजेन श्रिया श्रियं हविरिन्द्रे वयो दधुः ।। हेमन्तेनर्तुना देवास्त्रिणवे मरुतः
स्तुताः । बलेन शक्ररीः सहो हविरिन्द्रे वयो दधुः ।। शैशिरेणर्तुना देवास्त्रय-
स्त्रिंशोऽमृताः स्तुताः । सत्येन रेवतीः क्षत्रं हविरिन्द्रे वयो दधुः ।। अ०१ स्र०३४ ।।

अग्रये नमो गायत्र्यै नमस्त्रिवृते नमो रथन्तराय नमो वसन्ताय नमः
प्राच्यै दिशे नमः प्राणाय नमो वसुभ्यो नमः ।। अ०१ स्र०७ ।। इन्द्राय नमस्त्रिष्टुभे

१. शमाहुत्या अद्यताया अबि २. ध्य ३. नो ४. ए ५. ऽनूपतिष्ठन्ते ६. नाग्रिं
७. णं ८. पाक्रमत्तत इ आपो अग्रिं न ९. द्यतेन यजेत १०. धि ११. धा १२. स्या
१३. शिरैकक्ष १४. त्याः १५. तम्

नमः पञ्चदशाय नमः नमो बृहते नमो ग्रीष्माय नमो दक्षिणायै दिशे नमो
व्यानाय नमो रुद्रेभ्यो नमः ॥ अ०२ स्र०८ ॥ मरुद्भ्यो नमो जगत्यै नमः
सप्तदशाय नमो वैरूपाय नमो वर्षाभ्यो नमः प्रतीच्यै दिशे नमोऽपानाय नम
आदित्येभ्यो नमः ॥ अ०३ स्र०९ ॥ विश्वेभ्यो देवेभ्यो नमोऽनुष्टुभे नम एकविंशाय
नमो वैराजाय नमः शरदे नम उदीच्यै दिशे नमः समानाय नमः चन्द्रमसे
नमः ॥ अ०४ स्र०१० ॥ मित्रावरुणाभ्यां नमः ^१पाङ्क्त्यै नमस्त्रिणवत्रयस्त्रिंशाभ्यां
नमः शाक्ररैवताभ्यां नमो हेमन्तशिशिराभ्यां नम ऊर्ध्वायै दिशे नम उदानाय
नमो विष्णवे नमः ॥ अ०५ स्र०१० ॥ पृथिव्यै नमोऽग्रये नमो भूताय नमश्चक्षुषे
नमोऽन्तरिक्षाय नमो वायवे नमो भव्याय नमः श्रोत्राय नमो दिवे नमः सूर्याय
नमो भविष्यते नमो मनसे नमः ॥ अ०६ स्र०११ ॥ सौत्राः ११ ॥ का.सं.६.३

वसन्ताय नमः । ग्रीष्माय नमः । वर्षाभ्यो नमः । शरदे नमः । हेमन्ताय नमः ।
शिशिराय नमः । षडृतुभ्यो नमः ॥

वसन्तश्च तथा ग्रीष्मो वर्षाश्चैव शरत्तथा ।

हेमन्तः शिशिरश्चैव ^२प्रीयन्तां ऋतवो मम ॥

अनेन मन्त्रपाठेन (होमेन) आत्मनो वाङ्मनःकायोपार्जितपापनिवारणार्थं
षडृतवः प्रीयन्तां प्रीताः सन्तु ॥

॥ इति षडृतुसूक्तम् ॥

* * * * *

मुञ्चामि त्वा हविषा जीवनाय कमज्ञातयक्ष्मादुत राजयक्ष्मात् ।

ग्राहिर्जग्राह यदि वैतदेनं तस्या इन्द्राग्नी प्र मुमुक्तमेनम् ॥

अङ्गादङ्गाल्लोम्नो लोम्नो जातं पर्वणि पर्वणि ।

यक्ष्मं सर्वस्मादात्मनस्तमिदं वि बृहामि ते ॥

गायत्र्यै नमः ओं भूर्भुवः स्वस्तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि ।

धियो यो नः प्रचोदयात् ओम् ॥

ओं सावित्र्यै नमः ओं भूर्भु० ॥ ओं सरस्वत्यै नमः ओं भूर्भु० ॥
 तद्विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति सूरयः । दिवीव चक्षुराततम् ॥
 तद्विप्रासो विपन्यवो जागृवांसः समिन्धते । विष्णोर्यत्परमं पदम् ॥
 ऐन्द्राग्रं वर्म बहुलं यदुग्रं विश्वे देवा नाति विध्यन्ति शूराः ।

तत्रस्त्रायतां तन्वः सर्वतो महदायुष्मन्तो जरामुपगच्छेम जीवाः ॥ ऋ.वे.१०.१६१

॥ तर्पणमेकत्र ग्रहाणाम् ॥

अनेन मन्त्रहोमेन आत्मनो वाङ्मनःकायोपार्जितपापनिवारणार्थम् अमुक-
 देवतासन्तोषणार्थं धर्मार्थकाममोक्षफलप्राप्त्यर्थं ग्रहपीडानिवारणार्थम् ॥ महागणपतिः
 कुमारः श्रीः सरस्वती लक्ष्मीः विश्वकर्मा द्वारदेवताः प्रजापतिः ब्रह्मा कलशदेवताः
 ब्रह्मविष्णुमहेश्वरदेवताः चतुर्वेदेश्वराः सानुचराः मासपतिर्नारायणः दुर्गा त्र्यम्बकः वरुणः
 यज्ञपुरुषः अग्निष्वात्तादयः पितृगणदेवताः ॥

भगवान्वासुदेवः सङ्कर्षणः प्रद्युम्नः अनिरुद्धः सत्यः पुरुषः अच्युतः गोविन्दः
 सहस्रनामा विष्णुः लक्ष्मीसहितः श्रीनारायणः ॥ भगवान्भवः देवः शर्वः देवः रुद्रः
 देवः पशुपतिः देवः उग्रः देवः भीमः देवः ईशानः देवः ईश्वरः देवः महादेवः पार्वती-
 सहितः परमेश्वरः ॥ भगवान्विनायकः एकदन्तः कृष्णपिङ्गलः गजाननः लम्बोदरः
 भालचन्द्रः हेरम्भः आखुरथः विघ्नेशः विघ्नभक्षः वल्लभासहितः श्रीमहागणेशः ॥

भगवान् क्लीं कां कुमारः षण्मुखः मयूरवाहनः पार्वतीनन्दनः सेनाधिपतिः
 कुमारः ॥ भगवान् हां ह्रीं सः सूर्यः सप्ताश्वः अनाश्वः एकाश्वः नीलाश्वः प्रत्यक्षदेवः
 तेजोरूपः परमार्थसारः प्रभासहितः आदित्यः ॥

भगवती अमा कामा चार्वङ्गी टङ्कधारिणी तारा पार्वती यक्षिणी श्रीशारिका-
 भगवती श्रीशारदाभगवती श्रीमहाराज्ञी भगवती श्रीज्वालाभगवती भीडाभगवती
 वैखरीभगवती जयाभगवती विजयाभगवती तोतुलाभगवती शीतलाभगवती शैलाभग-
 वती वितस्ताभगवती गङ्गाभगवती यमुनाभगवती सिद्धलक्ष्मीः महालक्ष्मीः महात्रिपुर-
 सुन्दरी सहस्रनाम्नी देवी भवानी अभयङ्करी देवी भवानी क्षेमङ्करी भवानी सर्वशत्रु-
 घातिनी इह राष्ट्राधिपतिः अमुकभैरवः ॥

इन्द्रः सुराधिपतिः वज्रहस्तः शचीसहितः । अग्निः तेजोऽधिपतिः शक्तिहस्तः
स्वाहासहितः । यमः प्रेताधिपतिः दण्डहस्तः यामीसहितः । नैर्ऋतिः रक्षोऽधिपतिः
खड्गहस्तः दितिसहितः । वरुणः जलाधिपतिः पाशहस्तः वारुणीसहितः । वायुः जीवा-
धिपतिः ध्वजहस्तः प्राणशक्तिसहितः । कुबेरः यक्षाधिपतिः गदाहस्तः यक्षिणीसहितः ।
ईशानः सर्वाधिपतिः त्रिशूलहस्तः उमासहितः । ब्रह्मा वेदाधिपतिः पद्महस्तः गायत्रीसहितः ।
विष्णुः त्रैलोक्याधिपतिः चक्रहस्तः लक्ष्मीसहितः । अनन्तादयः । अष्टौ कुर्न्नागदेवताः ।

उदयंस्तु महाभानुस्तेजसा चाभयङ्करः ।
सहस्ररश्मिदीप्ताश्च ह्यादित्यः प्रीयतां मम ।।
द्विजराजो महापुण्यस्तारापतिर्विशेषतः ।
ओषधीनां च यो राजा स सोमः प्रीयतां मम ।।
येनार्जिता जगत्कीर्तिर्भूमिपुत्रेण शाश्वती ।
शत्रवश्च हता येन भौमेन महितात्मना ।
स प्रीयतां तु भौमोऽद्य तुष्टो भूयात्सदा मम ।।
बुधो बुद्धिप्रदाता च सोमपुत्रो महाद्युतिः ।
आदित्यस्य रथे तिष्ठन् स बुधः प्रीयतां मम ।।
मेरुमूर्धिसमाक्रान्तो देवराजपुरोहितः ।
ज्ञाता यः सर्वशास्त्राणां स गुरुः प्रीयतां मम ।।
सोमतुल्या प्रभा यस्य योऽसुराणां गुरुस्तथा ।
जेता च सर्वशत्रूणां स काव्यः प्रीयतां मम ।।
कृष्णवर्णः कृशाङ्गश्च कृष्णजीमूतसन्निभः ।
शनैश्चरः सूर्यपुत्रः स सौरः प्रीयतां मम ।।
रक्ताक्षो धूम्रवर्णाभो विजितारिमहाबलः ।
अबाहुश्चान्तरिक्षस्थः स राहुः प्रीयतां मम ।।
अग्निपुत्रो महाजेताः केतुस्सर्वग्रहान्तकः ।
क्षोभयेद्यः प्रजास्सर्वाः स केतुः प्रीयतां मम ।।

ध्रुवराजो महापुण्य उदीच्यां दिशि यः स्थितः ।
 ऋषीणां प्रवरः श्रेष्ठः स ध्रुवः प्रीयतां मम ॥
 अगस्त्यः कलशोद्भूतो दक्षिणस्यां दिशि स्थितः ।
 समुद्रं जीर्णवान्योऽसौ विन्ध्यारिः प्रीयतां मम ॥
 अधोमुखस्थितो देवः पृथिव्यां सर्वव्यापकः ।
 शम्भोश्च वल्लभो नित्यं स वास्तुः प्रीयतां मम ॥
 हेरुकादीनि चान्यानि वटुकाश्चरकादयः ।
 भूपातालखदिग्व्यापी क्षेत्रेशः प्रीयतां मम ॥
 पृथिवीं द्यां चान्तरिक्षं समस्तभुवनानि च ।
 अमरा येऽवतिष्ठन्ति प्रीयन्तां ते सदा मम ॥
 भद्रा भगवती कृष्णा तारा काली च पार्वती ।
 मङ्गला शिवरात्री च ^१रात्रयोऽष्टौ प्रकीर्तिताः ॥
 वसन्तश्च तथा ग्रीष्मो वर्षाश्चैव शरत्तथा ।
 हेमन्तः शिशिरश्चैव प्रीयन्तां ऋतवो मम ॥

^१अग्र्यादित्यौ सर्वग्रहाधिपती वरुणचन्द्रमसौ नक्षत्राधिपती कुमारभौमौ विष्णु-
 बुधौ इन्द्राबृहस्पती सरस्वतीशुक्रौ प्रजापतिशनेश्चरौ गणपतिराहू रुद्रकेतू ब्रह्मध्रुवौ
 अनन्तागस्त्यौ ब्रह्मा कूर्मः ध्रुवः अनन्तः हरिः लक्ष्मीः कमला शिख्यादयः पञ्चचत्वारिं-
 शद्वास्तोष्पतिदेवताः ॥ ब्रह्मयादयः मातरः गौर्यादयः मातरः ललितादयः मातरः
 दुर्गाक्षेत्रगणेश्वरदेवताः राकादेवताः त्रिकादेवताः सिनीवालीदेवताः कुहूदेवताः यामी-
 देवताः रौद्रीदेवताः ऐन्द्रीदेवताः वारुणीदेवताः बार्हस्पत्यदेवताः । ओं भूर्देवताः ओं
 भुवर्देवताः ओं स्वर्देवताः ओं भूर्भुवः स्वर्देवताः अखण्डब्रह्माण्ड(याग)देवताः धूः
 उपधूः महागायत्री सावित्री सरस्वती हेरुकादयो वटुकादयः । चत्वारो वेदाः साङ्गाः
 सायुधाः सवाहनाः सपरिवाराः सानुचराः यवतिलतण्डुलहोमेन प्रीयन्तां प्रीताः सन्तु ॥

१. प्रीयन्तां मम रात्रयः   २. वर्षाधिपती वा मासाधिपती वा दिवसाधिपती । एवं
 चन्द्रादीनां ज्ञेयम् ।

॥ ओ३म् ॥

॥ अथ विष्णुपञ्चके पुरुषसूक्तम् ॥

॥ ओं नमो नारायणाय ॥

ओं ध्येयः सदा सवितृमण्डलमध्यवर्ती
नारायणः सरसिजासनसन्निविष्टः ।
केयूरवान्कनककुण्डलवान्किरिटी
हारी हिरण्मयवपुर्धृतशङ्खचक्रः ॥
शान्ताकारं भुजगशयनं पद्मनाभं सुरेशं
विश्वाधारं गगनसदृशं मेघवर्णं शुभाङ्गम् ।
लक्ष्मीकान्तं कमलनयनं योगिभिर्ध्यानगम्यं
वन्दे विष्णुं भवभयहरं सर्वलोकैकनाथम् ॥
मेघश्यामं पीतकौशीयवस्त्रं
श्रीवत्साङ्कं कौस्तुभोद्भासिताङ्गम् ।
पुण्योपेतं पुण्डरीकायताक्षं
विष्णुं वन्दे सर्वलोकैकनाथम् ॥
आनुष्टुभस्य सूक्तस्य त्रिष्टुबन्तस्य देवता ।
विश्वात्मा पुरुषः साक्षादृषिर्नारायणः स्मृतः ॥

(सहस्रशीर्षा षोडश नारायणः पौरुषमानुष्टुभं त्रिष्टुबन्तम् ॥)

पुरुषमेधः पुरुषस्य नारायणस्यार्षम् ॥

सहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् ।
स भूमिं विश्वतो वृत्वाऽत्यतिष्ठद्दशाङ्गुलम् ॥ १ ॥
पुरुष एवेदं सर्वं यद्भूतं यच्च ^१भाव्यम् ।
उतामृतत्वस्येशानो यदब्रेनाति रोहति ॥ २ ॥

एतावानस्य महिमाऽतो जायँश्च पूरुषः ।
 पादोऽस्य विश्वा भूतानि त्रिपादस्यामृतं दिवि ॥ ३ ॥
 त्रिपादूर्ध्व उदैत्पुरुषः पादोऽस्येहाभवत्पुनः ।
 ततो विष्वङ् व्यक्रामत्साशनाशने अभि ॥ ४ ॥
 तस्माद्विराळजायत विराजो अधि पूरुषः ।
 स जातो अत्यरिच्यत पश्चाद्धूमिमथो पुरः ॥ ५ ॥
 यत्पुरुषेण हविषा देवा यज्ञमतन्वत ।
 वसन्तो अस्यासीदाज्यं ग्रीष्म इध्मः शरद्धविः ॥ ६ ॥
 तं यज्ञं बर्हिषि प्रौक्षन्पुरुषं जातमग्रतः ।
 तेन देवा अयजन्त साध्या ऋषयश्च ये ॥ ७ ॥
 तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः सम्भृतं पृषदाज्यम् ।
 पशूँस्ताँश्चक्रे वायव्यानारण्यान् ग्राम्याश्च ये ॥ ८ ॥
 तस्माद्यज्ञात्सर्वहुत ऋचः सामानि जज्ञिरे ।
 छन्दांसि जज्ञिरे तस्माद्यजुस्तस्मादजायत ॥ ९ ॥
 तस्मादश्वा अजायन्त ये के चोभयादतः ।
 गावो ह जज्ञिरे तस्मात्तस्माज्जाता अजावयः ॥ १० ॥
 यत्पुरुषं व्यदधुः कतिधा व्यकल्पयन् ।
 मुखङ्किमस्य कौ बाहू का ऊरू पादा उच्येते ॥ ११ ॥
 ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीद्बाहू राजन्यः कृतः ।
 ऊरू तदस्य यद्वैश्यः पद्भ्यां शूद्रो अजायत ॥ १२ ॥
 चन्द्रमा मनसो जातश्चक्षुः सूर्यो अजायत ।
 मुखादिन्द्रश्चाग्निश्च प्राणाद्वायुरजायत ॥ १३ ॥

नाभ्या आसीदन्तरिक्षं शीर्ष्णो द्यौः समवर्तत ।
 पद्भ्यां भूमिर्दिशः श्रोत्रात्तथा लोकाँ अकल्पयन् ॥ १४ ॥
 सप्तास्यासन्परिधयस्त्रिः सप्त समिधः कृताः ।
 देवा यद्यज्ञं तन्वाना अबध्नन्पुरुषं पशुम् ॥ १५ ॥ तेजोऽसि० ॥
 यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवास्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् ।
 ते ह नाकं महिमानः सचन्त यत्र पूर्वे साध्याः सन्ति देवाः ॥ १६ ॥

* * * * *

॥ अथ बृहत्पुरुषसूक्तम् ॥

सहस्रशीर्षं दिव्यं तु विश्वाद्यं विश्वसम्भवम् ।

विश्वं नारायणं देवमक्षरं परमं पदम् ॥

(सहस्रशीर्षा षोडश नारायणः पौरुषमिति । शेषशायिन इत्यथर्वणस्य । पुरुष-
 मेधः पुरुषस्य नारायणस्यैकोनाऽनुष्टुप् चतस्रोऽन्त्या वेदाह (धाता) यज्ञेन अद्भ्यस्त्रिष्टुप् ॥
 प्रजापतिः चरति षडूना वास्वदेवस्य । त्रिष्टुबाद्या (द्व्ये) द्वे पञ्चमी दशम्यन्त्याः । शेषमा-
 नुष्टुभम् ॥ सरिताङ्काशयपीनां सरितो यज्ञकीर्तिमिच्छमानानाम् । हिरण्यगर्भेति (पञ्चोना)
 द्वादश त्रिष्टुप् महांत्या च । त्रयोदशी जगती । उपान्त्या गायत्री ॥)

पुरुषमेधः पुरुषस्य नारायणस्यार्घम् ।

सहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् ।

स भूमिं सर्वतः स्मृत्वात्यतिष्ठदशाङ्गुलम् ॥ १ ॥

पुरुष एवेदं सर्वं यद्धूतं यच्च भव्यम् ।

उतामृतत्वस्येशानो यदत्रेनातिरोहति ॥ २ ॥

एतावानस्य महिमाऽतो ज्यायाँश्च पूरुषः ।

पादोऽस्य सर्वा भूतानि त्रिपादस्यामृतं दिवि ॥ ३ ॥

त्रिपादूर्ध्व उदैत्पुरुषः पादोऽस्येहाभवत्पुनः ।
 ततो भूमिं व्यक्रामत्साशनानशने अभि ॥ ४ ॥
 ततो विराळजायत विराजो अधि पूरुषः ।
 स जातो अत्यरिच्यत पश्चाद्धूमिमथो पुरः ॥ ५ ॥
 यत्पुरुषेण हविषा देवा यज्ञमतन्वत ।
 वसन्तो अस्यासीदाज्यं ग्रीष्म इध्म शरद्धविः ॥ ६ ॥
 तं यज्ञं बर्हिषि प्रौक्षन्पुरुषं जातमग्रतः ।
 तेन देवा अयजन्त साध्या ऋषयश्च ये ॥ ७ ॥
 तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः सम्भृतं पृषदाज्यम् ।
 पशून्ताँश्चक्रिरे वायव्यानारण्यान्प्रा॑म्याश्च ये ॥ ८ ॥
 तस्माद्यज्ञात्सर्वहुत ऋचः सामानि जज्ञिरे ।
 छन्दांसि जज्ञिरे तस्माद्यजुस्तस्मादजायत ॥ ९ ॥
 तस्मादश्वा अजायन्त ये च के चोभयादतः ।
 गावो ह जज्ञिरे तस्मात्तस्माज्जाता अजावयः ॥ १० ॥
 यत्पुरुषं व्यदधुः कतिधैनमकल्पयन् ।
 मुखङ्किमस्यासीत्कौ बाहू का ऊरू पादा उच्यते ॥ ११ ॥
 ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीद्बाहू राजन्यः कृतः ।
 ऊरू तदस्य यद्वैश्यः पद्भ्यां शूद्रो अजायत ॥ १२ ॥
 चन्द्रमा मनसो जातश्चक्षुषोरधि सूर्यः ।
 नसोर्वायुश्च प्राणश्च मुखादग्निरजायत ॥ १३ ॥
 नाभ्या आसीदन्तरिक्षं शीष्णो द्यौः समवर्तत ।
 पद्भ्यां भूमिर्दिशः श्रोत्रात्तथा लोकाँ अकल्पयन् ॥ १४ ॥

सप्तस्यासन्परिधयस्त्रिः सप्त समिधः कृताः ।

देवा यद्यज्ञं तन्वाना अबध्नन्पुरुषं पशुम् ॥ १५ ॥

वेदाहमेतं पुरुषं महान्तमादित्यवर्णं तमसः परस्तात् ।

सर्वाणि रूपाणि विभज्य धीरो नामानि कृत्वाभिवदन्यदास्ते ॥ १६ ॥

धाता पुरस्ताद्यमुदाजहार शक्रः प्रविद्वान्प्रदिशश्चतस्रः ।

तमेव विदित्वाति मृत्युमेति नान्यः पन्था अयनाय विद्यते ॥ १७ ॥

यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवास्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् ।

ते ह नाकं महिमानः सचन्त यत्र पूर्वे साध्याः सन्ति देवाः ॥ १८ ॥

तेजोऽसि० ॥ अद्भ्यः सम्भृतः पृथिव्या रसाद्विश्वकर्मणः समवर्तताधि ।

तस्य त्वष्टा विदधद्रूपमेति तन्मर्त्यस्य देवमाजानमग्रे ॥ १९ ॥

॥ इति पूर्वनारायणम् ॥

* * * * *

॥ अथोत्तरनारायणम् ॥

प्रजापतिश्चरति गर्भे अन्तरजायमानो बहुधा विजायते ।

तस्य योनिं परिपश्यन्ति धीरास्तस्मिंस्तिष्ठन्ति भुवनानि विश्वा ॥ १ ॥

वेदाहमेतं पुरुषं महान्तमादित्यवर्णं तमसस्तु पारे ।

तमेव विदित्वाति मृत्युमेति नान्यः पन्था विद्यतेऽयनाय ॥ २ ॥

यो देवेभ्य आतपति यो देवानां पुरोहितः ।

पूर्वो यो देवेभ्यो जातो नमो रुचाय ब्राह्म्ये ॥ ३ ॥

रुचं ब्राह्म्यञ्जनयन्तो देवा अग्रे यदब्रवन् ।

यस्त्वैवं ब्राह्मणो विद्यात्तस्य देवा असन्वशे ॥ ४ ॥

श्रीश्च ते लक्ष्मीश्च ते पत्न्या अहोरात्रे पार्श्वे नक्षत्राणि रूपमश्विनौ व्यात्तम् ।

इष्णं म इषाणामुं म इषाण सर्वलोकं म इषाण ॥ ५ ॥

१. विदित्वाऽमृतत्वमेति २. व्यै ३. ताग्रे ४. पूर्व ५. न्तु ६. स्त्वे ७. व्याप्तं(यातं)

तदेवाग्निस्तद्वायुस्तत्सूर्यस्तदु चन्द्रमाः ।

तदेव शुक्रं तद्ब्रह्म तदापस्तत्रजापतिः ॥ ६ ॥

सर्वे निमेषा जज्ञिरे विद्युतः पुरुषादधि ।

कलाः काष्ठा मुहूर्ताश्चाहोरात्रणि सर्वशः ॥ ७ ॥

अर्धमासा मासा ऋतवः परिवत्सराः ।

स आपस्सुदुधे उभे इमे अन्तरिक्षमथो स्वः ॥ ८ ॥

नैनमूर्ध्वं न तिर्यञ्चं न मध्ये परिजग्रभत् ।

न तस्येशे कश्च न यस्य नाम महद्यशः ॥ ९ ॥

न सन्दृशे तिष्ठति रूपमस्य न चक्षुषा पश्यति कश्चनैनम् ।

हृदा मनीषा मनसाभिगुप्तो च एतद्विदुरमृतास्ते भवन्ति ॥ १० ॥

ऋतं च सत्यं चाभीद्धात्तपसोऽध्यजायत ।

ततो रात्रिरजायत ततः समुद्रो अर्णवः ॥ ११ ॥

समुद्रादर्णवादधि संवत्सरो अजायत ।

अहोरात्राणि विदधद्विश्वस्य मिषतो वशी ॥ १२ ॥

सूर्याचन्द्रमसौ धाता यथापूर्वमकल्पयत् ।

दिवं च पृथिवीं चान्तरिक्षमथो स्वः ॥ १३ ॥ तेजोऽसि ॥

अद्भ्यः सम्भृतः पृथिव्या रसाद्विश्वकर्मणः समवर्तताधि ।

तस्य त्वष्टा विदधद्रूपमेति तन्मर्त्यस्य देवमाजानमग्रे ॥ १३ ॥

सरिताङ्काश्यपीनां सरितो यज्ञकीर्तिमिच्छमानानाम् ।

हिरण्यगर्भः समवर्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेक आसीत् ।

स दाधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ १ ॥

यः प्राणतो निमिषतश्च राजा पतिर्विश्वस्य जगतो बभूव ।

ईशे यो अस्य द्विपदश्चतुष्पदः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ २ ॥

य ओजोदा बलदा यस्य विश्व उपासते प्राशिषं यस्य देवाः ।
यस्य छायामृतं यस्य मृत्युः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ ३ ॥
येन द्यौरुग्रा पृथिवी दृढा येन स्वः स्तम्भितं येन नाकम् ।
यो अन्तरिक्षं विममे वरीयः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ ४ ॥
य इमे द्यावापृथिवी तस्तभाने आधारयद्रोदसी रेजमाने ।
यस्मिन्नधि विततः सूर एति कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ ५ ॥
यस्येमे विश्वे गिरयो महि त्वा समुद्रं यस्य रसया सहाहुः ।
दिशो यस्य प्रदिशः पञ्च देवीः कस्मै देवाय हविषाविधेम ॥ ६ ॥
आपो ह यन्महतीर्विश्वमायनार्भं दधाना जनयन्तीरग्निम् ।
ततो देवानां निरवर्ततासुरेकः कस्मै देवाय हविषाविधेम ॥ ७ ॥ तेजोऽसि० ॥
आ नः प्रजां जनयतु प्रजापतिर्धाता दधातु सुमनस्यमानः ।
संवत्सर ऋतुभिश्चाक्लृपानो मयि पुष्टिं पुष्टिपतिर्दधातु ॥ ८ ॥

* * * * *

॥ अगस्त्यस्य च ॥

वेनस्तत्पश्यद्भुवनस्य विद्वान्यत्र विश्वं भवत्येकनीलम् ।
यस्मिन्निदं सं च वि चैति सर्वं स ओतः प्रोतश्च विभुः^१ प्रजासु ॥ १ ॥
प्र तद्वोचेदमृतं नु विद्वान्गन्धर्वो^२ नाम निहितं गुहा सत् ।
त्रीणि पदानि निहिता गुहासु यस्तानि वेद स पितुः पितासत् ॥ २ ॥
^३सतो बन्धुर्जनिता स विधाता^४ नामानि वेद भुवनानि विश्वा ।
यत्र देवा अमृतमानशानास्तृतीये^५ धामन्नभ्यैरयन्त ॥ ३ ॥
परीत्य भूतानि परीत्य लोकान्परीत्य^६ सर्वान्प्रदिशो दिशश्च ।
प्रजापतिः प्रथम^७ जा ऋतस्यात्मनात्मानं^८ मुप संविवेश ॥ ४ ॥

१. स आहुः २. भूः ३. धाम ४. स नो ५. धा ६. धामान्यभ्यै (धामनऽध्यै)
७. सर्वाः ८. जां ९. मभि सम्बभूव

परि द्यावापृथिवी वितते सद्य इत्वा परि लोकान्परि दिशः परि स्वः ।

ऋतस्य तन्तुं विततं विचृत्य तदपश्यत्तदभवत्तदासीत् ॥ ५ ॥

सदसस्पतिमद्भुतं प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् ।

सनिं मेधामयासिषम् ॥ ६ ॥ तेजोऽसि० ॥

यस्मादन्यो न परोऽस्ति जातो य आविवेश भुवनानि विश्वा ।

प्रजापतिः प्रजया संविदानः त्रीणि ज्योतींषि सचते स षोडशी ॥ ७ ॥

॥ इत्युत्तरनारायणम् ॥

॥ बृहत्पुरुषसूक्तं समाप्तम् ॥

* * * * *

॥ अथ लक्ष्मीसूक्तम् ॥

॥ श्रीमहालक्ष्मै नमः ॥

ओं पद्मद्वयवराभीष्टयुक्तपाणिचतुष्टयाम् ।

पद्मवर्णा भजे पद्मशायिनीं पद्मवासिनीम् ॥

पुस्तकाक्षाभयाब्जाढ्यां सितवर्णां त्रिलोचनाम् ।

महापद्मनिषण्णां तां लक्ष्मीं गजगतां नुमः ॥

ओं करयुगलगृहीतं पूर्णकुम्भं दधानां

क्वचिदमलगजस्थां शङ्खचक्राब्जपाणिम् ।

क्वचिदपि दयिताङ्के चामरव्यग्रहस्तां

क्वचिदपि सुणिपाशौ बिभ्रतीं नौमि लक्ष्मीम् ॥

हिरण्यवर्णामेकोना श्री^१र्भागवी श्रीरलक्ष्मीं श्रेय्यमानुष्टुभं वै शक्यन्तं हि साग्रेयी । चतुर्थी प्रस्तारपङ्क्तिः त्रिष्टुभौ पञ्चदशयुपरिष्ठाद्बृहती श्रीपुत्राः ^३परे षट् ॥

हिरण्यवर्णामिति पञ्चदशर्चस्य श्रीसूक्तस्य । आद्यायाः श्री ऋषिः । ततः चतुर्दशानामानन्दकर्दमचिक्लीतेन्दिरासुता ऋषयः श्रीदेवता । आद्यास्त्रिस्रोऽनुष्टुभः ।

चतुर्थीप्रस्तारपंक्तिः । (बृहती) । पञ्चमीषष्ठ्यौ त्रिष्टुभौ । सप्तम्यादयोऽष्टावनुष्टुभः ।
अन्त्या प्रस्तारपतिः ॥ श्रीमहालक्ष्मीप्रीत्यर्थे पाठ्ये (होमे) विनियोगः ॥

ओम् । हिरण्यवर्णां हरिणीं सुवर्णरजतस्रजम् ।

चन्द्रां हिरण्ययीं लक्ष्मीं जातवेदो ममावह ॥ १ ॥

तां म आवह जातवेदो लक्ष्मीमनपगामिनीम् ।

यस्यां हिरण्यं विन्देयं गामश्वं पुरुषानहम् ॥ २ ॥

अश्वपूर्वा रथमध्यां हस्तिनादप्रमोदिनीम् ।

श्रियं देवीमुपह्वये श्रीर्मा देवी जुषताम् ॥ ३ ॥

कां सोस्मितां हिरण्यप्राकारामार्द्रां ज्वलन्तीं तृप्तां तर्पयन्तीम् ।

पद्मेस्थितां पद्मवर्णां तामिहोप ह्वये श्रियम् ॥ ४ ॥

चन्द्रां प्रभासां यशसा ज्वलन्तीं श्रियं लोके देवजुष्टामुदाराम् ।

तां पद्मिनीमीं शरणं प्रपद्येऽलक्ष्मीर्मे नश्यतां त्वा वृणोमि(वृणे) ॥ ५ ॥

आदित्यवर्णे तपसोऽधिजातो वनस्पतिस्तव वृक्षोऽथ बिल्वः ।

तस्य फलानि तपसा नुदन्तु मायान्तरा याश्च बाह्या अलक्ष्मीः ॥ ६ ॥

उपैतु मां देवसखः कीर्तिश्च मणिना सह ।

प्रादुर्भूतोऽस्मि राष्ट्रेऽस्मिन्कीर्तिं वृद्धिं ददातु मे ॥ ७ ॥

क्षुत्पिपासामलां ज्येष्ठामलक्ष्मीं नाशयाम्यहम् ।

अभूतिमसमृद्धिं च सर्वान्निर्णुद मे गृहात् ॥ ८ ॥

गन्धद्वारां दुराधर्षां नित्यपुष्टां करीषिणीम् ।

ईश्वरीं सर्वभूतानां तामिहोपह्वये श्रियम् ॥ ९ ॥

मनसःकाममाकूतिं वाचः सत्यमशीमहि ।

पशूनां रूपमन्नस्य मयि श्रीः श्रयतां यशः ॥ १० ॥

कर्दमेन प्रजा भूता मयि सम्भव कर्दम ।

श्रियं वासय मे कुले मातरं पद्ममालिनीम् ॥ ११ ॥

आपः स्व^१वन्तु स्निग्धानि चिक्लीत वस मे गृहे।
 नि च देवीं मातरं श्रियं वासय मे कुले॥ १२॥
 आर्द्रां पुष्करिणीं पुष्टिं पिङ्गलां पद्ममालिनीम्।
 सूर्यां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो ममावह॥ १३॥
 आर्द्रां यः करिणीं यष्टिं सुवर्णां हेममालिनीम्।
 चन्द्रां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो ममावह॥ १४॥
 तां म आवह जातवेदो लक्ष्मीमनपगामिनीम्।
 यस्यां हिरण्यं प्रभूतं गावो दास्योऽश्वान् विन्देयं पुरुषानहम्॥ १५॥
 य आनन्दं समाविशदुपधावन्विभाव^२सुम्।
 श्रियः सर्वा उपासिष्व चिक्लीत वस मे गृहे॥ १६॥
 कर्दमेन प्रजाः सृष्टाः सम्भूतिं गमयामसि।
 अदधादु^३पगादेषाङ्कामान्स सृज्म^४हे॥ १७॥
 जातवेदः पुनीहि मां रायस्पोषं च धारय।
 अग्निर्मा तस्मादेनसो विश्वान्मुञ्चत्वंहसः॥ १८॥ तेजोऽसि०॥
 अच्छात्रमित्रमहो देवो देवानग्रेवोचः सुमतिं रोदस्योः।
 वीहिं स्वस्तिं सुक्षितिं दिवोनृन्दिषो अंहांसि
 दुरिता^५तरेमतातरेम तवावसातरेम॥
 ॥ इति लक्ष्मीसूक्तम्॥

* * * * *

॥ अथ आयुष्यसूक्तम् ॥^क

आयुष्यं दश दाक्षायणायैकर्चाः सनकः सनातनः सनन्दनः संहसंज्ञस्समस्सुश्रीः
सुवाक्सर्वे हिरण्यात्मस्तुतिः पञ्चम्यष्टमी नवम्यस्त्रिष्टुभः सप्तमी शाकरी (शेषमानुष्टुभम्) ॥

आयुष्यं वर्चस्यं रायस्पोषमौद्धिदम् ।

इदं हिरण्यं वर्चस्व^१ जैत्रायाविशतादिमाम् ॥ १ ॥

उञ्चैर्वाजी पृतनाषाट्सभासाहं धनं जयम् ।

सर्वाः समग्रा^२ ऋद्धयो हिरण्येऽस्मिन्समाहिताः ॥ २ ॥

‘शुनमहं हिरण्यस्व’ पितुर्नामेव जग्रभ ।

‘तेन मां सूर्यत्वचमकरं’ पुरुषप्रियम् ॥ ३ ॥

सम्राजञ्च विराजञ्चाभिष्टिर्या च मे ध्रुवा ।

लक्ष्मी राष्ट्रस्य या मुखे तया मामिन्द्र संसृज ॥ ४ ॥

अग्नेः प्रजातं परि यद्धिरण्यममृतं^३ जज्ञे अधि मर्त्येषु ।

य एनद्वेद स^४ इदेनमर्हति जरामृत्युर्भवति यो बिभर्ति ॥ ५ ॥

यद्वेद राजा वरुणो यदु देवी सरस्वती ।

इन्द्रो यद् वृत्रहा वेद तन्मे वर्चस आयुषे ॥ ६ ॥

न तद्रक्षांसि न पिशाचा^५ श्ररन्ति देवानामोजः प्रथमजं ह्येतत् ।

यो बिभर्ति दाक्षायणा हिरण्यं स देवेषु कृणुते दीर्घमायुः स मानुष्येषु

कृणुते दीर्घमायुः ॥ ७ ॥

यदाबध्नं दाक्षायणा हिरण्यं शितानीकाय सुमनस्यमानाः ।

‘तन्म आबध्नामि शतशारदायायुष्माञ्जरदष्टिर्यथा सत् ॥ ८ ॥

घृता^६ दुर्लुप्तं मधुम^७ त्सुपर्णं धनञ्जय धरुणं धारयिष्णु ।

‘मृणत्सपत्नानधरांश्च कृण्वदारोह मां महते सौभगाय ॥ ९ ॥ तेजोऽसि ॥

१. वास्सर्वे २. स्वज्जैत्रा ३. ग्र ४. शुनामहां (शुनमहां) ५. स्य ६. मानेव (मामेव) ७. तेने ८. पूरुषु ९. यज्ञे १०. इदेनग (इदेनद। इदं नगर्हति) ११. स्त १२. तत्र १३. दुल्लु १४. सुवर्ण १५. ऋणक् सपत्नदधरां (पृणक्) क. महालक्ष्मीसूक्तम्

प्रियं मां कुरु देवेषु प्रियं राजसु मां कुरु।

प्रियं विश्वेषु गोप्त्रेषु मयि धेहि रुचारुचम् ॥ १० ॥

॥ इत्यायुष्यसूक्तम् ॥

* * * * *

लक्ष्मी पद्मासनस्था विपुलकटितटा पद्मपत्रायताक्षी

गम्भीरावर्तनाभिस्तनभरनमिता शुक्लवस्त्रोत्तरीया।

या सा दिव्यैर्गजेन्द्रैर्मणिगणखचितैः स्नापिता हेमकुम्भैः

सा मे लक्ष्मी प्रहृष्टा निवसतु भवने पङ्कजव्यग्रहस्ता ॥

रथे अक्षेषु वृषभस्य वाजे वाते पर्जन्ये वरुणस्य शुष्मे।

इन्द्रं या देवी सुभगा जजान सेयमागाद्वर्चसा संविदाना ॥ १ ॥

या हस्तिनि द्वीपिनि या हिरण्ये गोष्वश्वेषु पुरुषेष्वन्तः।

इन्द्रं या देवी सुभगा जजान सेयमागाद्वर्चसा संविदाना ॥ २ ॥

सिंहे व्याघ्र उत या पृदाकौ त्विषिरग्रौ ब्राह्मणे सूर्ये या।

इन्द्रं या देवी सुभगा जजान सेयमागाद्वर्चसा संविदाना ॥ ३ ॥ तेजोऽसि ॥

या राजन्ये दुन्दुभावायतायामश्वस्य क्रन्दे पुरुषस्य मायौ इन्द्रं।

या देवी सुभगा जजान सेयमागाद्वर्चसा संविदाना ॥ ४ ॥

॥ इति महालक्ष्मीसूक्तम् ॥

अथ फलम् (तर्पणम्)

एकं मन्त्रं समाचक्ष्व सर्वकर्मकरं शिवम्।

ऐहिकं सर्वधर्मज्ञ पारलौकिकमेव च ॥

पुष्करः

प्रतिवेदं महाभाग यत्सूक्तं पौरुषं स्मृतम्।

सर्वकर्मकरं ज्ञेयं पवित्रमघसूदनम् ॥

एकैकया ऋचा राम स्नातो दत्त्वा जलाञ्जलीः।

पौरुषेण तु सूक्तेन मुच्यते सर्वकिल्बिषैः ॥

अन्तर्जलगतो जप्त्वा तथा सूक्तं तु पौरुषम् ।
 सर्वकल्मषनिर्मुक्तो यथेष्टं लभते गतिम् ॥
 एकैकया ऋचा स्नात्वा पुष्पं पुष्पं निवेदयेत् ।
 पुरुषाय जले राम सर्वपापैर्विमुच्यते ॥
 एकैकया ऋचा स्नातो लभेद्राम परं फलम् ।
 सर्वान्कामानवाप्नोति यान्कांश्चिन्मनसेच्छति ॥
 पौरुषेण तु सूक्तेन प्राणायामो महाफलः ।
 जपं होमं तथा राम सर्वकल्मषनाशनम् ॥
 सुरापो ब्रह्महा स्तेनः तथैव गुरुतल्पगः ।
 पापेभ्यो विप्रमुच्यन्ते जप्त्वा सूक्तं तु पौरुषम् ॥
 कृच्छ्रैर्विशोधितः पूर्वं मध्याह्ने सलिलोपगः ।
 स्नात्वा तु पौरुषं सूक्तं जपेन्नित्यमतन्द्रितः ॥
 संवत्सरेण देवेशं वासुदेवं प्रपश्यति ।
 स्वयमेव महाभाग शाकमूलफलाशनः ॥
 तस्मात्कामानवाप्नोति यद्राम मनसेच्छति ।
 श्रियं प्रज्ञां तथा रूपं जीवितं दीर्घमेव च ॥
 अणिमां लघिमां प्राप्तिं महिमां घरिमां तथा ।
 ईशित्वं च वशित्वं च प्राकाम्यं च द्विजोत्तम ॥
 यत्र कामावसायित्वं तस्मात्प्राप्नोति मानवः ।
 दुरवापमथान्यद्वा यत्किञ्चिन्मनसेच्छति ॥
 अकामः पौरुषं सूक्तं जप्त्वा नित्यमतन्द्रितः ।
 तत्र याति महाभाग यत्र विष्णोः परं पदम् ॥
 एकं कर्म समाचक्ष्व देवलक्ष्मीविवर्धनम् ।
 प्रतिवेदं जगन्नाथ यादोगण नृपात्मज ॥

यः शुचिः प्रयतो भूत्वा जुहुयादाज्यमन्वहम् ।
श्रियः पञ्चदशर्चं च श्रीकामः सततं जपेत् ॥

पुष्करः

श्रीसूक्तं प्रतिवेदं तु ज्ञेयं लक्ष्मीविवर्धनम् ।
इह लोके परे वापि यथाकामं द्विजोत्तम ॥
हिरण्यवर्णा हरिणीमृचः पञ्चदश द्विज ।
श्रीसूक्तं कथितं पुण्यं ऋग्वेदे पुष्टिवर्धनम् ॥
आयुष्यं चैव वर्चस्यं सूक्तं दाक्षायणं महत् ।
रथे अक्षेषु वाजेति चतस्रस्तु तथा ऋचः ॥
श्रीसूक्तं तु यजुर्वेदे कथितं सर्वकामदम् ।
श्रीसूक्तं यो जपेद्भक्त्या तस्याऽलक्ष्मीर्विनश्यति ॥
जुहुयाद्यश्च धर्मज्ञो हविष्येण विशेषतः ।
श्रियं दददिदं चैव प्रोक्तमथर्वणो तथा ॥
श्रीसूक्तेन तु पद्मानां घृताक्तानां भृगूत्तम ।
अयुतं होमयेद्यस्तु वह्नौ भक्तियुतो नरः ॥
पद्महस्तद्वया लक्ष्मीर्नरं तमुपतिष्ठति ।
दशायुतं च पद्मानां जुहुयाद्वा तथा जले ॥
नापैति तत्कुलालक्ष्मीर्विष्णोर्वक्षोगता यथा ।
घृताक्तानां तु बिल्वानां हुत्वा रामायुतं नरः ॥
बहुवित्तमवाप्नोति यत्किञ्चिन्मनसेच्छति ।
बिल्वानां लक्षहोमेन कुलं लक्ष्मीमुपाश्रुते ॥
पद्मानामथ बिल्वानां कोटिहोमं समाचरेत् ।
श्रद्धया परया भक्त्या देवेन्द्रत्वं लभेद्भुवम् ॥

त्रिसन्ध्यं प्रत्यहं कश्चिद्यो जपेन्नियतव्रतः ।
 हिरण्यपूर्णस्तेजस्वी धनाढ्यो भोगभाग्यवान् ।
 जीवेच्चिरं शरीरान्ते चन्द्रसायुज्यमाप्नुयात् ॥
 माङ्गल्यमेतत्परमं पवित्रं संसारदुःखौघविनाशकारि ।
 सुखप्रदं धर्मविदं नराणां मनोरथावाप्तिकरं प्रदिष्टम् ॥
 सम्पूज्य देवीं वरदां यथावत्पद्मैः सितैर्वा कुसुमैस्तथान्यैः ।
 क्षीरेण धूपैः परमान्नभक्ष्यैर्लक्ष्मीमवाप्नोति विधानतश्च ॥
 भगवान् देवकीपुत्रः शङ्खचक्रगदाधरः ।
 लक्ष्मीकान्तो महाबाहुः प्रीयतां मम केशवः ॥

अनेन मन्त्रपाठेन (होमेन) आत्मनो वाङ्मनःकायोपार्जितपापनिवारणार्थं
 श्रीविष्णुपरमात्मदेवतासन्तोषणार्थम्, भगवान्वासुदेवः, सङ्कर्षणः, प्रद्युम्नः, अनिरुद्धः,
 सत्यपुरुषः, अच्युतः, माधवः, गोविन्दः, अविकृतः, अनन्तः, अध्यक्षः, अचलः,
 शान्तात्मा, यमनियमाश्रयः, परमर्द्धिप्रदः, लक्ष्मीनारायणः, सर्वलोकमयः, सर्वज्ञः, सर्वेश्वरः,
 न्यग्रोधशायी, सर्वव्यापी, त्रिविक्रमः, अपरिमितप्रभावः, निर्लेपः, परमानन्दः, विश्वेश्वरः,
 मङ्गल्यरूपः, सूक्ष्मः, शेषशायी, लक्ष्मीसहितो नारायणः, सपरिवारः, सानुचरः, प्रीयतां
 प्रीतोऽस्तु ॥

॥ इति विष्णुपञ्चकं समाप्तम् ॥

* * * * *

॥ ओ३म् ॥

॥ अथ रुद्रपञ्चके रुद्रमन्त्राः ॥

ओं नमो भगवते महारुद्राय

ओं देवं सुधाकलशसोमकरं त्रिनेत्रं
पद्मासनं च वरदाभयदं सुशुभ्रम् ।
शङ्खभयाब्जवरभूषितया च देव्या
वामेऽङ्कितं शमनभङ्गहरं नमामि ॥
शुद्धस्फटिकसङ्काशं त्रिनेत्रं पञ्चवक्त्रकम् ।
गङ्गाधरं दशभुजं सर्वाभरणभूषितम् ॥
नीलग्रीवं शशाङ्काङ्कं नागयज्ञोपवीतिनम् ।
व्याघ्रचर्मोत्तरीयं च वरेण्यमभयप्रदम् ॥
कमण्डल्वक्षसूत्राभ्यामन्वितं शूलपाणिकम् ।
ज्वलन्तं पिङ्गलजटाशिखमुद्द्योतकारिणम् ॥
अमृतेनाप्लुतं हृष्टमुमादेहार्धधारिणम् ।
दिव्यसिंहासनासीनं दिव्यभोगसमन्वितम् ॥
दिग्देवतासमायुक्तं सुरासुरनमस्कृतम् ।
नित्यं च शाश्वतं शुद्धं ध्रुवमक्षरमव्ययम् ॥
सर्वव्यापिनमीशानां रुद्रं वै विश्वरूपिणम् ।
एवं ध्यात्वा द्विजः सम्यक्ततो यजनमारभेत् ॥
मृत्युञ्जय महादेव पाहि मां शरणागतम् ।
जन्ममृत्युजरारोगैः पीडितं भवबन्धनैः ॥
इति विज्ञाप्य देवेशं जपेन्मन्त्रं च त्र्यम्बकम् ॥

त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम्।

उर्वारुकमिव बन्धनान्मृत्योर्मुक्षीय मामृतात्॥

आ त्वा वहन्तु हरयः सचेतसः ^१श्वेतैरश्वैरिह केतुमद्भिर्वाताजवेन बलमद्भिर्मनोजवायातु शीघ्रं मम रुद्राय हव्यन्देवानां च ऋषीनां चासुराणां च पूर्वजं सहस्राक्षं विरूपाक्षं विश्वरूपं महादेवं शिवमावाहयाम्यहम्॥

आवाहयाम्यहं देवमीश्वरं पार्वतीपतिम्।

वृषभासनमारूढं नागाभरणभूषितम्॥

प्रीयतां यजमानस्य तुष्टो भूयाज्जगत्पतिः।

शुक्लवर्णो महातेजाः शुक्लस्रग्दामभूषितः॥

बलिः पुष्पं चरुश्चैव धूपोऽयं प्रतिगृह्यताम्॥

ओं ^२तत्पुरुषाय विद्महे महादेवाय धीमहि। तन्नो रुद्रः प्रचोदयात्॥ ३॥

शतरुद्रियन्देवानां रुद्रशमनं भवाय शर्वीयश्च प्रत्युत्क्रान्तानुवाको देवर्षी रुद्र-
दैवत्यः त्रिष्टुच्छन्दश्चयने विनियोगः॥

नमस्ते देवा रौद्रमानुष्टुभमाद्या गायत्री पञ्चमषष्ठ्यौ पङ्क्त्यन्त्यौ महापङ्क्तिर्मा
भैरेकपदा जगत्यनुष्टुप् त्रिष्टुबृहती यवमध्या रुद्रो देवता चरमेष्टिका अस्य रुद्रस्य
प्रश्नस्य अनुष्टुच्छन्दः अघोरऋषिः सङ्कर्षणमूर्तिः सुरूपो योऽसावादित्यः परः पुरुषः
स ^३एव देवता अग्निक्रतुचरमायामिष्टिकायां शत^४रुद्रपाठे (होमे) विनियोगः।

सकलस्य रुद्राध्यायस्य श्रीमहारुद्रो देवता एका गायत्री छन्दः तिस्रोऽनुष्टुभः
तिस्रः पङ्क्तयः सप्तानुष्टुभो द्वे जगत्यौ परमेष्ठीऋषिः समस्तपापक्षयर्थं सकलकाम-
नांसिद्ध्यर्थं श्रीमहारुद्रदेवतासन्तोषणार्थं रुद्रमन्त्रपाठे (होमे) विनियोगः॥

अथार्षम्॥ रौद्रोऽध्यायः परमेष्ठिन आर्षं देवानां वा प्रजापतेर्वा॥ नमस्ते
रुद्रमन्यवे इत्याद्योऽनुवाकः षोडशर्चः एकरुद्रदैवत्यः। प्रथमा गायत्री। तिस्रोऽनुष्टुभः।
तिस्रः पङ्क्तयः। सप्तानुष्टुभः। द्वे जगत्यौ॥ नमो हिरण्यबाहवे इति। इत उत्तरं सर्वाणि

यजूंषि द्रापे अन्धसस्पते इति यावत् द्वयोर्द्वयोः रुद्रयोः स्तुतिः तिस्रोऽशीतयः (तिस्रो नवतयः) रुद्राणां च कण्डिकायाम् अष्टावष्टौ च रुद्रा अन्येऽन्यतरतो नमस्काराः । अन्ये रुद्राः ते शेस्तराः तेषामुभयतो नमस्काराः ॥ अपरे जातसंज्ञका रुद्राः सभाभ्य इत्यादयः ॥ नमो वः किरिकेभ्य इत्यग्नि-वायु-सूर्य-हृदयभूताः पञ्चव्याहृतयो बहुरुद्रदेवत्याः ॥ द्रापे अन्धसस्पते इत्यनुवाके सप्तकण्डिका एकरुद्रस्तुतिः । आद्योपरिष्ठाद्वहती । द्वितीया जगती । तृतीयानुष्टुप् । द्वे त्रिष्टुभौ । द्वेऽनुष्टुभौ ॥ असङ्ख्याता इति दशमन्त्रा अनुष्टुभो बहुरुद्रदेवत्या अवतानसंज्ञकाः ॥ ततो नमस्तेऽस्तु रुद्रेभ्य इति त्रीणि यजूंषि बहुरुद्र-देवतानि प्रत्यवरोहसंज्ञका मन्त्राः ॥

आ त्वा वहन्तु नमस्ते रुद्र मन्यवे इत्यादि तमेषां जम्बे दधामीत्यन्तं षडनुवाकाः । ईशानान्त्वेति तिस्रोऽनुषङ्गाः ॥ देवानामार्ष रुद्रशमनमानुष्टुभः प्रथमो गायत्री द्वाद्याः पङ्क्तिः पञ्चमषष्ट्यौ महापङ्क्तिः । पञ्चदशशेषम् ॥

अथ मन्त्रा नमस्कारा यजूंषि त्रिष्टुभा यदा (दयः) ।

द्वात्रिंशच्च द्वितीयाः स्युः पञ्च षट् सप्त चापरे ॥

त्रिंशच्चतुर्थी सैकाद्याश्चत्वारिंशच्च पञ्चमी ।

नमस्काराश्च चत्वार आद्याः षष्ठस्य कीर्तिताः ॥

अनुष्टुप्पञ्चमी ज्ञेया मा भैरेकपदा ततः ।

सप्तमी जगती ज्ञेया चानुष्टुबष्टमी तनूः ॥

परिणो नवमी त्रिष्टुप् शान्तिः सा पुत्रपौत्रयोः ।

दशमी महाबृहती यवमध्येति तां विदुः ॥

द्वादशानुष्टुभश्चान्त्या यजूंषि च त्रिसङ्ख्याया ।

पञ्चविंशतिरेव स्युरनुवाके विभागदः ॥

॥ इत्यार्षम् ॥

* * * * *

ध्यानम्

कर्पूरगौरं करुणावतारं संसारसारं भुजगेन्द्रहारम् ।
सदा रमन्तं हृदयारविन्दे भवं भवानीसहितं नमामि ॥
ध्याये नित्यं महेशं रजतगिरिनिभं चारुचन्द्रावतंसं
रत्नाकल्पोज्ज्वलाङ्गं परशुमृगवराभीतिहस्तं प्रसन्नम् ।
पद्मासीनं समन्तात्सुतममरगणैर्व्याघ्रकृत्तिं वसानं
विश्वाद्यं विश्ववन्द्यं निखिलभयहरं पञ्चवक्त्रं त्रिनेत्रम् ॥

ओं नमः शिवाय वरदाय ॥ ओं नमस्ते रुद्र मन्यवे बाहुभ्यामुत ते नमः ।
उतो त इषवे नमः ॥ या ते रुद्र शिवा तनूरघोराऽपापकाशिनी । तया नस्तन्वा
शन्तमया गिरिशन्ताऽभिचाकशीहि ॥ यामिषुं गिरिशन्त हस्ते बिभर्ष्यस्तवे ।
शिवां गिरित्र तां कुरु मा हिंसीः पुरुषं जगत् ॥ शिवेन वचसा त्वा गिरिशाच्छा
वदामसि । यथा नस्सर्वमिज्जगदयक्ष्मं सुमना असत् ॥ अध्यवोचदधिकवक्ता
प्रथमो दैव्यो भिषक् । अहींश्च सर्वाञ्जम्भयं^१ सर्वाश्च यातुधान्योऽधराचीः परासुव ॥
असौ यस्ताम्रो अरुण उत बभ्रुस्सुमङ्गलः । ये चेमे रुद्रा अभितो दिक्षु
श्रितास्सहस्रहशोऽवैषां हेळ ईमहे ॥ असौ योऽवसर्पति नीलग्रीवो विलोहितः ।
उतैनं गोपा अदृश्रन्नुतैनमुदहार्यः ॥ उतैनं विश्वा भूतानि स दृष्टो मृळयाति नः ॥
नमो अस्तु नीलग्रीवाय सहस्राक्षाय मीढुषे । अथो ये^२ अस्य सत्वानोऽहं तेभ्यो-
ऽकरं नमः ॥ प्रमुञ्च धन्वनस्त्वमुभयोरात्र्योर्ज्याम् । याश्च ते हस्त इषवः परा
ता भगवो वप ॥ विज्यं धनुः कपर्दिनो विशल्यो बाणवानुत ॥ अनेशन्नस्येषव
आभुरस्य निषङ्गथिः^३ ॥ या ते हेतिर्मीढुष्टम हस्ते बभूव ते धनुः । तयाऽस्मान्विश्व-
तस्त्वमयक्ष्मेण परिभुज ॥ परि ते धन्वतो हेतिरस्मान्वृणक्तु विश्वतः । अथो य
इषुधिस्तवाऽरे अस्मन्निधेहि तम् ॥ नमोसि त आयुधायाऽनाताताय धृष्णावे ।
उभाभ्यामुत ते नमो बाहुभ्यां तव धन्वने ॥ अवतत्य धनुस्त्वं^४ सहस्राक्ष शतेषुधे ।

निशीर्य शल्यानां मुखं शिवो नस्सुमना भव ।। या त इषुः शिवतमा शिवं बभूव
ते धनुः । शिवा शरव्या या तव तया नो मृळ जीवसे ।। ११ । १०१ ।।

ओं नमो हिरण्यबाहवे सेनान्ये दिशां च पतये नमो । नमो वृक्षेभ्यो
हरिकेशेभ्यः पशूनां पतये नमो । नमः सस्मिञ्जराय त्विषीमते पथीनं पतये
नमो । नमो बभ्रुशाय विव्याधिनेऽन्नानां पतये नमो । नमो हरिकेशायोपवीतिने
पुष्टानां पतये नमो । नमो भवस्य हेत्यै जगत्स्पतये नमो । नमो रुद्रायाततायिने
क्षेत्राणां पतये नमो । नमः सूतायाहन्त्याय वनानां पतये नमो । नमो रोहिताय
स्थपतये वृक्षाणां पतये नमो । नमो मन्त्रिणे वाणिजाय कक्षाणां पतये नमो ।
नमो भुवन्तये वारिवस्कृतायौषधीनां पतये नमो । नम आक्रन्दायत उच्चैर्घोषाय
सत्वानां पतये नमो । नमः कृत्स्नं वीताय धावते पत्नीनां पतये नमो । नमः
सहमानाय निव्याधिन आव्याधिनीनां पतये नमो । नमो निषङ्गिणे ककुभाय
स्तेनां पतये नमो । नमो वञ्चते परिवञ्चते स्तायूनां पतये नमो । नमो निचराय
परिचरायारण्यानां पतये नमो । नमो निषङ्गिण इषुधिमते तस्कराणां पतये
नमो । नमः सृकायिभ्यो जिघांसद्भ्यो मुष्णतां पतये नमो । नमोऽसिमद्भ्यो
नक्तञ्जरद्भ्यः प्रकृन्तानां पतये नमो । नम उष्णीषिणे गिरिचराय कुलुञ्जानां
पतये नमः ।। १२ ।। ७७ ।।

नम इषुकृद्भ्यो धन्वकृद्भ्यश्च वो नमो । नम इषुमद्भ्यो धन्वायिभ्यश्च
वो नमो । नम आतन्वानेभ्यः प्रतिदधानेभ्यश्च वो नमो । नम आयच्छद्भ्योऽस्यद्भ्यश्च
वो नमो । नमो विसृजद्भ्यो विध्यद्भ्यश्च वो नमो । नमः स्वपद्भ्यो जाग्रद्भ्यश्च
वो नमो । नमः शयानेभ्य आसीनेभ्यश्च वो नमो । नमः तिष्ठद्भ्यो धावद्भ्यश्च
वो नमो । नमः सभाभ्यः सभापतिभ्यश्च वो नमो । नमोऽश्वेभ्योऽश्वपतिभ्यश्च
वो नमो । नम आव्याधिनीभ्यो विविध्यद्भ्यश्च वो नमो । नम उगणाभ्यस्तृहतीभ्यश्च
वो नमो । नमो व्रातेभ्यो व्रातपतिभ्यश्च वो नमो । नमो गणेभ्यो गणपतिभ्यश्च
वो नमो । नमः कृच्छ्रेभ्यः कृच्छ्रपतिभ्यश्च वो नमो । नमो विरूपेभ्यो विश्वरूपेभ्यश्च

वो नमो । नमः सेनाभ्यः सेना^१नीभ्यश्च वो नमो । नमो रथिभ्यो^२ वरूथिभ्यश्च
वो नमो । नमो महद्भ्यो । रर्भकेभ्यश्च वो नमो । नमो युवभ्य आ^३शिनेभ्यश्च वो
नमो । नमः क्षत्तृभ्यो रथकारेभ्यश्च वो नमो । नमः कुलालेभ्यः कर्मारभ्येश्च वो
नमो । नमः पुञ्जिष्ठेभ्यो निषादेभ्यश्च वो नमो । नमः श्वनिभ्यो मृ^४गयुभ्यश्च वो
नमो । नमः श्वभ्यः श्वपतिभ्यश्च वो नम नमो भवाय च रुद्राय च । नमः
शर्वाय च पशुपतये च । नमो नीलग्रीवाय च शितिकण्ठाय च । नमो व्युप्तकेशाय
च कपर्दिने च । नमः सहस्राक्षाय च शतधन्वने च ॥ १३ ॥ ७३ ॥

नमो गिरिशाय च शिपिविष्टाय च । नमो मीढुष्टमाय चेषुमते च । नमो
ह्रस्वाय च वामनाय च । नमो बृहते च वर्षीयसे च । नमो वृद्धाय च संवृद्ध्वने
च । नमोऽग्न्याय च प्रथमाय च । नम आशवे चाजिराय च । नमः शी^५भाय
च शीघ्रा^६य च । नम ऊर्म्याय चावस्वन्याय च । नमो नाद्याय च द्वीप्याय च ।
नमो ज्येष्ठाय च कनिष्ठाय च । नमः पूर्वजाय चापरजाय च । नमो मध्यमाय
चापगल्भाय च । नमो बुध्न्याय च जघन्याय च । नमः सोम्याय च प्रतिसर्ग्याय
च । नम आशुषेणाय चाशुरथाय च नमो बिल्मिने च कवचिने च । नमो
वर्मिणे च वरूथिने च । नमः शूराय चावभेदिने च । नमः श्रुताय च श्रुतसेनाय
च । नमो याम्याय च क्षेम्याय च । नम उर्वर्याय च खल्याय च । नमः
श्लोक्याय चावसान्याय च । नमः श्रवाय च प्रतिश्रवाय च । नमो वन्याय च
कक्ष्याय च । नमो दुन्दुभ्याय चाहनन्याय च । नमो धृष्णवे च प्रमृशाय च ।
नमो निषिङ्गिणे चेषुधिमते च । नमः तीक्ष्णेषवे चायुधिने च । नमः स्वायुधाय
च सुधन्वने च ॥ १४ ॥ ७३ ॥

नमः सृत्याय च पथ्याय च । नमः काट्याय च नीप्याय च । नमो
नाद्याय च वैशन्ताय च । नमः कूल्याय च सरस्याय च । नमः कूप्याय
चावट्याय च । नमो वर्ष्याय चावर्ष्याय च । नमो मेघ्याय च विद्युत्याय च ।

१. नि २. अरथेभ्यश्च ३. सि ४. गा ५. भ्या ६. घ्या ७. चाप्रगल्भाय
(चाप्रगर्भाय)

नमो वीध्याय चातप्याय च । नमो वात्याय च रेष्ठ्याय च । नमो वास्तव्याय च
 वास्तुपाय च । नमः सोमाय च रुद्राय च । नमस्ताम्राय चारुणाय च । नमः
 शङ्गवे च पशुपतये च । नम उग्राय च भीमाय च । नमो हन्त्रे च हनीयसे च ।
 नमोऽग्रवेधाय च दूरेवधाय च । नमो वृक्षेभ्यो हरिकेशेभ्यः ।। नमस्ताराय ।
 नमः शम्भवे च । मयोभवे च नमः शङ्कराय च । मयस्कराय च नमः शिवाय
 च शिवतराय च । नमः किंशि^१लाय च क्षयणाय च । नम इरिण्याय च
 प्रपथ्याय च । नमः पुलस्तिने च कपर्दिने च । नमो गोष्ठ्याय च गृह्याय च । नमः
 तल्याय च गेह्याय च । नमः पार्याय चावार्याय च । नमः प्रतरणाय चोत्तरणाय
 च । नमस्तीर्थ्याय च कू^२ल्याय च । नमः फेन्याय च शष्याय च । नमः सिकत्याय च
 प्रवाह्याय च । नमो हृदव्याय च निवेष्ट्याय च । नमः काट्याय च गह्वरेष्ट्या^३य
 च । नमः शुष्क्याय च हरित्याय च । नमो लोप्याय चोलप्याय च । नमः
 पांसव्याय च रजस्याय च । नमः सूर्म्याय^४ चोर्म्याय च । नमः पर्ण्याय च पर्ण-
 शादाय च । नम आखिदत्ते च प्रखिदत्ते च । नमोऽभिघ्नते चापगुरमाणाय च ।
 नम आखिदाय च विखिदाय च ।। १५ ।। ८८ ।।

नमो वः किरिकेभ्यो देवानां हृदयेभ्यो नमो विचिन्वत्केभ्यो नमो
 वि^५क्षीणकेभ्यो नम आनिर्हतेभ्यः । द्रापे अन्धसस्पते दरिद्र नीललोहित । आसां
 पुरुषाणामेषां पशूनाम् । मा भैर्मा^६ रौड् मा नः किञ्चनाममत् ।। इमा रुद्राय
 तवसे कपर्दिने क्षयद्वीराय प्रभरामहे मतीः । यथा नश्शमसद्द्विपदे चतुष्पदे
 विश्वं पुष्टं ग्रामे अस्मिन्ननातुरम् ।। या ते रुद्र शिवा तनूः शिवा विश्वाह^७ भेषजी ।
 शिवा रुद्रस्य भेषजी तया नो मृळ जीवसे ।। परि नो^८ रुद्रस्य हेतिर्वृणक्तु परि
 त्वेषस्य दुर्म^९तिरघायोः । अव स्थिरा मघवद्भ्यस्तनुष्व मीढ्वस्तोकाय तनयाय
 मृळ ।। मीढुष्टम शिवतम शिवो नस्सुमना भव । परमे वृक्ष आयुधं निधाय कृत्तिं
 वसान उच्चर पिनाकं बिभ्रदुच्चर । विकिरि^{१०}द विलोहित नमस्ते अस्तु भगवः ।।

१. ल्या २. कु ३. ष्टा ४. च ऊर्व्याय ५. क्षिणत्के ६. रो,रु ७. हा ८. णो
 ९. ते १०. ळ (द्र)

यास्ते सहस्रं हेतयोऽन्येऽस्मन्निवपन्तु ताः । सहस्रधा सहस्राणि हेतयस्तव बाह्वोः ।
तासामीशानो भगवः पराचीना मुखा कुरु ॥

असङ्ख्यता सहस्राणि ये रुद्रा अधि भूम्याम् । तेषां सहस्रयोजनेऽव
धन्वानि तन्मसि ॥ येऽस्मिन्महत्यर्णवेऽन्तरिक्षे भवा अधि । तेषां सहस्रयोजनेऽव
धन्वानि तन्मसि ॥ ये नीलग्रीवाः शितिकण्ठाः शर्वा अधः क्षमाचराः । तेषां
सहस्रयोजनेऽव धन्वानि तन्मसि ॥ ये वनेषु सस्पिञ्जरा नीलग्रीवा विलोहिताः ।
तेषां सहस्रयोजनेऽव धन्वानि तन्मसि ॥ येऽन्नेषु विविध्यन्ति पात्रेषु पिबतो
जनान् । तेषां सहस्रयोजनेऽव धन्वानि तन्मसि ॥ ये भूतानामधिपतयो विशिखासः
कपर्दिनः । तेषां सहस्रयोजनेऽव धन्वानि तन्मसि ॥ ये पथीनां पथिरक्षय
'ऐळमृदा' यव्युधः । तेषां सहस्रयोजनेऽव धन्वानि तन्मसि ॥ ये तीर्थानि प्रचरन्ति
सृकावन्तो निषङ्गिणः । तेषां सहस्रयोजनेऽव धन्वानि तन्मसि ॥ य एतावन्तो
वा भूयांसो वा दिशो रुद्रा वित^३ष्ठिरे । तेषां सहस्रयोजनेऽव धन्वानि तन्मसि ॥

नमो अस्तु रुद्रेभ्यो ये दिवि येषां वर्षमिषवस्तेभ्यो दश प्राचीर्दश
दक्षिणा दश प्रतीचीर्दशोदीचीर्दशोर्ध्वास्तेभ्यो नमो अस्तु ते नो मृळयन्तु ते यं
द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तमेषां जम्भे दधामि ॥

नमो अस्तु रुद्रेभ्यो येऽन्तरीक्षे येषां वात इषवस्तेभ्यो दश प्राचीर्दश
दक्षिणा दश प्रतीचीर्दशोदीचीर्दशोर्ध्वाः । तेभ्यो नमो अस्तु ते नो मृळयन्तु ते
यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तमेषां जम्भे दधामि ॥

नमो अस्तु रुद्रेभ्यो ये पृथिव्यां येषामन्नमिषवस्तेभ्यो दश प्राचीर्दश
दक्षिणा दश प्रतीचीर्दशोदीचीर्दशोर्ध्वास्तेभ्यो नमो अस्तु ते नो मृळयन्तु ते यं
द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तमेषां जम्भे दधामि ॥ १४८ ॥

तेजोऽसि० ॥ यो रुद्रो अग्रौ यो अप्सु य ओषधीषु यो वनस्पतिषु । यो
रुद्रो विश्वा भुवना विवेश तस्मै रुद्राय नमो अस्तु देवाः ॥ का.सं.१७.३३

तर्पणम्

मद्यं पीत्वा गुरुदारांश्च गत्वा स्तेयं कृत्वा ब्रह्महत्यां विधाय ।
 भस्मच्छन्नो भस्मशय्यां शयाने रुद्राध्यायी मुच्यते सर्वपापैः ॥
 नित्यं दण्डी नित्ययज्ञोपवीती नित्यं ध्याता भस्मना कर्मबन्धी ।
 रुद्रं दृष्ट्वा देवमीशानमुग्रं याति स्थानं तेन साकं तदीयम् ॥

अनेन मन्त्रपाठेन (होमेन) आत्मनो वाङ्मनःकायोपार्जितपापनिवारणार्थं
 श्रीमहादेवतासन्तोषणार्थं भगवान् आघोरः, तत्पुरषः, सद्योजातः, वामदेवः, असुर-
 बलहः, ईशानः, बहुरूपः, विश्वरूपः, त्र्यम्बकः, त्रिनेत्रः, त्रिशूलहस्तः, महामृत्युञ्जय-
 भट्टारकः, शतरुद्रेश्वरः, वृषभवाहनः, सानुचारः, सपरिवारः, भवो देवः, ८ पार्वतीसहितः,
 परमेश्वरः प्रीयतां प्रीतोऽस्तु ॥

॥ इति रुद्रमन्त्राः समाप्ताः ॥

* * * * *

॥ श्रीमहारुद्राय नमः ॥

॥ शताध्यायमन्त्राः ॥

चन्द्रार्काग्निविलोचनं स्मितमुखं पद्मद्वयान्तस्स्थितं
मुद्रापाशं^१ मृगाक्षसूत्रविलसत्पाणिं हिमांशुप्रभम् ।
कोटीरेन्दुगलत्सुधाप्लुततनुं हारादिभूषोज्ज्वलं
कान्त्या विश्वविमोहनं पशुपतिं मृत्युञ्जयं भावये ॥

वन्दे रुद्रमुमापतिं सुरगुरुं वन्दे जगत्कारणं
वन्दे पन्नगभूषणं शशिधरं वन्दे पशूनां पतिम् ।
वन्दे सूर्यशशाङ्कवह्निनयनं वन्दे मुकुन्दप्रियं
वन्दे शैलसुतामनोहरतरं वन्दे शिवं शङ्करम् ॥

इमा रुद्रैकादश वासिष्ठैकादश देवा भूर्भुवः स्वश्चक्षुषा रूपाणि^२ वयमित्यङ्गि-
रसस्यैशाना (जगती त्रिष्टुबन्तम्)

^३इमा रुद्राय तवसे कपर्दिने क्षयद्वीराय प्र भरामहे^४ मतीः । यथा नः
शमसद्विपदे चतुष्पदे विश्वं पुष्टं ग्रामे अस्मिन्ननातुरम् ॥ मृळा^५ नो रुद्रोत नो
मयस्कृधि क्षयद्वीराय नमसा विधेम ते । यच्छं च योश्च मनुरायेजे पिता
तदश्याम तव रुद्र प्रणीतिषु ॥ अश्याम ते सुमतिं देवयज्यया क्षयद्वीरस्य तव
रुद्र मीढ्वः । सुम्नायन्निद्वि^६शो अस्माकमा चरारिष्ट^७वीरा जुहवाम ते हविः ॥
त्वेषं वयं रुद्रं यज्ञसाधनं वङ्कुं कविमवसे नि ह्वयामहे । आरे अस्मद्देव्यं हेळो
सुमतिमिद्वयमस्या वृणीमहे ॥ दिवो वराहमरुषं कपर्दिनं त्वेषं रूपं नमसा नि
ह्वयामहे । हस्ते बिभ्रद्भेषजा वार्याणि शर्म वर्म^८ छर्दिरस्मभ्यं वियँसत् ॥ इदं
पित्रे मरुतामुच्यते वचः स्वादोः स्वादीयो रुद्राय वर्धनम् । रास्वा च नो अमृत

१. सुधाक्ष २. वयमीशानस्त्यङ्गिरसः ३. इमाँ ४. मतिम् ५. डा ६. षो

७. ष्टिर्वी ८. छ

मर्तभोजनं त्मने तोकाय तनयाय मृळ ॥ मृळ त्वमस्मभ्यं रुद्रैतदस्तु हुतं तव ।
पशूनस्माकं मा ^१हिंसीदेतदस्मादसद्भुतम् ॥

मा नो महान्तमुत मा नो अर्भकं मा न उक्षन्तमुत मा न उक्षितम् । मा
नो वधीः पितरं मोत मातरं मा नः प्रियास्तन्वो रुद्र रीरिषः ॥ मा नस्तोके
तनये मा न आयौ मा नो गोषु मा नो अश्वेषु रीरिषः । वीरान्मा नो रुद्र
भामितो वधीर्हविष्मन्तः ^२सदमित्वा हवामहे ॥ उप ते स्तोमान्यशुपा इवाकरं
रास्वा पितर्मरुतां सुप्रमस्ते । भद्रा हि ते सुमतिर्मृळयत्त^३माथा वयमव इत्ते
वृणीमहे ॥ आरे ते गोघ्नमुत ^४पूरुषघ्नं क्षायद्वीरं सुप्रमस्मे ते अस्तु । मृळा च नो
अधि च ब्रूहि देवाधा^५ च नः शर्म यच्छ द्विबर्हाः ॥ अवोचा^६म नमो अस्मा
अवस्यवः शृणोतु नो हवं रुद्रो मरुत्वान् । तन्नो मित्रो वरुणो मामहमन्तामदितिः
सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ११ । ६ ॥ ऋ.वे.१.११४

* * * * *

॥ अथ यजुः ॥

त्वमग्ने रुद्रे असुरो महो दिवस्त्वं शर्धो मारुतं ^१पृक्ष ईशिषे । त्वं वातैर-
रुणै^२र्यासि शङ्गयस्त्वं पूषा विध^३तः पासि ^४नु त्मना ॥ देवा देवेषु श्रयन्ताम् ।
प्रथमा द्वितीयेषु श्रयन्ताम् । द्वितीयास्तृतीयेषु श्रयन्ताम् । तृतीयाश्चतुर्थेषु श्रयन्ताम् ।
चतुर्थाः पञ्चमेषु श्रयन्ताम् । पञ्चमाः षष्ठेषु श्रयन्ताम् । षष्ठाः सप्तमेषु श्रयन्ताम् ।
सप्तमा अष्टमेषु श्रयन्ताम् । अष्टमा नवमेषु श्रयन्ताम् । नवमा दशमेषु श्रयन्ताम् ।
दशमा एकादशेषु श्रयन्ताम् ॥ (एकादशा द्वादशेषु श्रयन्ताम् । द्वादशास्त्रयोदशेषु
श्रयन्ताम् । त्रयोदशाश्चतुर्दशेषु श्रयन्ताम् । चतुर्दशाः पञ्चदशेषु श्रयन्ताम् ।
पञ्चदशाः षोडशेषु श्रयन्ताम् । षोडशाः सप्तदशेषु श्रयन्ताम् । सप्तदशा अष्टदशेषु

१. हिंसीरेतदस्मा अस्मद्भुतम् २. नमसा विधेमते ३. मथावयमव तत्ते ४. पु
५. था ६. चमानवोमस्मा अवस्यवःशृण्वन्तु नो हव्यं रुद्र मरुत्वा ७. प्रख्यायशसे ८.
र्यस्ते ९. दत्ता १०. न

श्रयन्ताम्। अष्टदशा एकोनविंशेषु श्रयन्ताम्। एकोनविंशा विंशेषु श्रयन्ताम्। विंशा एकविंशेषु श्रयन्ताम्। एकविंशा द्वाविंशेषु श्रयन्ताम्। द्वाविंशास्त्रयोविंशेषु श्रयन्ताम्। त्रयोविंशाश्चतुर्विंशेषु श्रयन्ताम्। चतुर्विंशाः पञ्चविंशेषु श्रयन्ताम्। पञ्चविंशाः षड्विंशेषु श्रयन्ताम्। षड्विंशाः सप्तविंशेषु श्रयन्ताम्। सप्तविंशा अष्टाविंशेषु श्रयन्ताम्। अष्टाविंशा एकोनत्रिंशेषु श्रयन्ताम्। एकोनत्रिंशास्त्रिंशेषु श्रयन्ताम्। त्रिंशा एकत्रिंशेषु श्रयन्ताम्। एकत्रिंशा द्वात्रिंशेषु श्रयन्ताम्। द्वात्रिंशास्त्रयस्त्रिंशेषु श्रयन्ताम्।)

देवास्त्रिरेकादशास्त्रयस्त्रिंशा उत्तरे भवथोत्तरसत्त्वान^१ उत्तरवर्त्मान^२ उत्तरलक्ष्माणो यङ्काम^३ इदं जुहोमि स मे कामः समृद्धयतां वयं स्याम पतयो रयीणाम्।। ओं भूर्भुवस्वः स्वाहा।। क्षुञ्च शुक्चोष्णा चोग्रा च भीमा च राष्ट्रा च बीभत्सा च वैशन्ता च शार्दूलाका चानिराका चामीवाचावाहुतिश्च निर्ऋतिरेतास्ते अग्नेवर्तिमती स्तन्वस्ताभिस्तङ्गच्छ योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मस्तमर्पय।।

भवा शर्वा मृळतमाभियातं पशुपती भूतपती नमो वाम्। प्रतिहितामायता-
माविस्रष्टं मा नो हिंसिष्टं द्विपदो मा चतुष्पदः।। शुने क्रोष्टे मा शरीराणि
कर्तमरि क्रवेभ्यो गृध्रेभ्यो ये च कृष्णा अवष्यवः। मक्षिकाः पशुपते वयसि
विधसे मा विन्दत।। क्रन्दाय ते प्राणाय ते याश्च ते भव हेतयः। नमस्ते उग्रकर्म।।
सहस्राक्ष मर्त्यपुरस्तात्ते नमः कूर्मोधरादुत्तरादनु। अभिवर्गादिवस्प्यन्तरिक्षाय
ते नमः।। ^४मुखानि ते पशुपते यानि चक्षूषि ते नमः। त्वचे रूपाय सन्दृशे
^५प्रतीचीनाय ते नमः।। अङ्गेभ्यस्त उदाराय जिह्वायै दद्भ्यो गन्धाय घ्राणाय
ते नमः।। अस्त्रा नीलकप^६देन सहस्राक्षेण वाजिना। शर्वेणाध्वग^७धातिना तेन मा
समरामसि।। भव ईशे द्विपदो भव ईशे^८ चतुष्पदः। भवो विश्वस्य भुवनस्य
राजति।। भवाय गाव^९ ओषधीरजीगुर्भवाय द्यावापृथिवी नमेते। ^{१०}स नो रु^{११}द्रः
परिणो वृणक्तु हेत्याप इवाग्निः परिणो वृणक्तु।। मा नोऽभि^{१२}मौस्त नमो अस्त्वस्मै

१. नो २. येदं ३. मुखानीति पशुपति ४. प्रतिचीराय ५. दिने ६. गा ७. श
८. मा ९. मा १०. रुद्रा ११. मौस्त

चतुर्नमोऽष्टकृत्वो भवायः दशकृत्वः पशुपते नमस्ते ।। योऽभियातो निलयते त्वं रुद्र निचिकीर्षति । यो नः पश्चादति प्रयुङ्क्ते तं विद्ध्यस्व पदवीरिव । नमः सायं नमः प्रातर्नमो रात्र्या नमो दिवा । भवाय च शर्वाय चोभाभ्यामकरं नमः ।।

अथ वायोरेकादश पुरुषस्यैकादश स्त्रीकस्य ।। प्रभ्राजमानानां रुद्राणां स्थाने ^३स्वतेजसाभानि । व्यवजातानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसाभानि । रजतानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसाभानि । ^४पुरुषाणां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसाभानि । श्यामानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसाभानि । कपिलानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसाभानि । अतिलोहितानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसाभानि । ऊर्ध्वानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसाभानि । ^५अवपतन्तानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसाभानि । वैद्युतानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसाभानि ।।

ओं भूर्भुवस्वः रूपाणि वो मिथुनं मावो मिथुनं रीढ्व ^६म् ।। प्रभ्राजमानीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसाभानि । व्यवजातीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसाभानि । वासुकिवैद्युतीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसाभानि । रजतानां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसाभानि । ^७पुरुषाणां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसाभानि । श्यामानां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसाभानि । कपिलानां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसाभानि । ऊर्ध्वानां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसाभानि । ^८अवपतन्तीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसाभानि । वैद्युतीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसाभानि ।।

ओं भूर्भुवस्ववः ^९स्त्रियो वो मिथुनं मावो मिथुनं रीढम् ।। (वयमग्रे इत्यस्य भूतानामार्षमीशो देवता ।।)

वयं ^{१०}मग्रे धनवन्तः ^{११}स्यामालं यज्ञायोत दक्षिणायै । ग्रावा वदेदभि सोमस्यां शुमिन्द्रं शिक्षेमेन्दुना सुतेन ।। रायस्योषं नो धेहि जातवेद ऊर्जो भागं मधुमं ^{१२}त्सूनृतावत् । ^{१३}दधाम यज्ञं सुनवाम सोमं यज्ञेन त्वामुपशिक्षेम शक्र ।।

१. युक्ते च तं विद्यस्वपदवीरिह २. रात्र्यां ३. सुतेजसाभानि ४. परु ५. औपतं ६. दुं ७. परु ८. औ ९. स्त्रियाः वै १०. या ११. स्यामलं यज्ञायत १२. तस्यांधृतावत् १३. ददान

ईशानं त्वा शुश्रुमा वयं धनानां धनपते गोमदग्रे । अश्ववद्धूरिपुष्टं हिरण्यव^१दन्नवद्धेहि
मह्यम् ।। दुहान्ते द्यौः पृथिवी पयो । जगरस्त्वा सोदको विसर्पतु । प्रजापतिनात्मान-
माप्रीणेऽरिक्तो म आत्मा ।। तेजोऽसि ।। यो रुद्रो अग्रौ यो अप्सु य औषधीषु
यो वनस्पतिषु । यो रुद्रो विश्वा भुवना विवेश तस्मै रुद्राय नमो अस्तु देवाः ।।

तर्पणम्

मद्यं पीत्वा गुरुदारांश्च गत्वा स्तेयं कृत्वा ब्रह्महत्यां विधाय ।
भस्मच्छत्रो भस्मशय्यां शयाने रुद्राध्यायी मुच्यते सर्वपापैः ।।
नित्यं दण्डी नित्ययज्ञोपवीती नित्यं ध्याता भस्मना कर्मबन्धी ।
रुद्रं दृष्ट्वा देवमीशानमुग्रं याति स्थानं तेन साकं तदीयम् ।।

अनेन मन्त्रपाठेन (होमेन) आत्मनो वाङ्मनःकायोपार्जितपापनिवारणार्थं
श्रीमहादेवतासन्तोषणार्थं भगवान् आघोरः, तत्पुरुषः, सद्योजातः, वामदेवः, असुर-
बलहः, ईशानः, बहुरूपः, विश्वरूपः, त्र्यम्बकः, त्रिनेत्रः, त्रिशूलहस्तः, महामृत्युञ्जय-
भट्टारकः, शतरुद्रेश्वरः, वृषभवाहनः, सानुचारः, सपरिवारः, भवो देवः, ८ पार्वतीसहितः,
परमेश्वरः प्रीयतां प्रीतोऽस्तु ।।

।। इति शताध्यायमन्त्राः समाप्ताः ।।

* * * * *

॥ नमः शिवाय ॥

॥ अथ चमकानुवाकाः ॥

शम्भुं शूलपिनाकसोमकलशभ्राजिष्णुहस्ताम्बुजं
देव्यालङ्कृतवामपार्श्वमुरगाधीशस्फुरत्कङ्कणम् ।
गङ्गागर्जितगर्भजूटममलं चद्रार्धमैलिं प्रभुं
केनाशक्लेशनाशनिश्चितधियं भस्माङ्गरागं भजे ॥
कैलासाद्रिनिभं शशाङ्कशकलस्फूर्जज्जटामण्डलं
नासालोकनतत्परं त्रिनयनं वीरासनाध्यासिनम् ।
मुद्राटङ्ककुरङ्गजानुविलसत्पाणिं प्रसन्नाननम्
कक्ष्याबद्धभुजङ्गमं मुनिवृतं वन्दे महेशं परम् ॥

आशुः शिशान इति शुक्रज्योतिष्मानंशुप्रजननं सर्वाः प्रजाः कश्यप्या इति
काश्यपस्य ॥ वाजस्य प्रसवोऽग्रेः ॥ क्रमध्वमिति त्रयोदशानुवाका देवानाम् ॥ सभरस
इति मरुतां वाजश्च म इति कारणानामृषीणां द्वादशानां त्रयोदशानां चतुर्दशं च षष्ठी
कश्यपस्य ॥

आशुरिति दशर्चं सूक्तं ऐन्द्रोऽप्रतिरथ इन्द्रस्त्रिष्टुप् चतुर्थ्या बृहस्पतिर्द्वादश्या
अप्वान्त्याया इन्द्रो मरुतश्च वानुष्टुबित्यनुवाकेन प्रत्यृचमाज्यं जुह्यात् ॥

आशुः शिशानो वृषभो न युध्मो घनाघनः क्षोभणश्चर्षणीनाम् । सङ्क्र-
न्दनोऽनिमिष एकवीरः शतं सेना अजयत्साकमिन्द्रः ॥ सङ्क्रन्दनेनानिमिषेण
जिष्णुना युत्कारेण दुश्च्यवनेन धृष्णुना । तदिन्द्रेण जयत तत्सहध्वं युधो नर
इषुहस्तेन वृष्णा ॥ स इषुहस्तैः स निषङ्गिभिर्वशी सँस्रष्टा स युध इन्द्रो गणेन ।
सँसृष्टजित्सोमपा बाहुँ शर्ध्यूर्ध्वधन्वा प्रतिहिताभिरस्ता ॥ बृहस्पते परि दीया
रथेन रक्षोहामित्राँ अपबाधमानः । प्रभञ्जन्त्सेनाः प्रमृणो युधा जयत्रस्माकमेध्यविता

१. केनं क्लेविनाश २. द्वादशैतानि द्वादश त्रयोदशानां चतुर्दशषष्ठि कश्यपस्य
३. भीमो ४. शध्युग्रधन्वा ५. धी

रथानाम् । । बलविज्ञायस्स्थविरः प्रवीरस्सहस्वान् वाजी सहमान उग्रः । अभिवीरो अभि^१सत्त्वा^२ सहोजिज्ञैत्रायनो रथमा तिष्ठ गोवित् । ।

गोत्रभिदं गोविदं वज्रबाहुं जयन्तमज्मा^३ प्रमृणन्तमोजसा । इमं सजाता अनुवीरयध्व^४मिन्द्रं सखायमनु संव्ययध्वम् । । अभि गोत्राणि सहसा गाहमानोऽदयो वीरः शतमन्युरिन्द्रः । दुश्च्यवनः पृतनाषाड्युध्योऽस्माकं सेना अवतु प्र युस्तु । इन्द्र^५ एषां नेता बृहस्पतिर्दक्षि^६णा यज्ञः पुर एतु सोमः । देवसेनानामभिभञ्जतीनां जयन्तीनां मरुतो^७ यन्तु मध्ये । । इन्द्रस्य वृष्णो वरुणस्य राज्ञ आदित्यानां मरुतां शर्ध उग्रम् । महामनसां भुवनच्यवानां घोषो देवानां जयतामुदस्थात् । । अस्माकमिन्द्र-स्समृतेषु ध्वजेष्वस्माकं या इषवस्ता जयन्तु । अस्माकं वीरा उत्तरे भव^८न्त्वस्मां उ देवा अवता भरेष्वा । ।

शुक्रज्योतिश्च चित्रज्योतिश्च सत्यज्योतिश्च ज्योतिष्मांश्च^९ सत्यश्चर्तपाश्चात्यंहा ईदृङ् चान्यादृङ् च सदृङ् च प्रतिसदृङ् च मितश्च सम्मितश्च सभरा ऋतश्च सत्यश्च ध्रुवश्च धरुणश्च धर्ता च विधर्ता च विधारय ऋतजिञ्च सत्यजिञ्च सेन^{१०}जिञ्च सुषेणश्चान्तिमित्रश्च दूरे अमित्रश्च गण ईदृक्षास एतादृक्षास^{११} ऊ षुणः सदृक्षासः प्रतिसदृक्षास एतन मितासश्च सम्मितासो नो अद्य सभरसो मरुतो यज्ञे अस्मिन्निन्द्रं दैवीर्विशो मरुतोऽनुवर्त्मानोऽभवन् यथेन्द्रं दैवीर्विशो मरुतोऽनुवर्त्मानोऽभवन्नेवमिमं यजमानं दैवीश्च विशो मानुषीश्चानुवर्त्मानो भवन्तु । ।

वाजश्च मे प्रसवश्च मे प्रयतिश्च मे प्र^{१२}सृतिश्च मे धीतिश्च मे क्रतुश्च मे स्वरश्च मे श्लोकश्च मे^{१३} श्रावश्च मे श्रुतिश्च मे ज्योतिश्च मे^{१४} स्वश्च मे प्राणश्च मे व्यानश्च मे मेऽपानश्च मेऽसुश्च मे चित्तं च म आधीतं च मे वाक्च मे मनश्च मे चक्षुश्च मे श्रोतश्च मे दक्षश्च मे बलं च म ओजश्च मे सहश्च मे । । आत्मा च मे तनूश्च मे शर्म च मे वर्म च मेऽङ्गानि च मे^{१५} स्थीनि च मे परूषि च मे

१. ष २. सहोजा जैत्रमिन्द्र ३. ज्म ४. मिन्द्रं सखायो अनु संरभध्वम् ५. आसां ६. णो ७. यन्त्वग्रम् ८. न्त्वस्मानु देवा अवता हवेषु ९. सत्यश्च तपश्च दृङ्हा (सत्यश्च ऋतपाश्चा०) १०. ना ११. ऊषणः १२. सि १३. श्र १४. सुवश्च १५. स्था

शरीराणि च म आयुश्च मे जरा च मे ज्यैष्ठ्यञ्च म आधिपत्यञ्च मे मन्युश्च मे
भामश्च मेऽमश्च मेऽम्भश्च मे जेमा च मे महिमा च मे वरिमा च मे प्रथिमा च
मे वर्षा च मे द्राघ्वा च मे वृद्धञ्च मे वृद्धिश्च मे ॥

सत्यञ्च मे श्रद्धा च मे जगञ्च मे धनञ्च मे क्रीडा च मे मोदश्च मे वशश्च
मे त्विषश्च मे सूक्तञ्च मे सुकृतञ्च मे जातं च मे जनिष्यमा^१णं च मे वित्तञ्च मे
वेद्यं च मे भूतं च मे भविष्यञ्च मे सुगञ्च मे सुपथ^२ञ्च मे ऋद्धञ्च मे ऋद्धिश्च
मे कृप्तञ्च मे कृप्तिश्च मे मतिश्च मे सुमतिश्च मे। शञ्च मे मयश्च मे प्रियञ्च
मेऽनुकामश्च मे कामश्च मे सौमनसश्च मे भगश्च मे द्रविणञ्च मे भद्रश्च मे श्रेयश्च
मे वस्यश्च मे यशश्च मे यन्ता च मे धर्ता च मे क्षेमश्च मे धृतिश्च मे संविञ्च मे
जात्र^३ञ्च मे विश्वं च मे महश्च मे सूश्च मे प्रसूश्च मे सीरं च मे लयश्च मे ॥

ऋतञ्च मेऽमृतञ्च मेऽयक्ष्मं च मेऽनामयञ्च मे जीवातुश्च मे दीर्घायुत्वञ्च
मेऽनमित्रञ्च मेऽभयं च मे सुग^४ञ्च मे शयनं च मे सूषा च^५ मे सुदिनं च म
ऊर्क्च मे सूनृता च मे पयश्च मे रसश्च मे घृतञ्च मे मधु च मे सग्धिश्च मे
सपीतिश्च मे कृषिश्च मे वृष्टिश्च मे जैत्रञ्च म औद्धि^६दं च मे रयिश्च मे रायश्च
मे पुष्टञ्च मे पुष्टिश्च मे ॥ विभु च^७ मे प्रभु च^८ मे पूर्णञ्च मे पूर्णतरं च मे कुयवञ्च
मेऽ^९क्षितिश्च मेऽन्नञ्च मेऽक्षुञ्च मे व्रीहयश्च मे यवाश्च मे माषाश्च मे तिलाश्च मे
नीवाराश्च मे श्यामा^{१०}काश्च मेऽणवश्च मे खल्वाश्च मे ॥

अश्मा च मे मृत्तिका च मे गिरयश्च मे पर्वताश्च मे सिकताश्च मे
वनस्पतयश्च मे हिरण्यञ्च मेऽयश्च मे सीसञ्च मे त्रपु^{११}च मे श्यामञ्च मे
लोहितायसं च मेऽग्निश्च म आपश्च मे वीरुधश्च म ओषधयश्च मे कृष्टप^{१२}च्यं च
मेऽकृष्टपच्यं च मे ग्राम्याश्च मे पशव आरण्याश्च मे वित्तं च मे वित्तिश्च मे भूतं
च मे भूतिश्च मे वसु च मे वसतिश्च मे कर्म च मे शक्तिश्च मेऽर्थश्च म^{१३} एमश्च

१. वर्षिमा २. द्राघिमा (द्राघुया) ३. नं ४. विद्यं (विद्या) ५. थ्य ६. श्य ७. त
८. ला ९. खं १०. श्च ११. द्यं १२. श्च १३. क्षितिश्चमे (ऽक्षितिञ्चमे) १४. म
१५. श्च १६. च्याः १७. इ

म^१ इत्या च मे गतिश्च मेऽग्निश्च म इन्द्रश्च मे सोमश्च म इन्द्रश्च मे सविता च
म इन्द्रश्च मे सरस्वती च म इन्द्रश्च मे पूषा च म इन्द्रश्च मे बृहस्पतिश्च म
इन्द्रश्च मे मित्रश्च म इन्द्रश्च मे वरुणश्च म इन्द्रश्च मे धाता च म इन्द्रश्च मे त्वष्टा
च म इन्द्रश्च मे मरुतश्च म इन्द्रश्च मे^२ विश्वे देवाश्च म इन्द्रश्च मे पृथिवी च म
इन्द्रश्च मेऽन्तरीक्षं च म इन्द्रश्च मे द्यौश्च म इन्द्रश्च मे समाश्च म इन्द्रश्च मे
नक्षत्राणि च म इन्द्रश्च मे दिशश्च म इन्द्रश्च मे ॥

अंशुश्च मे रश्मिश्च मेऽदाम्यश्च मेऽधिपतिश्च म उपांशुश्च मेऽन्तर्यामश्च
म ऐन्द्रवायवश्च मे मैत्रावरुणाश्च म आश्विनश्च मे प्रतिप्रस्थानश्च मे शुक्रश्च मे
मन्थी च म^३ आग्रायणश्च मे क्षुल्लकवैश्वदेवश्च मे ध्रुवश्च मे वैश्वानरश्च म
ऐन्द्राग्रश्च मे वैश्वदेवश्च मे^४ मरुत्वतीयश्च मे^५ माहेन्द्रश्च मे सावित्रश्च मे सारस्वतश्च
मे^६ पत्नीवतश्च मे^७ हरियोजनश्च मे^८ सुवश्च मे चमसा^९श्च मे वायव्यानि च मे
द्रोणकलशश्च मे^{१०} पूतभृच्च मेऽ^{११} पूतभृच्च मे ग्रावाणश्च मेऽधिषवणे च मेऽवभृथश्च
मे स्वगाकारश्च मेऽग्निश्च मे घर्मश्च मेऽर्कश्च मे सूर्यश्च मे प्राणश्च मेऽश्वमेधश्च
मे पृथिवी च मे दितिश्च मेऽदितिश्च मे द्यौश्च मे शक्ररीरङ्गुलयो दिशश्च मे यज्ञेन
कल्पन्तां व्रतञ्चर्तुश्च संवत्सरश्च तपश्चाहोरात्रे ऊर्वष्टीवे बृहद्रथन्तरे च मे यज्ञेन
कल्पेताम् ॥

त्रियविश्व मे त्रियवी च मे दित्यवाट् च मे दित्यौही च मे पञ्चा^{१२} विश्व
मे पञ्चावी च मे त्रिवत्सश्च मे त्रिवत्सा च मे तुर्यवाट् च मे तुर्यौही च मे पष्ठवाट्
च मे षष्ठौही च म उक्षा च मे वशा च मेऽनड्वाँश्च मे धेनुश्च मे^{१३} वृषभश्च मे
वेहञ्च म एका च मे तिस्रश्च मे त्रयस्त्रिंशञ्च मे चतस्रश्च मेऽष्टौ च मेऽष्टौ च
मेऽष्टाचत्वारिंशञ्च मे वाजश्च प्रसवश्चापिजश्च क्रतुश्च वाक्पतिश्च वसुश्च स्वमौर्ध्नौ
मूर्धा वैयशनो व्यश्वाँ आन्त्योन्त्यो भौवनो भुवनस्य पतिः प्रजापतिरधिपतिरियन्ते

१. इतिश्च २. विश्वे च मे देवा इन्द्रश्च मे ३. आग्रयण (आघ्रायण) ४. मारुत्व-
तीयाः ५. महेन्द्रीयश्च मे ६. पत्नी ७. हरि ८. सुचश्च मे ९. स १०. भू ११.
ज्य १२. ऋष

राणिमित्रो यन्तासि यमन ऊर्जे त्वा वृष्ट्यै त्वा प्रजानां त्वाधिपत्यायायुर्यज्ञेन
कल्पतां मनो यज्ञेन कल्पतां प्राणो यज्ञेन कल्पतां चक्षुर्यज्ञेन कल्पतां श्रोत्रं
यज्ञेन कल्पतां वाग्यज्ञेन कल्पतामात्मा यज्ञेन कल्पतां ब्रह्मा यज्ञेन कल्पतां पृष्ठं
यज्ञेन कल्पतां यज्ञो यज्ञेन कल्पतामृक्च साम च स्तोमश्च यजुश्च बृहश्च
रथन्तरश्च स्वर्देवा अगन्म प्रजापतेः प्रजा अभूवन्नमृता अभूम वेट्स्वाहा ।।

वाजस्य नु प्रसव इति षट् ।।

विश्वे अद्य मरुतो विश्व ऊती विश्वे भवन्त्वग्रयः समिद्धाः । विश्वे मा
देवा अवसागमन्निह विश्वमस्तु द्रविणं वाजे अस्मिन् ।। आ मा वाजस्य प्रसवो
जगम्यादा मा द्यावापृथिवी विश्वरूपे । आ मा गन्तां पितरा मातरा चाऽऽमा
सोमो अमृतत्वेन गम्यात् ।। वाजस्य नु प्रसवे मातरं महीमदिति नाम वचसा
करामहे । यस्यामिदं विश्वं भुवनमाविवेश तस्यां नो देवः सविता घर्म साविषत् ।।
वाजो मा विश्वैर्देवैर्धनसाता इहावतु ।। वाजो मे अद्य प्रसुवाति दानं वाजो
देवान्हविषा वर्धयति । वाजस्य हि प्रसवे नन्नमेति विश्वा आशा वाजपतिर्जयेयम् ।।
वाजः पुरस्तादुत मध्यतो नो वाजो देवानृतुभिः कल्पयाति । वाजस्य हि प्रसवे
नन्नमेति सर्वा आशा वाजपतिर्भवेयम् ।। सं मा सृजामि पयसा पृथिव्याः सं मा
सृजाम्यद्भिरोषधीभिः । सोऽहं वाजं सनोम्यग्रे ।।

तेजोऽसि ।। पयः पृथिव्यां पय औषधीषु पयो दिव्यन्तरीक्षे पयो
धाः । पयस्वतीः प्रादिशः सन्तु मह्यम् ।। का.सं.१८.४५

।। इति यजुर्वेदे चमषट्कं समाप्तम् ।।

।। नमः शिवाय ।।

* * * * *

॥ ओ३म् ॥

॥ नमः शिवाय ॥

॥ अथ सौमारुद्रमन्त्राः ॥

॥ पञ्चचूडास्थानकम् ॥

बालार्का^१युततेजसं धृतजटाजूटेन्दुखण्डोज्ज्वलं
नागेन्द्रैः कृतभूषणं जपवटीं शूलं कपालं करैः ।
खट्वाङ्गं दधतं त्रिनेत्रविलसत्पञ्चाननं सुन्दरं
व्याघ्रत्वक्परिधानमब्जनिलयं श्रीनीलकण्ठं भजे ॥
उद्यत्सूर्यसहस्रभास्वरमुखं कर्पूरकुन्दप्रभं
पिङ्गारक्तजटातटं फणिफणालङ्कारहारोज्ज्वलम् ।
स्मितास्यं शशिखण्डमौलिमभयं खड्गं कपालं वरं
शूलं चापवरं दधानमनिशं दोर्भिर्भजेऽहं शिवम् ॥

^२सौमारौद्रमि^३तीश्वरो भ्रातृव्यः ब्राह्मणानि ^४सुमन्तोः कश्यपस्य ^५ब्राह्मणश्च
रौद्रस्याङ्गिरसस्य देवानामार्षम् ॥

^६सौमारौद्रं चरुं निर्वपेच्छुक्लानां व्रीहीणां श्वेतायाश्श्वेतवत्साया आज्यं
मथितं स्यात्तस्मिन्ब्रह्मवर्चसकामः स्वर्भानुर्वा आसुरः सूर्यन्तमसा विध्यत्स न
व्यरोचत तस्मै देवाः प्रायश्चित्तमैच्छंस्तमेतयेष्ट्या याजयँस्तयास्मात्तमोऽपाघ्नंस्तमसैष
प्रावृतो योऽलं ब्रह्मवर्चसा यः सन्न ब्रह्मवर्चसी भवति तम एवास्मादपहन्ति ब्रह्म-
वर्चसेनैनं संसृजति श्वेतायाः श्वेतवत्साया आज्यं भवति शुक्ला व्रीहय एवमिव
वै ब्रह्मवर्चसं ब्रह्मवर्चसमेव सन्दधाति ॥ घृतेन प्रोक्षन्ति घृतेन मार्जयन्ते शान्त्यै
शान्तिर्हार्पापोऽप्यस्य तां रात्रीमपो गृहान्नावहरेयुः परिश्रिते यजेत ब्रह्मवर्चसस्य
परिगृहीत्यै प्रादेशमात्रश्चरुर्ध्वो भवत्येवं तिर्यङ्ङेतावान्चै पुरुषो यावदस्य

प्राणाँ अभि यावानेवास्यात्मा तस्मात्तमोपहन्ति साकं रश्मिभिः प्रचरन्त्यसा
 एवास्मादादित्य उद्यँस्तमोपहन्ति तिष्यापूर्णामासे यजेत तिष्यो ^१वै रुद्रश्चन्द्रमाः
 सोमः सौमीरतः प्राचीनमोषधयो रौद्रीः प्रतीचीनमोषधयो रौद्रीः प्रतीचीनं
 पुष्यन्ति प्राचीनं शुष्यन्ति प्रतीचीनं प्रत्यक्षमेवैना ^२ऋध्नोतीश्वरो दुश्श्मर्मा भवितोर्य
 एतया यज^३तेऽतीव ह्यस्मादपहन्ति मनोऋचस्सामिधीनीष्वप्यनुब्रूयान्मनुर्वै यत्किञ्चा-
 वदन्तद्भेषजमासीद्भेषजमेवास्मै करोत्युपक्षरन्ति सिन्धवो मयोभुव इति नराशँस्या
 परिददाति शान्त्यै षट्पदा भव^४न्ति शङ्खा ऋतव ऋतुष्वेव प्रतितिष्ठतीश्वरस्तु
 तदति दुश्श्मर्मेव भवितोस्तेजाँसि ह्येष प्रत्यारोह^५न्ति सौमापौष्णं चरुं पशुकामो-
 ऽनुनिर्वपेत्सोमो वै ब्राह्मणस्य ^६स्वा देवता पशवः पूषा स्वामेव देवतां पशुभिर्बहयते
 त्वचमेव कुरुते सौमारौद्रं चरुं निर्वपेत्कृष्णानां व्रीहीणामभिचर^७न्त्सौम्यो वा
 आसां प्रजानामधिपव्रीरुद्रोऽग्निरधिपतिर्वध्यस्य चावध्यस्य चेशेधिपतिमेवैनं
 निर्याश्य^८ रुद्रायापिदधाति कृष्णानां व्रीहीणां भवति कृष्णमिव वै तमस्ततो
 मृत्युर्मु^९त्युनैवैनं ^{१०}ग्राहयति शरमयं बर्हि^{११}श्शीत्यै वैभीतक इध्मो वि^{१२}भीत्यै
 सौमारौद्रं चरुं निर्वपेत् । ।

भ्रातृव्यतायै वा द्वितीयतायै वा तस्यार्धमर्धं सर्वं स्यादर्धं शुक्लानां व्रीहीणां
 स्यादर्धं कृष्णानामर्धं शरमयं बर्हिषोऽर्धं दर्भमयमर्धं वैभीतकमिध्मस्यार्धमन्यस्य
 वृक्षस्य सोमो वै ब्राह्मणस्य स्वा देवता स्वायामेवास्मै देवतायां द्वितीयं जनयति
 यदर्धमर्धं द्वितीयत्वायैवतत्सौमारौद्रं चरुं निर्वपेत्पयस्यामयान्वितः सौम्यो वै
 जीवन्नाग्नेयः प्रमीतो नैष जीवो न मृतो य आमयावि तयोरेवैनं भागधेयेन निष्क्रीणाति । ।
 पयसि भवति पयो वै पयः पयः पुरुषः पय एतस्यामयति यस्यामयति
 पयसैवास्य पयः स्पृणोति ग्रसितं वा एष एतँ सोमरुद्रयोर्निष्विदति यो होता
 भवति स ईश्वरः सौमारौद्रं चरुं निर्वपेत्प्रजाकामौ वा पशुकामौ वा सोमो वै

१. वो २. ऋध्नुवती ३. जे ४. ति ५. त्रेति सोमा ६. र्वपे सो ७. स्वं ८. त्सोमो
 ९. स्य १०. त्युनै ११. ग्र १२. शशीत्यै १३. भित्त्यै

रेतोधा रुद्रोऽग्निस्सप्रजनयिता सोम एवास्मै रेतो दधात्यग्निः प्रजनयति विन्दते
प्रजां वा पशून्वा यतरस्मै कामाय निर्वपति ॥ ५ ॥ १६५ ॥ का.सं.११.८

सोमारुद्रचतुष्कं भगद्वाजः सौमारुद्रौ त्रिष्टुप् ॥

सोमारुद्रा धारयेथामसुर्यं प्र वामिष्टयोऽरमश्चवन्तु । दमे दमे सप्त रत्ना
दधाना शं नो भूतं द्विपदे शं चतुष्पदे ॥ १ ॥ सोमारुद्रा वि वृहतं विषूचीममीवा
या नो गयमाविवेश । आरे बाधेथां निरर्ऋतिं णराचैरस्मे भद्रा सौश्रवसानि
सन्तु ॥ २ ॥ सोमारुद्रा युवमेतान्यस्मे दि॒त्रा तनूषु भेषजानि धत्तम् । अव
स्यतं मुञ्चतं यत्रो अस्ति तनूषु बद्धं कृतमेनो अस्मत् ॥ ३ ॥ तेजोऽसि० ॥
तिग्मायुधौ तिग्महेती सुशेवौ सौमारुद्राविह सु मृळतं नः । प्र नो मुञ्चतं वरुणस्य
पाशाद्गोपायतं नः सुमनस्यमाना ॥ ४ ॥

॥ इति ऋग्यजुर्वेदे ॥

॥ सौमारौद्रमन्त्राः समाप्ताः ॥

* * * * *

॥ ओ३म् ॥

॥ नमः शिवाय ॥

॥ अथ दीक्षानाम रुद्रब्राह्मणम् ॥

दक्षाङ्कस्थं गणपतिमुखं प्रामृशन्दक्षदोष्णा

वामोरुस्थानगपतनयाङ्के गुहं चापरेण ।

इष्टाभीती परकरयुगो धारयन्निन्दुकान्ति-

रव्यादस्मांस्त्रिभुवननतो निलकण्ठस्त्रिनेत्रः ॥

अर्धं यस्य भुजे भुजङ्गवलयमर्धं सुवर्णाङ्गद-

मर्धं कञ्जलचित्रितं सुनयनमर्धं च भूत्या सितम् ।

अर्धं दिग्वसनं तथातिरमणमर्धं च नानाम्बरं

नोऽव्यात्षोडशनेमिमूर्तिसहितो मामर्धनारीश्वरः ॥

^१दीक्षया त्वा परिमित्रेति ^२पञ्चैते प्राजापत्यस्य येन देवा ज्योतिष्येति
^३संवर्तस्याङ्गिरसस्य यावद्ब्राह्मणा यजुरित्यार्षम् ॥

दीक्षया विराडाप्तव्या तिस्रो रात्रीर्दीक्षितस्स्यात् त्रिपदा विराड्विराज-
मेवाप्नोति षड्रात्रीर्दीक्षितस्स्यात्षड्वा ऋतवस्संवत्सरस्सं वत्सरो विराड्वि राजमा-
प्नोति दश रात्रीर्दीक्षितस्स्यादशाक्षरा विराड्विराजमाप्नोति द्वादश रात्रीर्दीक्षितस्स्या-
द्वादश मासास्संवत्सरस्संवत्सरो विराड्विराजमाप्नोति त्रयोदश रात्रीर्दीक्षितस्स्यात्
त्रयोदश मासाः संवत्सरस्संवत्सरो विराड्विराजमाप्नोति पञ्चदश रात्रीर्दीक्षितस्स्या-
त्पञ्चदशार्धमासस्य रात्रयोऽर्धमासश्^४संवत्सर आप्यते संवत्सरो विराड्विराज-
माप्नोति । (सप्तदश रात्रीर्दीक्षित स्याद्वादश मासाः पञ्चर्तवः संवत्सरः संवत्सरो
विराड्विराजमाप्नोति ।) चतुर्विंशति रात्रीर्दीक्षितः स्याच्चतुर्विंशतिसंवत्सरस्या-

१. दीक्षात्वापामैत्रेत्वे(परिमित्रेः)(परिमित्रिः)(परिमितिः) २. पञ्चान्ये ३. संवत्सरस्या
४. सः(षः) ५. शतिं

र्धमासा अर्धमासशस्संवत्सर आप्यते संवत्सरो विराड्विराजमाप्नोति । त्रिंशतै रात्रीर्दीक्षितः स्यात् त्रिंशदक्षरा विराड्विराजमेवाप्नोति ।।

मासं दीक्षितः स्याद्यो वै मासः संवत्सरः संवत्सरो विराड्विराजमेवाप्नोति चतुरो मासो दीक्षितः स्याच्चतुरो वा एतं मासो वसवोऽबिभरुस्ते पृथिवीमाजय-
न्गायत्रीं छन्दोऽष्टौ रुद्रास्तेऽन्तरीक्षमाजयँस्त्रिष्टुभं छन्दो द्वादशादित्यास्ते
दिवमाजयञ्जगतीं छन्दस्ततो वै ते व्यावृतमगच्छञ्छ्रैष्ठ्यं देवानां तस्माद्द्वादश
मासो 'भृत्वाग्निं चिन्वीत' द्वादशमासाः संवत्सरः संवत्सरोऽग्निर्वैश्वानरस्तस्याहो-
रात्राणीष्टका आप्तेष्टकमेवैनं चिन्वते ऋध्नोति व्यावृतमेव गच्छति श्रैष्ठ्यं समानानां
गायत्रं पुरस्ताद्गायति शिरो वै देवानां गायत्रं गायत्रोऽग्निस्तस्माद्गायत्रं
पुरस्ताद्गायति ।।

आग्निपावमान्यामयं 'वाव यः' पवते स प्राणो मुखन्देवानामग्निर्मुखत
एव प्राणान्दधाति तस्मान्मुखतः प्राणो रथन्तरमुत्तराद्गायति बृहदक्षिणतः
'पक्ष एवास्योपदधातीयं वै रथन्तरमसौ बृहदाभ्यामेवैनं परिगृह्णाति यज्ञायज्ञीयं
'पुच्छे गायति श्रोण्यां' वामदेव्यमात्मा वै यज्ञायज्ञीयन्तनूर्वामदेव्यमात्मानमेवैनं
सत'नूञ्चिनुते हृदयमपिकक्षे तस्मादपिकक्षे हृदयमनृचं भवति तस्मादनस्थकं
हृदयमकर्ष्यैः परिगायत्यर्को वा अग्निरर्कमेवाकर्ष्यैः परिगायति शान्त्यै ।।

संवत्सरं वा 'अन्तरातमस्स्वर्गं लोकं ज्योतिष्मतीरेतास्साहस्रीरिष्टका
यद्विरण्यशलकैः प्रोक्षति ज्योतिषैवास्मै संवत्सरं विवासयति सहस्रस्य प्रमासि
सहस्रस्य प्रतिमासीति सह' स्रसम्मिता हीमे लोका घ्नन्ति वा एतदग्रेयदस्यात्र
न क्रियते यत्र चीयतेऽमृतं हिरण्यं यद्विरण्यशलकैः प्रोक्षत्यमृतेनैवास्य तन्वं
पृ'णक्तीमा मे अग्र इष्टका धेनवस्सन्त्विति धेनूरेवै' नाः कुरुते ता एनं कामदुघा
अमुष्मिल्लोक उपतिष्ठन्ते रुद्रं वै देवा 'यज्ञान्निरभजन्तस् देवानायतयाभिपर्यावर्तत
ते देवा एतच्छतरुद्रियमपश्यँस्तेनैनमशमयन्त्यच्छतरुद्रियं जुहोति तेनैवैनं शमयति ।।

१. भू २. ते ३. वायवः ४. पा ५. पक्षा ६. पुच्छ ७. ण्यं ८. नु ९. अन्तरतमः
१०. स्रस्य स ११. णन्ती (ण्यन्ती) १२. नां कु १३. यज्ञान्नि

जानुदघ्नेऽग्रे जुहोत्यस्या एव रुद्रमवयजतेऽथ नाभिदघ्नेऽन्तरिक्षादेव रुद्रमवयजतेऽथ पुरुषमात्रेऽमुष्या एव रुद्रमवयजत इत एवोर्ध्वं रुद्रमवयजतेऽथ पुरुषमात्रेऽथ नाभिदघ्नेऽथ जानुदघ्नेऽमुत एवार्वाञ्च रुद्रमवयजते तत्षट्सम्पद्यते षड्वा ऋतुभ्य^१ एव रुद्रन्निरवयजते गवीधुका सक्तुभिर्वा जर्तिलैर्वा कुसयसर्पिषा वा मृगक्षीरेण वा जुहोति यद्ग्राम्येण जुहुयाद्ग्राम्यावचारिणं रुद्रं कुर्यादारण्येनै-
वारण्यमभि रुद्रन्निरवयजते ।।

अर्कपर्णेन जुहोत्यर्को वा अग्रिरर्केणैवैनमर्कादधि निरवयजत उत्तरस्य पक्षस्य या चरमेष्टका तस्याञ्जुहोत्येषा वै रुद्रस्य दिक्स्वायमेव दिशि रुद्रं^२ प्रति-
गृह्णावयजते पशुर्वा अग्रिरेतर्हि वा एष जायते यर्हि चीयते यथा वत्सो जातः स्तनं प्रेप्सत्येवं वा एष एतर्हि भागधेयं प्रेप्सति स यजमानं चैवाध्वर्युञ्च ध्यायति यच्छतरुद्रियं जुहोति भागधेयेनैवैनं शमयति ।।

अङ्गिरसो वै स्वर्गलोकं यन्तस्तेऽजायं घर्मं प्राप्सिञ्चत्सा शोचन्ति पर्णं परामृशत्सोऽर्कोऽभवत्तदर्कस्यार्कत्वं यदर्कपर्णेन जुहोति सयोनित्वाय यन्दिध्यात्तस्य सञ्चरे पशू^३नां न्यस्येद्यः प्रथमः पशुराक्रामति त आर्तिमार्छन्ति या उत्तमास्ता यजमानं वाचयेदेता वै देवतास्स्वर्ग्यास्ताभिरेव^४ स्वर्गलोकंमेत्येता वै देवता अभिचरणीया यं द्विध्यात्तं ब्रूयादमुं वो जम्भे दधामीत्येताभ्य एवैनं देवताभ्य आवृश्चति ताजकप्रधन्वति ।। ।। यो रुद्रो अग्रौ० ।।

।। इति दीक्षा समाप्ता ।।

* * * * *

अथ फलम् (तर्पणम्)

कूष्माण्डाः पावमानीश्च गायत्रीं शिरसा सह ।

रुद्रांश्च ये जपिष्यन्ति तथैव चाघमर्षणम् ।।

भस्मीभवति पापौघः सलिलं सागरे यथा ।

सर्वयज्ञान्परित्यज्य जपयज्ञे व्यवस्थितः ।।

आराधयति यो रुद्रं वाङ्मयं देवमीश्वरम् ।
 तं समाप्नोति वै जापी तस्माच्छ्रेष्ठा हि जापिनः ॥
 न तत्र मन्त्रिणो यान्ति न यज्ञैर्द्विजसत्तमाः ।
 सूर्यमप्यधिगच्छन्ति ह्यधीत्य च परं पदम् ॥
 विरजं विमलं शुद्धं त्रिमधुज्येष्ठसामगम् ।
 त्रिसुपर्णं सुपर्णं च पञ्चाग्निं शिवसम्भवम् ॥
 अथर्वशिरसं भौमं वामदेवं तथैव च ।
 दुर्गां च शिवसङ्कल्पं शुद्धवत्यतरत्समाः ॥
 यश्च वेदांश्च विद्याश्च ह्यन्तर्भावमकल्पयत् ।
 ब्रह्महा यदि वा चौरः सुरा^१पो गुरुतल्पगः ॥
 रुद्रं च प्रजपेद्यस्तु सर्वपापैः प्रमुच्यते
 यस्य वै यजमानस्य भुक्तं हि रुद्रजापकः ।
 यजमानं च पङ्क्तिं च नौरिवाम्भसि तारयेत् ॥
 भुञ्जतो रुद्रजापस्य यदन्नं पतितं क्षितौ ।
 तेनास्य निर्जिता लोकाः प्रेत्य चेह च शाश्वताः ॥
 यश्चेमां पृथिवीं दद्यात्सर्वरत्नैरलङ्कृताम् ।
 रुद्रजापी तु रुद्रैश्च तुल्यो भवति मानवः ॥
 यस्तु कोटिशतं दद्यात्कल्पितानां गवां नरः ।
 नित्यजापी तु रुद्रैश्च तुल्यो भवति मानवः ॥
 सर्वार्थास्तु परित्यज्य रुद्रोपासी सदा भवेत् ।
 स शुद्धस्सर्वपापेभ्य उद्धरेत्सप्तमं कुलम् ॥
 रहस्यं सुप्रकाशं च न देयमकृतात्मने ।
 इदं पवित्रं पुण्यं च गृह्यं रक्ष्यं च नित्यशः ॥

१. शुद्धवती तरत्समिः (शुद्धवति तरत्समाः) २. पी

सर्वसङ्गान्परित्यज्य सर्वभूतहिते रतः ।
 भिक्षाशी निरहङ्कारो रुद्रभक्तो जितेन्द्रियः ॥
 भस्मस्त्रायी त्रिषवणं तत्रैव शरणं गतः ।
 त्रीण्येतानि पवित्राणि यस्तु वेत्ति च नित्यशः ॥
 भस्मभक्षं भगवतो जितक्रोधो जितेन्द्रियः ।
 अधीत्य विधिवद्बुद्धं किमन्यज्ज्ञातुमिच्छति ॥ ॥

एभिर्यस्तु गुणैर्युक्तः षड्भिर्मासैः प्रत्यक्षं भगवन्तं जटामुकुटधारिणमीशानं
 पश्यतीत्याह श्रीभगवन्महादेवः ॥

मद्यं पीत्वा गुरुदारांश्च गत्वा स्तेयं कृत्वा ब्रह्महत्यां विधाय ।
 भस्मच्छन्नो भस्मशय्यां शयानो रुद्राध्यायी मुच्यते सर्वपापैः ॥
 नित्यं दण्डी नित्ययज्ञोपवीतो नित्यं ध्याता भस्मना कर्मबन्धी ।
 रुद्रं दृष्ट्वा देवमीशानमुग्रं याति स्थानं तेन साकं तदीयम् ॥

अनेन मन्त्रपाठेन (होमेन) आत्मनो वाङ्मनःकायोपार्जितपापनिवारणार्थं
 श्रीमहारुद्रदेवतासन्तोषणार्थं भगवान् अघोरः, तत्पुरुषः, सद्योजातः, वामदेवः, असुर-
 बलहा, ईशानः, बहुरूपः, विश्वरूपः, त्र्यम्बकः, त्रिनेत्रः, त्रिशूलहस्तः, महामृत्युञ्जय-
 भट्टारकः, शतरुद्रेश्वरः, वृषभवाहनः, सानुचरः, सपरिवारः, भवो देवः ८ पार्वतीसहितः,
 परमेश्वरः प्रीयतां प्रीतोऽस्तु ॥

॥ अथ रुद्राध्यायस्य द्वितीयतर्पणम् ॥

नमस्ते रुद्र इत्येतत्सर्वोपद्रवनाशनम् ।
 सर्वशान्तिकरं प्रोक्तं महापातकनाशनम् ॥
 रक्षोग्नं च यशस्यं च लक्ष्म्यायुः पुष्टिवर्धनम् ।
 अध्यवोचदित्यनेन रक्षा स्यात्पथितस्य च ॥
 सिद्धार्थकानां क्षेपेन पथि चैतत्सदा पठेत् ।
 क्षेमेन स्वगृहानेति सर्वबाधाविवर्जितः ॥

असौ यस्ताम्र इत्येतत्पठेत्रित्यं दिवाकरम् ।
 उपतिष्ठेत धर्मज्ञः सायं प्रातरतन्द्रितः ॥
 अन्नमक्षय्यमाप्नोति दीर्घमायुश्च विन्दति ।
 प्रमुञ्च धनुरित्येतत्षड्भिरायुधमन्त्रणम् ॥
 रिपूणां भङ्गदं युद्धे नात्र कार्या विचारणा ।
 मा नो महान्त इत्येतद्बालानां शान्तिकारकम् ॥
 नमो हिरण्यबाहवेऽनुवाकैः षड्भिरिव च ।
 राजिकांस्तिलतैलाक्ताञ्जुहुयाच्छत्रुनाशनम् ॥
 नमो वः किरिकेभ्यश्च हुत्वा पद्मलक्ष्यं नरः ।
 राज्यलक्ष्मीमवाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ॥
 बिल्वानां लक्ष्यहोमेन कनकं बहु विन्दति ।
 इमा रुद्रायेति तिलैः कृत्वा होमं विचक्षणः ॥
 शीघ्रमेव महाभाग धनमाप्नोत्यचिन्तितम् ।
 अनेनैव तु मन्त्रेण दूर्वाहोमेन मानवः ॥
 सर्वव्याधिविनिर्मुक्तो भयान्सर्वान्व्यपोहति ॥
 जटारोहेण इध्मानां या ते रुद्र शिवा तनूः ।
 हुत्वायुतं तु धर्मज्ञः पुत्रं प्राप्नोत्यभीप्सितम् ॥
 असङ्ख्याताः सहस्राणि मन्त्रैः स्यादभिचारकम् ।
 नमोऽस्तु रुद्रेभ्य इति प्रोक्ता प्रत्यङ्गिरा परा ॥
 पाठमात्रं पठेत्रित्यं रुद्राध्यायस्य मानवः ।
 सर्वदुःखविनिर्मुक्तः सर्वसम्पत्समन्वितः ॥
 यं यं चिन्तयते कामं तं तं प्राप्नोति निश्चितम् ।
 इह लोके तथा चान्ते रुद्रलोकं स गच्छति ॥

॥ इति फलम् ॥

॥ देव्यै नमः ॥

॥ अथ देवीपञ्चके ॥

॥ अस्य वामनामकं देवीसूक्तम् ॥

अरिशङ्खकृपाणखेटबाणा-

न्सधनुः शूलकतर्जनीं दधाना ।

भवतां महिषोत्तमाङ्गसंस्था

नवदूर्वासदृशी श्रियेऽस्तु दुर्गा ॥

आरक्ताभां त्रिनेत्रां मणिमुकुटवतीं रत्नताटङ्करम्यां

हस्ताम्भोजैः सपाशाङ्कुशमदनधनुः सायकैर्विस्फुरन्तीम् ।

आ पीनोत्तुङ्गवक्षोरुहतटविलुठत्तारहोराञ्जुलाङ्गीं

ध्यायाम्यम्भोरुहस्थामरुणनिवसनामीश्वरीमीश्वराणाम् ॥

अस्य द्विपञ्चाशदल्पस्तवन्त्वे तत्संशयोत्थापनप्रश्नप्रतिवाक्यान्यऽत्र प्रायेण

ज्ञानमोक्षाक्षरप्रशंसा च दीर्घतमा ऋषिः पञ्चपादं साकञ्चानां यद्गायत्रेऽयं स

शिङ्गे सप्तार्धगर्भा गौरीरिति जगत्यः । एतदन्तं च वैश्वदेवम् । तस्याः समुद्रा इति

वाचः समुद्रा आपोक्षरं सा प्रस्तारपङ्क्तिः । शकमयमिति शकधूमः । उक्षाणः

मृश्रिमिति सोमः । त्रयः केशिन इत्यग्निर्वायुस्सूर्यश्च केशिनः । चत्वारि वाग्वाचः ।

इन्द्रं मित्रं सौर्यं । द्वादशेति संवत्सरसंस्थं कालचक्रवर्णनम् । यस्ते सरस्वत्यै ।

यज्ञेन साध्येभ्यः । परानुष्टुप् सौरी पर्जन्याग्निदेवता वा । अन्त्या सरस्वतः सूर्यस्य

वा । शिष्टा त्रिष्टुभः ॥

अस्य वामस्य पलितस्य होतुस्तस्य भ्राता मध्यमो अस्त्यश्वः ।

तृतीयो भ्राता घृतपृष्ठो अस्यात्रापश्यं विश्वपतिं सप्तपुत्रम् ॥ १ ॥

सप्त युजन्ति रथमेकचक्रमेको अश्वो वहति सप्तनामा ।

त्रिनाभि चक्रमजरमनर्वं यत्रेमा विश्वा भुवनाधि तस्थुः ॥ २ ॥

इमं रथमधि ये सप्त तस्थुः सप्तचक्रं सप्त वहन्त्यश्वाः ।
 सप्त स्वसारो अभिसन्नवन्ते यत्र गवां निहिता सप्त नाम ॥३॥
 को ददर्श प्रथमं जायमानमस्थन्वन्तं यदनस्था बिभर्ति ।
 भूम्या असुरसृगात्मा क्व स्वित्को विद्वांसमुप गात्रष्टुमेतत् ॥४॥
 पाकः पृच्छामि मनसाविजानन्देवानामेना निहिता पदानि ।
 वत्से बष्कयेऽधि सप्त तन्तून्वि तन्त्रिरे कवय ओत वा उ ॥ ५ ॥ व०१॥
 अचिकित्वाञ्चिकितुषश्चिदत्र कवीन्पृच्छामि विद्वाने न विद्वान् ।
 वि यस्तस्तम्भ षळिमा रजांस्यजस्य रूपे किमपि स्वित्देकम् ॥६॥
 इह ब्रवीतु य ईमङ्ग वेदास्य वामस्य निहितं पदं वेः ।
 शीर्ष्णः क्षीरं दुहते गावो अस्य वत्रिं वसाना उदकं पदापुः ॥ ७ ॥
 माता पितरमृत आ बभाज धीत्यग्रे मनसा सं हि जग्मे ।
 सा बीभत्सुर्गर्भरसा निविद्धा नमस्वन्त इदुपवाकमीयुः ॥८॥
 युक्ता मातासीद्भुरि दक्षिणाया अतिष्ठद्गर्भो वृजनीष्वन्तः ।
 अमीमेद्वत्सो अनु गामपश्यद्विश्वरूप्यं त्रिषु योजनेषु ॥९॥
 तिस्रो मातृस्त्रीन्पितृन्बिभ्रदेक ऊर्ध्वस्तस्थौ नेमव ग्लापयन्ति ।
 मन्त्रयन्ते दिवो अमुष्य पृष्ठे विश्वं विदं वाचमविश्वमिन्वा ॥ १० ॥ व०२
 द्वादशारं नहि तज्जराय वर्वति चक्रं परि द्यामृतस्य ।
 आ पुत्रा अग्रे मिथुनासो अत्र सप्त शतानि विंशतिश्च तस्थुः ॥ ११ ॥
 पञ्चपादं पितरं द्वादशाकृतिं दिव आहुः परे अर्धे पुरीषिणम् ।
 अथेमे अन्य उपरि विचक्षणं सप्तचक्रे षळर आहुरर्पितम् ॥ १२ ॥
 पञ्चारे चक्रे परिवर्तमाने तस्मिन्ना तस्थुर्भुवनानि विश्वा ।
 तस्य नाक्षस्तप्यते भूरिभारः सनादेव न शीर्यते सनाभिः ॥ १३ ॥

१. धाम २. तत्त्रिरे ३. दुहते ४. नेम उ (नेमेव) ५. यन्ति ६. मि ७. न् ८.
 तिदे ९. उपरे

सनेमि चक्रमजरं वि वावृत उत्तानायां दश युक्ता वहन्ति ।

सूर्यस्य चक्षू रजसैत्यावृतं तस्मिन्नार्पिता भुवनानि विश्वा ॥ १४ ॥

साकञ्जानां सप्तथमाहुरेकजं पळिद्यमा ऋषयो देवजा इति ।

तेषामिष्टानि विहितानि धामशः स्थात्रे रेजन्ते विकृतानि रूपशः ॥ १५ ॥ व०३ ॥

स्त्रियः सतीस्ताँ उ मे पुंस आहुः पश्यदक्षणावन्न वि चेतदन्धः ।

कविर्यः पुत्रः स ईमा चिकेत यस्ता विजानात्स पितुष्पितासत् ॥ १६ ॥

अवः परेण पर एनावरेण पदा वत्सं बिभ्रती गौरुदस्थात् ।

सा कद्रीची कं स्विदर्धं परागाक् स्विसूते नहि यूथे अन्तः ॥ १७ ॥

अवः परेण पितरं यो अस्यानुवेद पर एनावरेण ।

कवीयमानः क इह प्र वोचदेवं मनः कुतो अधि प्रजातम् ॥ १८ ॥

ये अर्वाञ्चस्ताँ उ पराच आहुर्ये पराञ्चस्ताँ उ अर्वाच आहुः ।

इन्द्रश्च या चक्रथुः सोम तानि धुरा न युक्ता रजसो वहन्ति ॥ १९ ॥

द्वा सुपर्णा सयुजा सखाया समानं वृक्षं परि षस्वजाते ।

तयोरन्यः पिप्पलं स्वाद्वत्त्यनश्नन्नन्यो अभि चाकशीति ॥ २० ॥ व०४ ॥

यत्रा सुपर्णा अमृतस्य भागमनिमेषं विदथाभिस्वरन्ति ।

इनो विश्वस्य भुवनस्य गोपाः स मा धीरः पाकमत्रा विवेश ॥ २१ ॥

यस्मिन्वृक्षे मध्वदः सुपर्णा निविशन्ते सुवते चाधि विश्वे ।

तस्येदाहुः पिप्पलं स्वाद्वग्रे तन्नोन्नशद्यः पितरं न वेद ॥ २२ ॥

यद्गायत्रे अधि गायत्रमाहितं त्रैष्टुभाद्वा त्रैष्टुभं निरतक्षत ।

यद्वा जगज्जगत्याहितं पदं य इत्तद्विदुस्ते अमृतत्वमानशुः ॥ २३ ॥

गायत्रेण प्रति मिमीते अर्कमर्केण साम त्रैष्टुभेन वाकम् ।

वाकेन वाकं द्विपदा चतुष्पदाक्षरेण मिमते सप्त वाणीः ॥ २४ ॥

जगता सिन्धुं दिव्यस्तभायद्रथन्तरे सूर्यं पर्यपश्यत् ।

गायत्रस्य समिधस्तिस्त्र आहुस्ततो मद्वा प्र रिरिचे महित्वा ॥ २५ ॥ व०५ ॥

उप ह्वये सुदुघां धेनुमेतां सुहस्तो गोधुगुत दोहदेनाम् ।
 श्रेष्ठं सवं सविता साविषन्नोऽभीद्धो घर्मस्तदु षु प्र वोचम् ॥ २६ ॥
 हिङ्कृण्वती वसुपत्नी वसूनां वत्समिच्छन्ती मनसाभ्यागात् ।
 दुहामश्विभ्यां पयो अघ्नयेयं सा वर्धतां महते सौभगाय ॥ २७ ॥
 गौरमीमेदनु वत्सं मिषन्तं मूर्धानं हिङ्ङकृष्णोन्मातवा उ ।
 सृक्काणं घर्ममभि वावशाना मिमाति मायुं पयते पयोभिः ॥ २८ ॥
 अयं सशिङ्क्ते येन गौरभीवृता मिमाति मायुं ध्वसनावधि श्रिता ।
 सा चित्तिभिर्नि हि चकार मर्त्यं विद्युद्भवन्ती प्रति वत्रिमौहत ॥ २९ ॥
 अनच्छये तुरगातु जीवमेजद्ध्रुवं मध्य आ पस्त्यानाम् ।
 जीवो मृतस्य चरति स्वधाभिरमर्त्यो मर्त्येन सयोनिः ॥ ३० ॥ व० ६ ॥
 अपश्यं गोपामनिपद्यमानमा च परा च पथिभिश्चरन्तम् ।
 स सघ्नीचीः स विषूचिर्वसान आ वरीवर्ति भुवनेष्वन्तः ॥ ३१ ॥
 य ई चकार न सो अस्य वेद य ई ददर्श हिरुगिन्नु तस्मात् ।
 समातुर्योना परिवीतो अन्तर्बहुप्रजा निर्ऋतिमा विवेश ॥ ३२ ॥
 द्यौर्मै पिता जनिता नाभिरत्र बन्धुर्मै माता पृथिवी महीयम् ।
 उत्तानयोश्चम्वोऽर्योनिरन्तरत्रा पिता दुहितुर्गर्भमाधात् ॥ ३३ ॥
 पृच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्याः पृच्छामि यत्र भुवनस्य नाभिः ।
 पृच्छामि त्वा वृष्णो अश्वस्य रेतः पृच्छामि वाचः परमं व्योम ॥ ३४ ॥
 इयं वेदिः परो अन्तः पृथिव्या अयं यज्ञो भुवनस्य नाभिः ।
 अयं सोमो वृष्णो अश्वस्य रेतो ब्रह्मायं वाचः परमं व्योम ॥ ३५ ॥ व० ७ ॥
 सप्तार्धगर्भा भुवनस्य रेतो विष्णोस्तिष्ठन्ति प्रदिशा विधर्मणि ।
 ते धीतिभिर्मनसा ते विपश्चितः परिभुवः परि भवन्ति विश्वतः ॥ ३६ ॥
 न वि जानामि यदिवेदमस्मि निण्यः सन्नद्धो मनसा चरामि ।
 यदा मागन्प्रथमजा ऋतस्यादिद्वाचो अश्रुवे भागमस्याः ॥ ३७ ॥

अपाङ् प्राङेति स्वधया गृभीतोऽमर्त्यो मर्त्येन सयोनिः ।

ता शश्वन्ता विषूचीना वियन्ता न्यश्न्यं चिक्युर्न नि चिक्युरन्यम् ॥ ३८ ॥

ऋचो अक्षरे परमे व्योमन् यस्मिन्देवा अधि विश्वे निषेदुः ।

यस्तन्न वेद किमृचा करिष्यति इत्तद्विदुस्त इमे समासते ॥ ३९ ॥

सूयवसाद्भगवती हि भूया अथो वयं भगवन्तः स्याम ।

अद्धि तृणमघ्नये विश्वदानीं पिब शुद्धमुदकमाचरन्ती ॥ ४० ॥ व०८ ॥

गौरीर्मिमाय सलिलानि तक्षत्येकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी ।

अष्टापदी नवपदी बभूवुषी सहस्राक्षरा परमे व्योमन् ॥ ४१ ॥

तस्याः समुद्रा अधि विक्षरन्ति तेन जीवन्ति प्रतिशश्वतस्रः ।

ततः क्षरत्यक्षरं तद्विश्वमुप जीवति ॥ ४२ ॥

शकमयं धूममारादपश्यं विषूवता पर एनावरेण ।

उक्षाणां पृश्निमपचन्त वीरास्तानि धर्माणि प्रथमान्यसन् ॥ ४३ ॥

त्रयः केशिन ऋतुथा वि चक्षते संवत्सरे वपत एक एषाम् ।

विश्वमेको अभि चष्टे शचीभिर्ध्राजिरेकस्य ददृशे न रूपम् ॥ ४४ ॥

चत्वारि वाक्परिमिता पदानि तानि विदुर्ब्राह्मणा ये मनीषिणः ।

गुहा त्रीणि निहिता नेङ्गयन्ति तुरीयं वाचो मनुष्या वदन्ति ॥ ४५ ॥

इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमाहुरथो दिव्यः स सुपर्णो गरुत्मान् ।

एकं सद्विप्रा बहुधा वदन्त्यग्निं यमं मातरिश्वानमाहुः ॥ ४५ ॥ व०९ ॥

कृष्णं नियानं हरयः सुपर्णा अपो वसाना दिवमुत्पतन्ति ।

त आववृत्रन्तसदनादृतस्यादिद्धतेन पृथिवी व्युद्यते ॥ ४७ ॥

द्वादश प्रधयश्चक्रमेकं त्रीणि नभ्यानि क उ तश्चिकेत ।

तस्मिन्त्साकं त्रिशता न शङ्कवोऽर्पिताः षष्टिर्न चलाचलासः ॥ ४८ ॥

यस्ते स्तनः शशयो यो मयोभूर्येन विश्वा पुष्यसि वार्याणि ।

यो रत्नधा वसुविद्यः सुदत्रः सरस्वति तमिह धातवे कः ॥ ४९ ॥

यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवास्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् ।

ते ह नाकं महिमानः सचन्त यत्र पूर्वे साध्याः सन्ति देवाः ॥ ५० ॥

समानमेतदुदकमुच्चैत्यव चाहभिः ।

भूमिं पर्जन्या जिन्वन्ति दिव्यं जिन्वन्त्यग्रयः ॥ ५१ ॥

दिवं सुपर्णं वायसं बृहन्तमपां गर्भं दर्शतमोषधीनाम् ।

अभीपतो वृष्टिभिस्तर्पयन्तं सरस्वन्तमवसे जोहवीमि ॥ ५१ ॥ ऋ.वे.१.१६४.१

॥ इति श्री अस्य वामनामकं देवीसूक्तं समाप्तम् ॥

* * * * *

॥ अथ देवीसूक्तम् ॥

गौराङ्गीं धृतपङ्कजां त्रिनयनां श्वेताम्बरं सिंहगां
चन्द्रोद्भासितशेखरां स्मितमुखीं दोर्भ्यां वहन्तीं गदाम् ।
विष्ण्वन्द्राम्बुजयोनिशम्भुत्रिदशैः सम्पूजिताङ्घ्रिद्वयीं
गौरीं मानसपङ्कजे भगवतीमिष्टप्रदां तां भजे ॥

चन्द्रार्धाङ्कितशेखरां त्रिनयनां कोटीन्दुसूर्यप्रभां
नानारत्नसहस्रबद्धरशनां प्रेतासने संस्थिताम् ।
शङ्खं तोमरपट्टिमाब्जयुगलां दोर्भिर्वहन्तीं मुदा
ध्यायेऽहं हृदये सदा भगवतीं मातङ्गिनीं हारिणीम् ॥

कया पञ्चोनः संवादस्तृतीयाद्ययुजो मरुतां वाक्यमन्त्यस्तृचोऽगस्त्यस्य
शिष्टा इन्द्रस्यैकादशी च मरुतां त्विन्द्रो देवता ॥

कया शुभा सवयसः सनीलाः समान्या मरुतः सं मिमिक्षुः ।

कया मती कुत एतास एतेऽर्चन्ति शुष्मं वृषणो वसूया ॥ १ ॥

कस्य ब्रह्माणि जुजुषुर्युवानः को अध्वरे मरुत आ ववर्त ।

श्येनां इव ध्रजतो अन्तरिक्षे केन महा मनसा रीरमाम ॥ २ ॥

१. मारुतं २. स्तृचो अग ३. तांस्त्व ४. लाः ५. षयो ६. मरुतां (मरुतो)
७. व्र (प्र) (प्रजता)

कुतस्त्वमिन्द्र^१ माहिनः सन्नेको यासि सत्पते किं त इत्था ।
 सं पृच्छसे समरा^२णः शुभार्ने^३र्वोचेस्तन्नो हरिवो यत्ते अस्मे ॥ ३ ॥
 ब्रह्माणि मे मतयः शं सुतासः शुष्म इयति प्रभृतो मे अद्रिः ।
 आशासते प्रति हर्य^४न्त्युक्थेमा हरी वहतस्ता नो अच्छ ॥ ४ ॥
 अतो वयमन्तमेभिर्युजानाः स्वक्षत्रेभिस्तन्वः शशुम्भमानाः ।
 महोभिरेतां उप युज्महे न्विन्द्र स्वधामनु हि नो बभूथ ॥ ५ ॥
 कशस्यावो मरुतः स्वधासीद्यन्मामेकं समधत्ताहिहत्ये ।
 अहं ह्यु^५शस्तविषस्तुविष्मान्विश्वस्य शत्रोर^६नमं वधस्त्रैः ॥ ६ ॥
 भूरि चकर्थ युज्येभिरस्मे समानेभिर्वृषभ पौंस्येभिः ।
 भूरीणि हि कृणवा^७मा शविष्ठेन्द्र क्रत्वा मरुतो यद्वशाम ॥ ७ ॥
 वर्धी वृत्रं मरुत इन्द्रियेण स्वेन भामेन तविषो बभूवा^८न् ।
 अहमेता मनवे विश्वश्चन्द्राः सुगा अपश्चकार वज्रबाहुः ॥ ८ ॥
 अनुत्तमा ते मघवन्नकि^९र्नु न त्ववां अस्ति देवता विदानः ।
 न जायमानो नशते न जातो यानि करिष्या कृणुहि प्रवृद्ध ॥ ९ ॥
 एकस्य चिन्मे वि^{१०}भ्वश्स्त्वोजो या नु दधृष्वान् कृणवै मनीषा ।
 अहं ह्यु^{११}शो मरुतो विदानो यानि च्यवमिन्द्र इदीश एषाम् ॥ १० ॥
 अमन्दन्मा मरुतः स्तोमो अत्र यन्मे नरः श्रुत्यं ब्रह्म चक्र ।
 इन्द्राय वृष्णे सुमखाय मह्यं सख्ये सखायस्तन्वे तनूभिः ॥ ११ ॥
 एवेदेते प्रति मा रोचमाना अनेद्यः श्रव एषो दधा^{१२}नाः ।
 सञ्चक्ष्या मरुतश्चन्द्रवर्णा अच्छान्त मे^{१३} छदयाथा च नूनम् ॥ १२ ॥
 को न्वत्र मरुतो मामहे वः प्र यातन सखीरिच्छा^{१४} सखायः ।
 मन्मानि चित्रा अपिवातयन्त एषां भृत नवेदा म ऋतानाम् ॥ १३ ॥

१. म २. र ३. वौचिस्तन्वो ४. त्युक्ते मा (त्यक्ते मा) ५. ह्य ६. नसं वधस्त्रै
 (नमं वदस्त्रैः) (नमं वधस्त्रैः) ७. भूरिणि ८. म श (म स) ९. वम् १०. नु
 ११. विभूस्तेजो (विद्ध) १२. नः १३. छदयथा (श्छद) १४. च्छ

आ यद्वुवस्याद्वुवसे न कारुर^१स्माञ्चक्रे मान्यस्य मेधा ।

ओ षु वर्त्त मरुतो विप्रमच्छेमा ब्रह्माणि जरि^२ता वो अर्चत् ॥ १४ ॥

एष वः स्तोमो^३ मरुत इयं गीर्मान्दार्यस्य मान्यस्य कारोः ।

एषा यासी^४ष्ट तन्वे वयां विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम् ॥ १५ ॥ ऋ.वे.१.१६५.१

श्रीशङ्खचक्रमुसलाम्बुजयुग्महस्तां

नागेन्द्रहारवलयाङ्कितकण्ठमानाम् ।

सिन्दूरकुङ्कुमसहस्रमरीचिदीप्ति(प्तां)

श्रीशारिकां त्रिनयनां हृदये स्मरामि ॥

उद्यद्दिवाकरसहस्ररुचिं त्रिनेत्रां

सिंहासनोपरिगतामुरुगोपंवीताम् ।

खड्गाम्बुजाढ्यकलशामृतपात्रहस्तां

राज्ञीं भजामि विकसद्वदनारविन्दाम् ॥

ज्वालापर्वतसंस्थितां त्रिनयनां पीठत्रयान्तःस्थितां

ज्वालाडम्बरभूषितां सुवदनां नित्यमदृश्यां जनैः ।

षट्चक्राम्बुजमध्यगां वरगदाम्भोजाभयान्बिभ्रतीं

चिद्रूपां सकलार्थदीपनकरीं ज्वालामुखीं नौम्यहम् ॥

अहमष्टौ^५ वागाम्भृणी तुष्टावात्मानं त्रिष्टुप् द्वितीया जगति ॥

अहं रुद्रेभिर्वसुभिश्चराम्यहमादित्यैरुत विश्वेदेवैः ।

अहं मित्रावरुणोभा बिभर्म्यहमिन्द्राग्नी अहमश्विनोभा ॥ १ ॥

अहं सोममाहनसं बिभर्म्यहं त्वष्टारमुत पूषणं भगम् ।

अहं दधामि द्रविणं हविष्मते सुप्राव्येऽयजमानाय सुन्वते ॥ २ ॥

अहं राष्ट्री सङ्गमनी वसूनां चिकितुषी प्रथमा यज्ञियानाम् ।

तां मा देवा व्यदधुः पुरुत्रा भूरिस्थात्रां भूर्यावेशयन्तीम् ॥ ३ ॥

मया सो अन्नमत्ति यो विपश्यति यः प्राणिति य ईं शृणोत्युक्तम् ।
 अमन्तवो मां त उप क्षियन्ति श्रुधि श्रुत श्रद्धिवं ते वदामि ॥ ४ ॥
 अहमेव स्वयमिदं वदामि जुष्टं देवैभिरुत मानुषेभिः ।
 यं कामये तंतमुग्रं कृणोमि तं ब्रह्माणं तमृषिं तं सुमेधाम् ॥ ५ ॥
 अहं रुद्राय धनुरा तनोमि ब्रह्मद्विषे शरवे हन्तवा उ ।
 अहं जनाय समदं कृणोम्यहं द्यावापृथिवी आ विवेश ॥ ६ ॥
 अहं सुवे पितरमस्य मूर्धन्मम योनिरप्स्वशन्तः समुद्रे ।
 ततो वि तिष्ठे भुवनातु विश्वोतामूं द्यां वर्ष्मणोप स्पृशामि ॥ ७ ॥
 अहमेव वात इव प्र वाम्यारभमाणा भुवनानु विश्वा ।
 परो दिवा पर एना पृथिव्यैतावती महिना सम्बभूव ॥ ८ ॥ ऋ.वे.१.१२५.१

उद्यद्भानुसहस्रसन्निभमुखीं पीनस्तनीं पद्मगां
 दोर्भिरङ्कुशपाशपुस्तकजपां संबिभ्रतीमादरात् ।
 ब्रह्माविष्णुमहेश्वरेन्द्रमुनिभिर्नित्यं स्तुतां वन्दनैः
 स्तोत्राद्यैर्भुवनेश्वरीं त्रिनयनां हृत्पङ्कजेऽहं भजे ॥
 त्रिलोचनां सूर्यसहस्रशोभां
 सिंहासनस्थां द्विभुजां धृतासिम् ।
 पीताम्बरां विष्णुविधीशसेव्यां
 कामेश्वरीं तां हृदये स्मरामि ॥

इन्द्रं मित्रमिति सप्त (कुत्सो विश्वेदेवा जगती) त्रिष्टुबन्तम् ॥
 इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमूतये मारुतं शर्धो अदितिं हवामहे ।
 रथं न दुर्गाद्वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ॥ १ ॥
 त आदित्या आगता सर्वतातये भूत देवा वृत्रतूर्येषु शम्भुवः ।
 रथं न दुर्गाद्वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ॥ २ ॥

अवन्तुः नः पितरः सुप्रवाचना उत देवी देवपुत्रे ^१ऋतावृथा ।
 रथं न दुर्गाद्विसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ॥३॥
 नराशंसं वाजिनं वाजयन्निह क्षयद्वीरं पूषणं सुमैरीमहे ।
 रथं न दुर्गाद्विसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ॥४॥
 बृहस्पते सदमि ^२न्नः सुगं कृधि शं योर्यत्ते मनु ^३हितं तदीमहे ।
 रथं न दुर्गाद्विसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ॥५॥
 इन्द्रं कुत्सो वृत्रहणं शचीपतिं काटे निबा ^४ह् ऋषिरह् दूतये ।
 रथं न दुर्गाद्विसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ॥६॥ ^{तेजोऽसि०} ॥
 देवैर्नो देव्यदितिर्नि पातु देवंस्त्राता त्रायतामप्रयुच्छन् ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥७॥ ऋ.वे.१.१०६.१

सम्पूर्णन्दुप्रभाभां सकललिपिमयीं लोलवक्त्रां त्रिनेत्रां
 शुक्लालङ्कारभूषां शशिमुकुटजटाजूटयुक्तां प्रसन्नाम् ।
 पुष्पस्रक्पूर्णकुम्भं वरमपि दधतीं नीलकण्ठासनस्थां
 वाग्देवीं सौम्यवक्त्रां कुचभरनमितामम्बिकां तां नमामि ॥
 वाणीं पूर्णसुधाकरोज्ज्वलमुखीं कर्पूरकुन्दप्रभां
 चन्द्रार्धाङ्कितमस्तकां निजकरैः संबिभ्रतीमादरात् ।
 वीणामक्षगुणं सुधाढ्यकलशं विद्यां च तुङ्गस्तनीं
 दिव्यैराभरणैर्विभूषिततनुं हंसाधिरूढां भजे ॥

इदमपि च ॥ तामग्निवर्णां सौभरिदुर्गां त्रिष्टुप् ॥

तामग्निवर्णां तपसा ज्वलन्तीं वैरोचनीं कर्मफलेषु जुष्टां ।
 दुर्गां देवीं शरममहं प्रपद्ये ^५सुतरसेतरसे नमः ॥ १॥
 अग्रे त्वं पारया नव्यो अस्मान्त्स्वस्तिभिरति दुर्गाणि विश्वा ।
^६पूश्च पृथ्वी बहुला न उर्वी भवा तोकाय तनयाय शं योः ॥ २॥

१. ऋतावृता (वृतावृथा) २. न्न ३. हि ४. ङ, ढ(ध) ५. सुतरसि(षुतरसे) ६. पूं

विश्वानि नो दुर्गहा जातवेदः ^१सिन्धुं न नावा दुरितातिपर्षि ।
 अग्ने अत्रिवन्नमसा गृणानो ^२ऽस्माकं ^३बोद्ध्यविता तनूनाम् ॥ ३ ॥
 पृतनाजितं सहमानमुग्रमग्निं हुवेम परमा ^४त्मदस्थात् ।
 स नः पर्षदतिदुर्गानि विश्वा क्षामाद्देवो अतिदुरितात्यग्निः ॥ ४ ॥
 प्रत्नो हि कमीड्यो अध्वरेषु सनाञ्च होता नव्यश्च सत्सि ।
 स्वां चाग्ने तन्वं पि ^५प्रयस्वास्मभ्यं च सौ ^६भगमा यजस्व ॥ ५ ॥
 यद्वाग्वदन्त्य ^७विचेतनानि राष्ट्री देवानां निषसाद मन्द्रा ।
 चतस्र ऊर्जं दुदुहे पयांसि क्व स्विदस्याः परमञ्जुगाम ॥ ३ ॥
^८देवीं वाचमजनयन्त देवास्तां विश्वरू ^९पाः पशवो वदन्ति ।
^{१०}सा नो मन्त्रेषुमूर्जं दुहाना धेनुर्वागस्मानुप सुष्टुतैतु ^{११} ॥ ७ ॥
^{१२}प्र णो देवी सरस्वती वाजेभिर्वाजिनीवती । धीनाम ^{१३}वित्र्यवतु ॥ ८ ॥
 ओं गायत्र्यै नमः ओं भूर्भुवस्स्वः तत्सवितु ^{१४} ३ ॥ तेजो ^{१५}ऽसि ॥
 जातवेदसे सुनवाम सोममरातीयतो नि दहाति वेदः ।
 स नः पर्षदति दुर्गाणि विश्वा नावेव सिन्धुं दुरितात्यग्निः ॥
 अग्र आयूष्यग्ने पवस्वाग्ने पावक रोचिषा ॥
 स नः पावक दीदिवो ^{१६}ऽग्ने ^{१७}देवाँ इहावह । उपयज्ञं हविश्च नः ॥
 अग्निश्शुचि ^{१८}व्रततम उदग्ने शुचयस्तव । सुत्रामाणं महीमू षु ^{१९} ॥
 तँ हि शश्वन्त ईडते श्रुचा देवं ^{२०}धृतश्च्युता । अग्निं हव्याय वोढ ^{२१}वे ॥
 अग्निं दूतं पुरो दधे ॥
 स हव्यवा ^{२२}डमर्त्य ^{२३}उशिग्दूतश्च नोहितः । अग्निर्धिया स ^{२४}मृण्वति ॥

१. (सिन्धुर्न नावा) सिन्धुर्नावा २. बुद्ध्य ३. त्सधस्थात् ४. प्री ५. भा ६. आदौ
 अग्न आयूष्यग्ने पव० मयो भूर्वातो० अम्बे अम्बा पश्चाद्यद्वाग्वदन्तिचतुष्टयं जुहुयात् ॥
 ७. न्ति ८. दैवी ९. पां १०. स नो मन्त्रेषु ऊर्जं ११. त्वैत(तीत) १२. प्रा १३. वृ
 १४. दिवो १५. व्रतमा १६. धृतच्यु १७. से १८. ळ १९. उशिग्ध्यतश्च नेहिनः
 २०. मन्वति (मृन्वति)

अग्निं स्तोमेन बोधय समिधानो अमर्त्यम् । हव्या देवेषु नो दधत् ॥

प्रेद्धो अग्र इमो अग्रे ॥

पीपिवाँसँ सरस्वतः स्तनं ^१यो विश्वदर्शतः । ^२धुक्षीमहि प्रजामिषम् ॥

^३ये ते सरस्वन्नूर्मयो मधुमन्तो घृतश्च्युतः । तेभिर्नोऽविता भव ॥

दिव्यं सुपर्णं वायसं बृहन्तमपाँ पतिं वृषभमोषधीनाम् ।

^४अभीपतो ^५वृष्टिभिस्तर्पयन्तँ सरस्वन्तमवसे ^६जोहवीमि ॥

यस्य व्रतमुपतिष्ठन्त आपो यस्य व्रते पशवो यन्ति सर्वे ।

यस्य व्रते पुष्टिपतिर्निविष्टस्तँ सरस्वन्तमवसे जोहवीमि ॥

मयोभूर्वातो इत्यादिगयस्य त्रितस्य (काक्षीवतः शंबरो गौत्रिष्टुप्) ॥

कः स्विदेकाकी चरतीत्यादि दीर्घतपसँ आङ्गिरसस्यात्रेयस्य ॥

अम्बे आम्बालीती वृषातकिः ॥ ॥

मयोभूर्वातो अभि वा ^१तूस्त्रा ऊर्ज्वस्वतीरोषधीरा ^२लिशन्ताम् ।

पीवस्वतीर्जीवधन्याः पिब ^३न्त्यवसाय पद्मते रुद्र नो मृळ ॥

याः सरूपा विरूपा एक ^४रूपा यासामग्निर्नि ^५ष्ट्या नामानि वेद ।

या अङ्गिरसस्तपसेह चक्रुस्ताभ्यः पर्जन्य महिं शर्म यच्छ ॥

या देवेषु तन्वश्मैरयन्त यासाँ सोमो विश्वा रूपाणि वेद ।

ता अस्मभ्यं पयसा पिन्वमानाः प्रजावतीरिन्द्र गोष्ठे रिरीहि ^६ ॥

प्रजापतिर्मह्यमेता रराणो विश्वैर्देवैर्यज्ञियैः संविदानः ।

बह्वीर्भ ^७वन्तीरूप नो गोष्ठमा ^८गुस्तासां वयं प्रजयासँ सदेम ॥ यजुः

इह धृतिस्स्वाहेह विधृतिस्स्वाहेह रन्तिस्स्वाहेह ।

रमतिस्स्वाहा ^९महीमू षु सुत्रामाणम् ॥ ६ ॥

१. य्ये २. भ ३. यत्ते ४. अभि ५. वृष्ट्या (वृष्ण्या) ६. जु ७. सा
८. त्यु त्य ९. वि (रि) १०. न्व ११. का १२. रि १३. ह १४. वन्तु रूप
१५. शु (क) १६. मयीमू

कस्विदेकाकी चरति क उ स्विज्ञायते पुनः ।

किं स्विद्धिमस्य भेषजं किं स्विदावपनं महत् ।।

सूर्य एकाकी चरति चन्द्रमा जायते पुनः ।

अग्निर्हिमस्य भेषजं भूसिरावपनं महत् ।।

का स्विदासीत्पूर्वचित्तिः किं स्विदासीद्बृहद्वयः ।

का स्विदासीत्पिलिपिला का स्विदासीत्पिशङ्गिला ।।

द्यौरासीत्पूर्वचित्तिरश्व १ आसीद्बृहद्वयः ।

अविरासीत्पिलिपिला २ रात्रिरासीत्पिशङ्गिला ।।

पृच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्याः पृच्छामि यत्र ३ भुवनस्य नाभिम् ।

पृच्छामि त्वा वृष्णो अश्वस्य रे ४ तः पृच्छामि वाचः परमं व्योम ।।

वेदिमाहुः ५ परमन्तं पृथिव्या यज्ञमाहुर्भुवनस्य नाभिम् ।

सोममाहुर्वृष्णो अश्वस्य रेतो ब्रह्मैव वाचः परमं व्योम ।। ७ ।।

बालार्कद्युतिमिन्दुखण्डविलसत्कोटीरहारोज्ज्वलां

रत्नाकल्पविभूषितां कुचनतां शालिंकुरैर्मञ्जरीम् ।

पद्मकौस्तुभरत्नमप्यविरतं संबिभ्रतीं संस्मितां

फुल्लाम्भोजविलोचनत्रययुतां ध्याये परामम्बिकाम् ।।

अम्बे अमबाल्यम्बिके न मा नयति कश्चन ।

ससस्त्यश्वकः सुभगे काम्पीलवासिनी ।।

स्वर्गे लोके संप्रोर्णुवाथा ६ वहमजामि गर्भधमात्मा मजासि गर्भधं तौ
सह चतुरः पादः संप्रसारयवहै वृषा वां रेतोधा रेतो दधातूत्सक्थ्योर्गृदं धेह्याञ्जिमुद-
ञ्जिमन्वजः । यस्त्रीणां जीवभोजनो य आसां विलधावनः । प्रियः स्त्रीणाम् ७ पीच्यो
य आसां कृष्णो लक्ष्मणि ८ सर्दिगृदिं परावधीत् ।।

१. पिलं पिला २. रा ३. रात्री ४. त्वा ५. ताः ६. परो अन्तं ७. महमजामि
गर्भधमात्ममजामि ८. मपेश्यो (मपीश्यो) मपीच्यो ९. सन्धिगृधिं

अम्बे अम्बाल्यम्बिके न मा नयति कश्चन स^१सस्त्यश्वकः ॥
 ऊर्ध्वामेनामुच्छ्रयताद्वै^२णुभारं गिरा इव ।
 अधास्या^३ मध्यमेधतां शीते वाते पुनन्निव ॥
 अम्बे अम्बाल्यम्बिके न मा नयति कश्चन । ससस्त्यश्वकः ॥
 य^४द्धरिणी यवत्ति न पुष्टं पशु मन्यते ।
 शूद्रा यदर्यजारा न पोषाय धनायति ॥
 अम्बे अम्बाल्यम्बिके न मा नयति कश्चन । ससस्त्यश्वकः ॥
 इयं यका^५ शकुन्तिकाहन्तमिति वञ्चति ।
 आहतं गभे पसो निजला^६लीति धानिका ॥
 अम्बे अम्बाल्यम्बिके न मा नयति कश्चन ससस्त्यश्वकः ॥
 माता च ते पिता च तेऽ^७ग्रं वृक्षस्य रोहतः ।
 प्रसुलामीति ते पिता गभे^८पुष्टिमतंसयत् ॥
 दधिक्राव्णो आकारिषं जिष्णोरश्वस्य वाजिनः ।
 सुरभि नो मुखा कर^९त्प्रा ण आयूषि तारिषत् ॥
 आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन । महे रणाय चक्षसे ॥
 यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः । उशतीरिव मातरः ॥
 तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ । आपो जनयथा च नः ॥
 यद्वाग्वदन्त्यविचेतनानि राष्ट्री देवानां निषसाद मन्द्रा ।
 चतस्र ऊर्जं दुदुहे^{१०} पयांसि क्व स्विदस्याः परमं जगाम ॥
 देवीं वाचमजनयन्त देवास्तां विश्वरूपाः पशवो वदन्ति ।
 सा नो मन्द्रेषमूर्जं दुहाना धेनुर्वागस्मानुप सुष्टुतैतु ॥

१. म २. नुं भारं गिरो इव ३. मध्ये मधतां शिते वाते पुनर्निव (पुनर्नव) ४. यद्धरिणी
 यवत्ति ५. शकुन्तिका ६. लू ७. ग्रो ८. मु ९. प्रण

प्र णो देवी सरस्वती वाजेभिर्वाजिनीवती । धीनामवित्र्यवतु ।।
 ओं गायत्र्यै नमः ओं भूर्भुवः स्वः तत्सवितु० ३ ।। ॥ तेजोऽसि० ॥
 जातवेदसे सुनवाम सोममरातीयतो नि दहाति वेदः ।
 स नः पर्षदति दुर्गाणि विश्वा नावेव सिन्धुं दुरितात्यग्निः ।।

॥ इति देवीपञ्चकं समाप्तम् ॥

* * * * *

॥ अथ तर्पणम् ॥

स्तेयं कृत्वा द्विजो मोहादहोरात्रोषितः शुचिः ।
 सूक्तं जप्त्वास्य वामीयं सद्यो मुच्येत किल्बिषात् ।।
 ज्ञातिपुत्रसुहृन्मित्रैर्यस्तु राज्यं चिकीर्षति ।
 नित्यं तु नियतो भूत्वा सूक्तं च मनसा जपेत् ।।
 कया शुभेति च जपन् ज्ञातिश्रेष्ठ्यमवाप्नुयात् ।
 अहं रुद्रेभिरिति च वाग्मी भवति मानवः ।।
 कया शुभेति पैशुन्यं कृत्वा चाभक्ष्यभक्षणम् ।
 श्रुत्वा परं रहस्यं च मुच्यतेत्याह कौशिकः ।
 जातवेदस एतस्यां पूर्णं ब्रह्म परं स्थितम् ।।
 सिसाधयिषुरित्थं च प्रस्थाने मनसा जपेत् ।
 सिद्धार्थः स्वस्तिमानेति प्रमीयते न चाध्वनिः ।।
 कृतार्थश्च गृहान्गच्छन्नेतामेव सदाभ्यसेत् ।
 उदिते सवितर्येतां जपेदस्तंगते तथा ।।
 अहः स्वस्त्ययनं प्राता रात्रौ स्वस्त्ययनं निशि ।
 व्युष्टं यो हि जपेन्नित्यमेतद्दुःस्वप्ननाशनम् ।।
 त्रिस्सप्तदशकृत्वो य ऋचमन्तर्जले जपेत् ।
 जातवेदस इत्येतां सर्वपापैः प्रमुच्यते ।।

अनेनैवोदकं प्रातरभिमन्त्र्य दिने दिने ।
 पिबेन्मेधामवाप्नोति पठन्विप्रो न संशयः ॥
 अग्र आयूंष्यग्रे पावस्वाग्रे पावकरोचिषः ।
 एतां जप्त्वा नरो धीमान् सद्यो मुच्येत किल्बिषात् ॥
 मयोभूर्वातो इत्येतां जप्त्वा ध्यात्वा सुरेश्वरि ।
 स याति भवनं देव्या यत्र गत्वा न शोचति ॥
 कः स्विदेकाकीति ऋचं जप्त्वा हि तन्मयो भवेत् ॥
 अम्बे अम्बाल्यम्बिकेति देवीमाराध्य सर्वतः ।
 तस्य चैव पुरा देवी दर्शनमेष्यति ध्रुवम् ॥
 गमिष्यन्दूरमध्वानमुपतिष्ठेद्दिवाकरम् ।
 सहस्रकृत्वोऽनेनैव शतकृत्वोऽथ वा पुनः ॥
 स गत्वा क्षेममध्वानं कृतार्थश्च निवर्तते ।
 सर्वस्वं वा एकतश्च वाचः सूक्तानि चैव हि ॥
 समग्रमथ ऋग्वेदं जातवेदस्तथैकतः ।
 सर्ववेदाभिगमनं सर्वतीर्थावगाहनम् ॥
 जातवेदस इत्येतत्समं वा स्यान्न वा समम् ।
 जपेत नित्यं यत्नेन कुर्यात्कर्माण्यतन्द्रितः ॥
 स ब्रह्मपूतो भवति वायुभूतः स्वमूर्तिमान् ॥

माया कुण्डलिनी क्रिया मधुमती काली कला मालिनी मातङ्गी विजया जया
 भगवती देवी शिवा शाम्भवी ॥ शक्तिः शङ्करवल्लभा त्रिनयना वाग्वादिनी भैरवी
 ह्रींकारी त्रिपुरा परापरमयी माता कुमारीत्यसि ॥

अनेन मन्त्रपाठेन (होमेन) आत्मनो वाङ्मनःकायोपार्जितपापनिवारणार्थं
 श्रीदुर्गादेवीप्रीत्यर्थं सकलकामनासिद्ध्यर्थं भगवती अमा कामा ८ श्रीशारिका भगवती
 श्रीशारदा भगवती श्रीमहाराज्ञी भगवती श्रीज्वाला भगवती श्रीबीडा भगवती वैखरी

भगवती वितस्ता भगवती गङ्गा भगवती यमुना भगवती शिवा भगवती सन्ध्या भगवती
 शीतला भगवती तोतुला भगवती जया भगवती विजया भगवती मङ्गला भगवती
 कालिका भगवती सिद्धलक्ष्मीर्भगवती महालक्ष्मीर्भगवती महागायत्री सावित्री महात्रिपुरसुन्दरी
 सहस्रनाम्नी भवानी सर्वरूपा श्रीदुर्गा भगवती कृत्स्नांहोहन्त्री सपरिवारा शक्तिरूपा
 विश्वजननी पूर्वोक्तगुणरूपा परापररहस्या सर्वानन्दमयी चक्रेश्वरी वाग्देवी सरस्वती
 पञ्चवक्त्रस्वरूपा परामृतशक्तिः सर्वपीठेश्वरी सर्वमन्त्रेश्वरी सर्वसिद्धीश्वरी सर्ववेदेश्वरी सर्वबुद्धीश्वरी
 मधुकैटभविद्राविणी महिषासुरसैन्यघ्नी महिषासुरघातिनी धूम्रलोचननाशिनी चण्ड-मुण्ड-
 रक्तबीज-स्वम्भ-निस्वम्भ-हारिणी जगदुत्पत्तिकारिणी मातृकाचक्रासनदेवता अजा
 अमा प्रमा अमोघदृक्सिद्धा सायुधा युष्मन्तो जरामुपगच्छेम जीवाः ३८१४ ।।

॥ अथ फलम् ॥

होमं सम्पाद्य तत्पश्चाद्रक्षोघ्नं तु समाचरेत् ।
 रक्षोघ्नेन तु मन्त्रेण दोषाः सर्वे प्रयान्ति वै ॥ १ ॥
 महौषधीभिः संयुक्तं तिलदर्भसमन्वितम् ।
 सर्षपाभिर्यवैश्चैव तण्डुलेन च पूरितम् ॥ २ ॥
 या ओषधीति मन्त्रेण शान्तिं वै कारयेद्विज ।
 अङ्गेऽङ्गे यद्वेदोषं तत्सर्वं याति निश्चितम् ॥ ३ ॥
 अग्रेरजीर्णनाशाय सर्वदोषप्रशान्तये ।
 सर्वरोगविनाशाय सर्वकल्याणहेतवे ॥ ४ ॥
 आर्तार्तिनाशहेत्वर्थं सर्वसिद्ध्यर्थहेतवे ।
 शिरसि च ललाटे च भ्रुवोरक्ष्णोस्तथा मुखे ॥ ५ ॥
 नासायामोष्ठयोस्तद्वत्कण्ठे च स्कन्धयोस्तथा ।
 उरसि भुजयोर्नूनं मध्ये चैवोदरे तथा ॥ ६ ॥
 नाभौ पृष्ठे गुदे तद्वद्गुह्ये लिङ्गे तथैव च ।
 ऊर्वोर्जान्वोर्जघयोश्च पादयोश्च निरन्तरम् ॥ ७ ॥

रोमि रोमि सर्वकाले सर्वदैव नृपोत्तम ।
 प्रातर्मध्याह्नसमये सायंकाले दिवा निशम् ॥ ८ ॥
 कृतानि सर्वपापानि दोषाश्चैव विनिश्चितम् ।
 कृतान्यप्यकृतानीह यान्ति नाशं द्विजोत्तम ॥ ९ ॥
 रक्षोघ्नेन कृतेनैवमपस्मारभयं न हि ।
 रक्षोभयं राजभयं पथि भीः शत्रुभिस्तथा ॥ १० ॥
 सर्वबाधाप्रशमनं सर्वदुःखविमोचनम् ।
 सर्वापराधशमनं सर्वदोषनिव(ब)र्हणम् ॥ ११ ॥
 कृतेनानेन होमेन यान्ति दोषाः क्षयं द्विज ॥

अनेन रक्षोघ्नमन्त्रहोमेन आत्मनो वाङ्मनःकायोपार्जितपापनिवारणार्थम् अमुक-
 राशिग्रहपीडानिवारणार्थं दिव्यन्तरिक्षभौमोपद्रवनिवारणार्थं च रक्षोघ्नमन्त्राः । महौषधिगणाः
 प्रीयन्तां प्रीताः सन्तु ।

॥ इति महौषधिगणाः रक्षोघ्नमन्त्राः समाप्ताः ॥

* * * * *

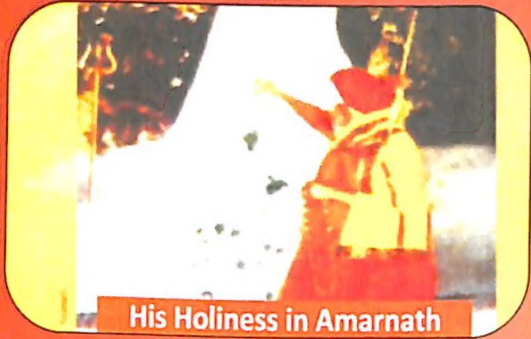
Hari Parbat

Sharada Temple

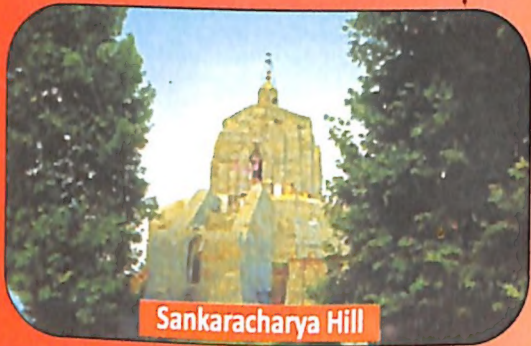
Shri Khir Bhawani

His Holiness in Amarnath

Martanda

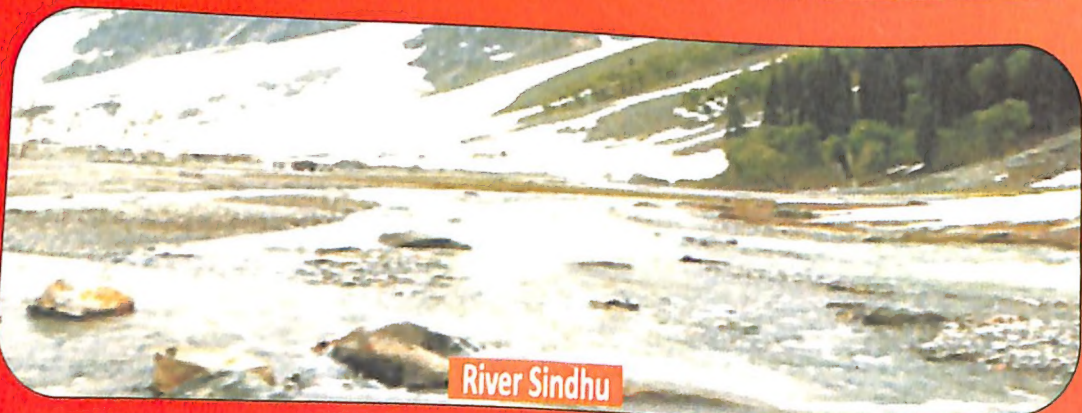
Sankaracharya Hill

Avantiswamin Temple

Shri Vaishnodevi

River Sindhu